

***Delavsko gibanje
v
Gornji Savinjski dolini***

**Gornjesavinjskim
delovnim
ljudem**

Delavsko gibanje v Gornji Savinjski dolini

**Zbral
Aleksander Videčnik**

Mozirje 1983

Pri Občinski konferenci ZKS Mozirje je bila v marcu 1981 imenovana posebna komisija z nalogo, da razišče predvojno delovanje naprednega delavskega gibanja in članov ZKJ na območju današnje občine Mozirje. Na samem začetku je kazalo, da ne bo veliko pomembnih dogodkov, ki bi naj jih opisali. Poznejša raziskovanja pa so pokazala povsem drugačno sliko. Vse bolj so prihajali na dan dragoceni podatki o zagriženih bojih delavstva naše doline za svoje pravice. Raziskovanja pa bi bila mnogo težja in zagotovo tudi manj uspešna, če ne bi bilo tako obširnega sodelovanja občanov, ki so s svojimi izjavami, zlasti pa še z ohranjenimi dokumenti, prispevali pomemben delež pri iskanju resnice o delavskem gibanju pri nas. Povsem upravičeno pa lahko zapišem, da bi mnogo tega ostalo prikritega, šlo v pozabo in se dokončno izgubilo, pa tudi ta zapis bi izostal, če ne bi od vsega začetka s pravo aktivistično zagnanostjo na tem delal član naše komisije Aleksander Videčnik. Njegova zasluga je torej, da smo z izidom te drobne knjižice bogatejši za veliko spoznanje o delavskem gibanju pri nas, o katerem smo doslej vedeli zelo malo.

Od samega začetka je naša komisija tesno sodelovala s skupino, ki pripravlja poglobljeno razpravo in zapis o delavskem gibanju na območju celjske regije. Obilica gradiva in pa zmotno tolmačenje, da se v Gornji Savinjski dolini ni delavec učinkovito povezoval, je upravičila samostojen zapis, saj bi v regijski monografiji ne mogli tako podrobno podčrtati takratnih dogodkov v naši dolini. Vsekakor pa je naša dolžnost, da ohranimo spomin na revolucionarna dejanja in prizadevanja delavcev med obema vojnama.

Politični aktiv v občini je podprl mnenje, da je treba izdati z dejstvi podprt zapis o delavskem gibanju na našem območju, saj je kljub poznim pojavom delavske zavesti bilo delovanje sindikatov izrednega pomena tudi za poznejšo vseljudsko vstajo.

Iz teh razlogov se je sindikalni svet občine Mozirje odločil, da izda ta zapis.

*Predsednik komisije
Vlado Miklavc*

V Mozirju, decembra 1982.

Drvarska

*Utrujen vleče svoj korak
v mraku h gozdni koči,
spočiti ude si v noči,
ki dan ji spet sledi težak.*

*Zarana tolče malarin
po hoje trdi grči,
da hlod po lesni drči
• pozimi spravljaj bo s planin.*

*Pomladi zopet isti boj
s trdoto grče v hosti,
nenehno z njo se bosti
grenak drvarja je obstoj.*

*In končno pride smrtni krč,
trpečih dni zadosti
in nikdar ne oprosti,
hudobni hoji trdih grč.*

Pesem je nastala po ustnem izročilu, ki je bilo znano predvsem v okolici Gornjega grada. Dolgoletni gozdarski delavec in kulturni ustvarjalec Alojz Mavrič pa je izročilo, ki govori o tem, da drvarji še na smrtni postelji niso mogli oprostiti trdoti jelkine grče spesnil. V teh krajih pravijo jelki tudi hoja, zato govori pesnik o „hojini grči“.

„Sekači so takrat, ko še ni bilo sodobne opreme, delali z „maseko“ in „malarinom“. Slednji je rabil za obsekavanje grč. Drvarsko delo je bilo zelo naporno in je zahtevalo veliko telesne moči in vzdržljivosti. To so bili pravi trpini, ki so v gozdu mnogo trpeli, kljub temu pa slabo živeli. Še to, z maseko so podirali in „rklali“, kar pomeni razsekavanje na določene dolžine. Tako je nastala pesem, ki pripoveduje, da drvar še na smrtni postelji ni mogel odpustiti hojevi (jelkini) grči zaradi njene izredne trdote.“

Uvod

Le malokatero območje slovenskih občin je tako redko poseljeno, kot mozirsko. Temu botruje krajina, ki je v pretežnem delu hribovita, ponekod, predvsem na Solčavskem pa celo gorata in nerodovitna. Že samo dejstvo, da živi na območju občine, ki meri 50.751 km² le 15.332 prebivalcev potrjuje gornjo trditev. Če za boljše razumevanje povemo, da je od vseh zemljišč kar 29.395 ha gozdov, potem je slika še jasnejša. Občina šteje 61 naselij in se enači z zemljepisnim pojmom Gornja Savinjska dolina, se pravi, da je lahko govor o občinskem območju ali o Gornji Savinjski dolini.

Do leta 1941 je veljala stara politična razdelitev, ki je obsegala današnje območje občine in še predel Šmartnega ob Paki v srez Gornji grad.

Tako raznolika zemljišča glede na način kmetijskega izkoriščanja so seveda pogojevala življenjske možnosti prebivalcem na eni strani in na drugi strani nastajanje naselij.

Nedvomno smemo trditi, da je Gornja Savinjska dolina bila že zgodaj poseljena. Stari Slovani kot je znano, so se najprej naselili v okolici Ljubnega, Gornjega grada in Rečice. Razumljivo, saj so bili poljedelci in so iskali za kmetovanje primerna zemljišča blizu vode in v ravnini.

Obdelovalnih površin je bilo nekoč še znatno manj, kot jih je danes, saj se lahko domneva, da je ta predel bil v veliki meri gozdnat. Nekdanji lastniki zemlje so bili tujci, ki so stremeli za čim večjim dobičkom. Tako je prišlo do tega, da so si naseljenci krčili gozdove za zemljišča na katerih naj bi pridelovali hrano za sebe in za zemljiškega gospoda. To je bilo trdo delo in ob bornih količinah pridelane hrane so ljudje skromno živeli. Ni odveč trditev, da je bilo življenje naših prednikov v tistih časih vsestransko hudo, bili so tlačani, brezpravni in neuki. Vse to so s pridom izkoriščali zemljiški lastniki, pa naj gre za posvetno ali cerkveno gosposko.

Na razvoj večjega dela sedanjega območja občine je vplivalo dejstvo, da so bili zemljiški lastniki v dolini, razen v Mozirju, gospodje Gornjegrajski. Takoj po ustanovitvi benediktinskega samostana leta 1140 so za upravljanje obsežnih zemljišč uredili

takoimenovane „urade“ (ministeriale) preko katerih so pobirali razne dajatve od podložnikov in urejali odnose z njimi. Prav na našem območju so vsled tega nastali za tiste čase posebni odnosi med gosposko in kmeti. Če govorimo o tlačanskih odnosih v raznih oblikah, potem smemo reči, da so naši kmetje imeli nekoliko lažji položaj, saj je gosposka zahtevala tlako le v manjšem delu, ker pač ni imela lastnega pridvornega gospodarstva. Seveda so bile določene dajatve tudi v blagu, posebno še v času pred prehodom iz naturalne v denarne obveze. Iz davčnih knjižic je razvidno, da se gosposčina ni odrekla dajatvam v vinu, ovcah in skodlah. Sicer pa so potem pretežno veljale davščine v denarju. Imamo dokaze, da so kmetje kupovali zemljo (s pridržkom) od gosposke že leta 1597 (Ročka listina — urad Ljubno). Torej so kmetje postopno prihajali do lastnih zemljišč, vendar pod določenimi pogoji, ki so jasno zahtevali podložništvo gospodu, sicer se je pogodba sama po sebi razdrla.

Šele v 18. stoletju so postajali kmetje v večji meri lastniki zemlje, kar je razvidno iz najdenih listin. (Urad Solčava, Šmartno ob Dreti). Da pa kljub vsemu kmetje niso bili zadovoljni kažejo podatki o kmečkih puntih v dolini, ki so bili sočasno z velikimi kmečkimi vstajami drugod.

Razpoložljivi podatki potrjujejo domnevo, da je pritisk gosposčine postajal proti 19. stoletju vse bolj tudi narodnostni. Ljudje niso bili šolani in ko so med nje prihajali prvi domači izobraženci so prisluhnili resnici, ki jih je opozarjala na brezmejno izkoriščanje in brezpraven položaj.

Z osvobajanjem kmeta so se pojavile druge težave, ki so marsikoga zlomile in ga spravile na beraško palico. Kmet je moral del vrednosti dobljene posesti odplačati, ob tem je veljal še brezobziren zakon o dedovanju. Da je lahko gospodar zagotovil vsem dedičem enak delež od vrednosti posestva je moral najeti draga posojila, ki so jih največkrat dajali izkoriščevalski odvetniki, trgovci in drugi. Ti so potem neusmiljeno terjali vračilo in največkrat tako pridobili poceni zemljo kmetov-dolžnikov.

O hitrem propadanju kmetij v stari Avstriji je najti podatke tudi v Domoljubu številka 4 iz leta 1899. Takole pravi pisec: Mesta imajo vse več prebivalcev, vasi se praznijo. V Avstriji je bilo leta 1880 še od 100 mož kar 61 poljedelcev, komaj 10 let kasneje pa le še 56.... V Avstriji je zadolženo preko 65 posestev preko njihove vrednosti. V petih letih (1888—1893) so kmetje najeli kar 372 milijonov goldinarjev posojil... V cesarstvu je šlo na boben kakih 10.000 kmetij... To je le nekaj številck, ki potrjuje izredno kritično stanje v kmetijstvu

proti koncu prejšnjega stoletja. Posebno hudo je bilo tudi v kriznih obdobjih začetka 30. let, ko je morala država sprejeti izredne ukrepe o odpisu kmečkih davkov.

Tudi sicer kmetje v pretežni meri niso znali gospodariti do te mere, da bi se znašli v enakem položaju s tržani, meščani in drugimi. Vsi ti pojavi izkoriščanja so pomenili množično propadanje kmetij in ker so bile največkrat kmečke družine zelo številne so ostali mnogi ljudje brez kruha, tako so postali poceni delovna sila. Posledica takšnih razmer je bila izseljevanje v druge dežele takratne avstrijske države, mnogo naših ljudi je iskalo sreče celo v prekomorskih krajih.

Da si lahko nazorno predstavljamo spremembe v prebivalstvu je potrebno primerjati nekatere podatke iz popisa 1905 in 1910. Že v teh nekaj letih je opaziti upadanje števila ljudi v posameznih občinah takratne (avstrijske) območne razdelitve.

Občina	Površina v ha	Št. hiš	Število 1905	prebivalcev 1910	-	—
Bočna	6728	387	2417	2358	—	60
Gornji grad	1126	126	774	771	—	3
Kokarje	2488	264	1594	1446	—	148
Ljubno	7051	386	2488	2426	—	62
Luče	11168	266	1677	1593	—	74
Mozirje-ok.	5089	406	2736	2152		
Mozirje-trg	255	110		580	—	5
Nova Štifta	3563	151	897	887	—	10
Rečica	3262	433	2336	2351	+	15
Solčava	10173	116	796	728	—	68
SKUPAJ:	50903		15717	14769		948

Iz ugotovljenega sledi, da je v komaj 5 letih število prebivalcev doline upadlo za 948 ljudi. Gre torej za sorazmerno velik padec prebivalstva, ki ga je pripisati odseljevanju, oziroma iskanju kruha drugje. Morda bi tu lahko omenili podatke zbrane za čas od 1870 do 1910 po katerih je na Kranjskem naravni prirast prebivalstva komaj dohiteval število „odseljencev” iz ekonomskih razlogov. V času ko je bil naravni prirast 159.320 se je izselilo 101.050 ljudi. Verjetno je te številke moč primerjati s pojavi v našem predelu, saj ni bilo bistvenih razlik. V letih 1921 do 1930 pa se je izselilo iz Slovenije (pozneje Dravske banovine) 48.796 ljudi, naravni prirast pa je bil v tem času 80.684 prebivalcev. Vse te številke potrjujejo resnico, da si

je mnogo predvsem kmečkega prebivalstva zaradi že omenjenih okoliščin morale iskati kruh v tujini, oziroma drugje.

Tudi pri nas v dolini je prihajalo do velikih sprememb v posesti. Veliki so jemali malim, mnogo zemlje pa so preko zakupnikov izkoriščali razni premožni trgovci in drugi. Gmotne prilike so tako postajale sila različne. Ljudi, ki so iskali dela je bilo vse več. Neopazno je nastajal razred hudo izkoriščanih delavcev — čeprav je zmotna trditev, da v kmetijskih predelih ne moremo poudarjeno govoriti o takšnih pojavih. Nujno je treba pripomniti, da je v kmečkem življenju vladalo v marsičem izrazito izkoriščanje. Družine so bile številne zato, da bi bilo pri hiši dovolj delovne sile, nihče pa ob tem ni pomislil na usodo otrok, ki so tako postali strici in tete, gospodar se je do njih kljub sorodstvenim vezem obnašal do kraja brezobzirno. Če so šli od doma, potem so se podali v negotovost, ali pa so prevzemali najtežja dela za malo plačilo. Le redkim se je posrečilo sprva najti pot v šole in si tako zagotoviti človeka vredno življenje. Samo kot primer naj navedem izjavo še živečega nekdanjega lesnega delavca (opisano se je dogajalo leta 1939), ki je delal kot žagar pri svojem bratu, se pravi na domači žagi. Ko se mu je družina povečala, s slabo mezdo ni več shajal, zato je zaprosil brata, da mu primakne kakšen dinar, da bo družina lažje živela. Čeprav je delal od zore do mraka mu je brat — gospodar zabrusil, da lahko gre, več zaslužka pa ne bo dobil. Značilno za brezosebne odnose med otroci iste družine, ko je šlo za gmotna vprašanja.

V industrijskih predelih naše ožje domovine so tiste čase še živeli res delavci, torej ljudje, ki so izključno iskali kruha v mezdnih odnosih z lastniki raznih tovarn in podobnih podjetjih. Industrijski delavci so se znatno prej osvestili in se tudi prej strnili v skupen boj proti izkoriščevalcem. Nastale so delavske organizacije, ki so več ali manj uspešno branile pravice delavcev in se zanje tudi borile.

Položaj našega človeka v dolini je bil seveda znatno težji, saj tu ni bilo dovolj kruha, ni bilo industrije, ni bilo možnosti uka obrti, za šolanje pa je največkrat zmanjkalo gmotnih sredstev. Povezanosti med ljudmi, ki so bili ogroženi ni bilo, zato so jih tudi neusmiljeno izkoriščali. Mnogi so „služili“, bili so hlapci in dekle pri večjih kmetih, drugi so delali v gozdu, na žagah in splavarilih, vsa ta dela pa so bila več ali manj občasna in niso nudila človeku najmanjše gmotne varnosti. Prav v tem so bili ljudje, ki so izhajali iz tukajšnjih kmetij in iz bajtarskih družin največkrat na slabšem od tistih v industrijskih središčih.

Prebivalci naše doline so si spričo pomanjkanja virov sredstev za življenje pomagali z rokodelstvom (delno tudi domača obrt). V nekaterih območjih so množično lončarili (črnonlončarji v Kokarjah), drugod so žgali apno, ki so ga na splavih vozili na jug, prejšnja leta pa so po bajtah tkali domače platno iz lanu in domače sukno (raševino) iz katerega so si oskrbeli obleko pa tudi oglje so kuhali. Mnogo je bilo potujočih rokodelcev. Spričo razseljenosti domačih so hodili po kmetijah šivati, čevlje popravljati, skratka zaradi pomanjkanja zaslужka (denarja) je naš človek skušal narediti kar se da veliko doma in z lastnim delom.

To vsekakor velja za čas okoli prelomnice stoletja, ko v naši dolini ni bilo industrijskega obrata, če izvzamemo tovarno barv, ki je delala v Ljubiji in je takrat zaposlovala le nekaj ljudi. V resnici ni šlo za tovarno, ampak le za poslovni naziv.

Če je dolina ob Savinji bila gospodarsko bolj razvita, zahvaljujoč se že dobro upeljani lesni trgovini posebno v okolici Ljubnega, potem je na dlani, da je trgovina z lesom v Zadrecki dolini za njo zaostajala, dasiravno se je pozneje hitro razvijala. Ker pa je gostota prebivalstva prav v tej dolini bila večja od tiste v Savinjski je jasno, da je bilo na pretek delovne sile, skratka ljudje so ponujali svoje roke za skromen zaslужek, le da je bil kos kruha pri hiši. Ti pojavi, se pravi gmotne razlike so bile občutne vse do druge svetovne vojne.

Velja posebej omeniti takoimenovane „zakupnike“. To so bili največkrat ljudje, ki so se preselili, lastnega premoženja niso imeli, zato so si iskali vir dohodka čisto v prekupčevanju. Pri lesni trgovini so našli plodna tla v posredovanju med lastniki gozdov-kmeti in trgovci. Torej so bili vmesni člen v verigi trgovine in so se v glavnem odtegovali napornemu telesnemu delu. To dokazuje trditve v zapisih, da so prav ti v kriznih letih morali zopet prijeti za delo, saj je lesni trgovec spričo nizkega zaslужka izključil vsakogar, ki mu je zmanjševal dohodek. Gotovo je, da so najemniki bili tudi kamen spotike med domačim prebivalstvom, posebno, ker so v sporih z delodajalci v glavnem bili na strani izkoriščajočih gospodarjev. Seveda bi za vse najemnike ne mogli trditi, da so se obnašali tako.

Že je bilo omenjeno posebno slabo gmotno stanje tistih prebivalcev, ki niso imeli lastnega imetja. Poudariti velja kmečke delavce. Ti so bili še posebno izkoriščani, delovni dan je bil dolg tudi po 16 ur in še več, plačilo zelo skromno, hrana in stanovanje borna in odvisnost od delodajalca popolna. Posebno zaskrbljujoča je bila

starost teh ljudi, saj so največkrat končali kot občinski reveži, ali pa še to ne.

V dolini je bil že dolga stoletja glavni vir zaslužka les in lahko trdimo, da je velika večina prebivalcev tako ali drugače živela od lesa. Zato je potrebno temeljito osvetliti položaj lesnih delavcev v posameznih časovnih obdobjih, gmotno stanje in s tem življenjske možnosti ki so se spreminjale iz časa v čas. Ko pa se delavstvo strne postane njih ogroženost manjša, vendar pa do druge vojne nikoli ni manjkalo težav v življenju lesnih delavcev.

Da bi bralcu bile nekatere spremembe v sestavu prebivalstva poznane tudi za današnji čas je treba prikazati razmere, ki so bile ugotovljene pri popisu 1981.

Krajevna skupnost	Prebivalcev	Gospodinjestev	Kmetje	Delavci
Bočna	669	202	120	209
Gornji grad	1326	331	279	400
Ljubno ob Savinji	2730	865	492	833
Luče ob Savinji	1714	516	407	450
Mozirje	3588	1035	575	1282
Nazarje	1493	433	127	610
Nova Štifta	734	175	225	210
Rečica ob Savinji	2208	649	369	742
Solčava	597	178	169	160
Šmartno ob Dreti	733	208	152	218
Skupaj občina Mozirje	15792	4592	2915	5114

V teh letih se je število prebivalstva najbolj skrčilo v Novi Štifti (11), najbolj pa je narastlo v Mozirju (18). V celoti je v teh letih v občini za 3 več občanov. Seveda ta podatek ne pove dovolj. Čeprav se je število prebivalstva ponekod močno skrčilo, pa to ne pomeni praznenje prostora. Število gospodinjestev se je zmanjšalo le v Novi Štifti (8), medtem ko se je povsod drugod povečevalo. To kaže na pojav številnih mladih družin, oziroma manj družinskih članov na gospodinjstvo. Za delovnega človeka je pomembno kje najde delo. Vozačev v druge občine je iz leta v leto manj, kar kaže podatek, da se jih je v preteklem letu vozilo še 1056, letos (1982) pa le še 852. To bi pomenilo tudi premik na boljše glede delovnih možnosti v dolini. Da se iz Mozirja vozi največ ljudi v druge občine na delo (leta 1981-404, 1982 le 362) je razumljivo, saj gre za največji kraj v občini, oziroma gostota naseljenosti je tu največja.

Seveda je treba ocenjevati stvari še z druge plati. Prebivalstvo

Pred prvo svetovno vojno je veliko naših drvarjev delalo v Karpatih (Romunija). Na sliki so tudi naši rojaki. Žal pa kaj več ni znanega.

naše občine se ni toliko povečalo (v primerjavi z leti ob prelomnici stoletja) kot drugje. Vendar pa je preobrazba prebivalstva iz kmetijskega v delavskega hitro rastla, posebno po drugi vojni. Ocenjuje se, da je v stari Jugoslaviji od kmetijstva živelo še okoli 60 ljudi, potem je današnje stanje (le kakih 27) dokaz, da so se razne dejavnosti, ki dajejo ljudem kruh, močno razvile. Kot primer navedemo, da je samo v GLINU zaposlenih 1034 delavcev, torej v predelavi lesa, medtem ko je bilo to število v nekdanjem Marijingradu leta (1939) le kakih 250 delavcev.

Iz vseh navedenih opažanj je zaznati dovolj velik napredek v pogledu možnosti dela v dolini in seveda ogromen skok v kupni moči našega delavstva.

Kako je bilo v tridesetih letih

Po popisu iz leta 1934 je štel srez Gornji grad 17.878 prebivalcev. Če upoštevamo, da je vključen predel Šmartnega ob Paki, bi številčno stanje odgovarjalo današnjemu v občini, seveda brez omenjenega dela, ki danes spada pod občino Velenje. V srezu je bila že takrat omenjena redka naseljenost (24 ljudi na km²), medtem ko so zapisali, da je največja gostota ponekod v Zadrecki dolini (70 ljudi na km²). Ta podatek je pomemben za nadaljne raziskave stanja v Gornji Savinjski dolini. Takrat so omenjali od celotnih površin sreza kar 54% gozdov. Zanimive so tudi številke o popisu živine. Našteli so 6600 govedi, 5400 svinj, 1100 konj, 2900 ovac in 840 koz. Tudi čebelarstvo je bilo razširjeno, saj so imeli preko 1500 panjev. Omenja se odrezanost od zaledja zaradi slabe povezave. Poudarjajo dejstvo, da z gradnjo železnice, ki se je nameravala graditi tik pred prvo vojno niso uspeli, kar je vplivalo na razvoj gospodarstva. Cestno omrežje je predstavljalo izključno glavne prometne žile, se pravi ceste osrednjega pomena, malo pa je bilo krajevnih in še manj cest do zaselkov. Slednje je seveda bistveno vplivalo na možnosti spravila lesa ter pridelkov in je zahtevalo posebne napore, ki so največkrat bremenili lesnega, pa tudi kmečkega delavca in ne toliko ceno lesa, oziroma pridelka.

V letu 1937 so šteje takratne občine sorazmerno številno prebivalstvo. Posebno značilen je podatek o „kočah“ in „zakupnikih“, ki so v bistvu dninarji in priložnostni delavci, pa tudi lesni prekupčevalci. V kmetijstvu je še veljalo načelo „tavrha“ (dnine) in delavec brez zemlje je bil „tavrhar“, ki je največkrat imel od gospodarja dodeljeno bajto in je bil tako še življenjsko bolj odvisen od njega. Izkoriščanje je bilo zato še večje, saj je lahko največkrat številna družina takega delavca ob nepokornosti zašla v hude težave. Ne, da je bila samo ob kruh, bila je tudi ob streho. Te kočje so bile grajene na površinah, ki niso bile primerne za obdelavo. H kočji je največkrat pripadal manjši vrt, pa še prostor za kozo, saj krave dninar ni mogel rediti. Značilna je skoraj enotna gradnja (zunanji in notranji izgled) teh koč. Bile so največkrat podkletene le na pol površine, ta del je bil zidan iz kamnja, druga polovica pa je bila navadno

Klemenškova „oferlja“ (delavska bajta) v Robanovem kotu v tridesetih letih

lesena, imeli so „črne“ kuhinje in ponavadi večjo sobo s kmečko pečjo in „kamro“ s posteljo. Predprostor je bil majhen in prav tako mala so bila tudi okna. Življenje dninarskih družin je bilo borno, otroci pa so le redko postali kaj drugega kot pastirji in hlapci, ker ni bilo denarja za šolanje.

Ko je že govor o stanovanjih dninarjev v kmetijstvu, bi kazalo še spregovoriti o delavcih na žagah (žagarji). Prostori ob žagi so se imenovali največkrat „žagarska soba“. To so bili prav revni stanovanjski pogoji. Žagar je delal občasno in je torej le občasno stanoval na žagi. Ob vodi in še slaba gradnja povrhu, oboje je značilno za kakovost bivanja. Podobno je bilo v mlinih, le da so ti bili največkrat mali in so služili samemu kmetu. Zato so mlinarske „kamre“ bile le občasno bivališče med samim mletjem, sicer jih niso uporabljali za stanovanje. Za razliko od žagarjev, mlinarjev, poklicno usmerjenih delavcev ni bilo, vsaj ne v kmečkem okolju.

Naj govorijo podatki povzeti po Krajevnem leksikonu Dravske banovine iz leta 1937:

Občina	Prebivalcev	Hiš	Posestev	Koč	Najemnikov
Bočna	1445	243	220	18	20
Gornji grad-mesto	780	135	78	50	47
Gornji grad-okolica	1511	218	153	70	—
Ljubno	2770	293	301	156	73
Luče	1580	253	156	100	69
Mozirje-okolica	2213	400	309	86	—
Mozirje-trg	629	120	104	40	42
Rečica	3822	728	520	121	79
Solčava	842	132	44	60	40
SKUPAJ:	15592	2522	1885	701	370

Navedeni podatki so brez nekdanje občine Šmartno ob Paki. Ker se obravnava sedanje območje občine niso niti potrebni. Če pa bi prišteli k številu koč še tiste v Šmartnem, jih je bilo v takratnem srezu 810, zakupnikov pa 437.

Številni lesni delavci so si poiskali delo drugje. Na sliki savinjski drvarji v Črni gori takoj po prvi vojni

V seznamu industrijskih podjetij za naše območje je bilo zapisanih trije: Goričar Alojz, Savinjska tovarna barv in lesnih izdelkov v Ljubiji (Mozirje), Parna žaga, družba z omejeno zavezo Nazarje in Marijograd Nazarje.

Savinjska tovarna barv in lesnih izdelkov, ustanovljena leta 1884 je bila najprej v tujih rokah, šele po prvi vojni je prešla v domače. Izdelovali so barve iz domačih surovin in razne lesne izdelke (samokolnice, vozičke in podobno). Z barvami so prodrli na tuji trg. Solastniki so bili delničarji, vendar je podjetje vodil Alojz Goričar. V obravnavanem obdobju so zaposlovali 25 delavcev in 3 uradnike. Imeli so obrat tudi v Letušu, zato je treba računati, da je le del delavcev bil na delu v Ljubiji (naša občina).

Parna žaga d.z.o.z. Nazarje je bila na kraju, kjer stoji sedaj Arličeva hiša in so njeni lastniki bili tujci. Zaposlovala je le manjše število rednih delavcev (po oceni še živečih največ 10).

Marijograd Nazarje je bilo škofovsko veleposestvo, ki je poleg obdelovalnih površin obsegalo preko 8000 ha najboljših gozdov. To je narekovalo lesno predelavo, ki je nastala v Nazarjah. Leta 1901 so že imeli veliko žago in od takrat se šteje pričetek lesne industrije Nazarje. Leta 1930 so uredili tovarno zabojev, najbolj znan izdelek so bili zaboji za južno sadje, ki so jih izvažali. Letno so pridelali okoli 20.000 m³ okroglega lesa. Zaposlovali so okoli 250 delavcev in 20 uradnikov. Seveda tu niso šteti občasni zaposleni (sezonski delavci). Uprava je zaradi potreb po raznih delih imela velike hleve za konje, obrati pa so bili deloma v Gornjem gradu, največ pa seveda v Nazarjah. Les so takrat vozili na železniško postajo Šmartno ob Paki, zato so potrebovali veliko konjske vprege, pa tudi za spravilo iz gozdov jim je bila potrebna.

Navaja se še Rudnik Lepa njiva, kjer so pridobivali antimon, vendar manjkajo podatki o tem koliko ljudi so zaposlovali, domnevno v poznih tridesetih letih niso več poslovali.

Seveda ne kaže prezreti splavarstva, ki je v dolini bilo zelo razvito, saj je bila vodna cesta najcenejša za velike količine lesa, namenjenega v južne kraje. Ljudje so se s splavarjenjem ukvarjali v času, ko niso bili drugje zaposleni, tako srečujemo nekatere lesne delavce, ki so delali v gozdu ali na žagi, pozneje pa na splavu. Delati je bilo treba, saj sicer ni bilo kruha. Torej bi bilo zmotno trditi, da gre pri splavarjih za poseben poklic, čeprav so bile to posebne veščine, ki jih je bilo potrebno dobro znati. Delo je bilo odgovorno in trdo, zaslužek pa sorazmerno dober, zato so mnogi iskali prav v splavarjenju delo. Tudi pri tem največkrat ni šlo za redno zaposlene delavce.

Omeniti kaže tudi dobro plovnost Savinje in Drete, ki je pogojevala razmah splavarstva, na drugi strani pa je predvsem Dreta in drugi potoki omogočala namestitve številnih večjih in manjših žag. Savinja je bila plovna v dolžini 68 km, Dreta pa 18 km, pred izlivom.

Življenjske razmere lesnih delavcev

Vsa pričevanja in tudi dokazila potrjujejo dejstvo, da so lesni delavci živeli med obema vojnama dokaj skromno, včasih pa kar na robu revščine. Seveda so bili časi poslovnih uspehov, ko so bile mezde višje. Na splošno, pa so bile življenjske prilike, denimo drvarjev skoraj do druge vojne enako težke.

Drvarjevo delo velja opisati nekoliko natančneje. Najprej je treba poudariti, da je za nepretrgano delo bilo le malo pogojev. Tudi sorazmerno male površine gozdov, ki so se izkoriščale niso omogočale delo brez prekinitve. Če je tudi že bilo ugodno vreme, so bili premiki tisti, na katerih je delavec včasih izgubil tudi dan ali celo dva. Seveda se to ni plačalo. Enako je mogoče šteti za izgubljene delovne dneve takrat, ko je bilo slabo vreme. Oddaljenost od doma je bila največkrat velika, oskrba z živili pa naporna in draga. Pri zaslužkih med boljšimi in slabšimi drvarji ni bilo bistvenih razlik, ki bi spodbujale k višji storilnosti. Na sploh je veljalo pravilo, da so delo drvarja zmogli le telesno trdni ljudje. Ocena je, da so predelavci zaslužili kakih 20% več, ostareli pa od 10% do 30% manj od povprečnega zaslužka. Posebne težave med delodajalci in delavci pa so bile v priznanju plačila za ponedeljke in sobote. Tudi glede poti od drvarske kočice do delovišča so bili spori okoli plačila. Delodajalci so pač šteli za plačilo le neposredno delo, oziroma proizvodnjo. Drvarji so se držali običaja, da so ob ponedeljskih pričeli z delom ob 8. oziroma 9. uri. Ob sobotah pa so zaključili ob 15., oziroma 16. uri. Tako so delodajalci za ta dva dni plačali največkrat le tri četrteine mezde. Takšen pričetek dela je bil vezan na razne nakupe, ki so jih drvarji morali opraviti, če so hoteli imeti hrano in druge potrebščine na delovišču. Sporne so bile tudi razne prekinitve pri delu, kot takrat, če se je popravljala riža, ali če jih je za kratek čas pregnal dež in podobno.

Tudi z oglarjenjem so si mnogi služili kruh. Oglarska kopa na Menini leta 1927

Zaslužki drvarjev so bili v glavnem odvisni od količin posekanega lesa. Te količine pa so se različno gibale in so letno odstopale tudi za 50, kar je v veliki meri pripisati špekulacijam in slabi opremljenosti predelovalne industrije v tistih časih.

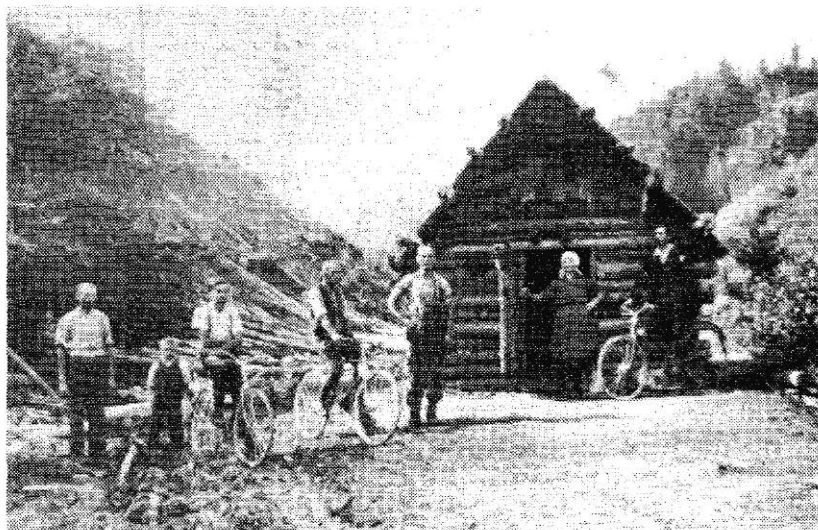
Glede plačila v akordnem delu so se v naprej dogovarjali, koliko se je plačevalo sproti, tedensko ali mesečno in kdaj sledi dokončen obračun. Pri mezdnem delu pa je veljalo pravilo tedenskega, štiri-najst dnevnega ali mesečnega izplačila.

Posebno pri akordnem delu je moral biti dogovor zelo temeljit, da se je drvar obranil nepričakovanih odbitkov. Največkrat so bili lesni trgovci lastniki trgovin in gostiln, pa so tako na delavcu večkrat zaslužili. Določen del izplačila so včasih dajali v blagu, oziroma hrani.

Če danes pogledamo v kakšnih prilikah delajo naši gozdni delavci, in potem na kratko pomislimo na tiste iz časov med obema vojnoma, moramo ugotoviti, da so razmere med seboj domala neprimerljive. Takrat so morali na delovišče tudi po nekaj ur daleč peš, pričetek dela pa se je štel na kraju samega poseka. Stanovali so v drvarskih kočah in škorjevkah, ki so bile seveda izredno enostavno grajene in le začasnega pomena. Torej dokaj primitivno

in nezaščiteno bivanje glede na vremenske prilike, ki v višinskih gozdovih niso ravno mile. Tudi prehrana je bila enolična in na hitro pripravljena. Vedno je pač nekdo izmed drvarjev poskrbel zanjo. Kaj je bilo mogoče v tistih okoliščinah skuhati, si lahko predstavljamo. Največkrat je bila na jedilniku zabeljena polenta.

V takratnih časih postavljene zmogljivosti pri gozdnem delu je treba ocenjevati s stališča slabe tehnične opremljenosti. Najprej moramo vedeti, da niso veljali enotni pogoji za akord. Ponekod so drevo posekali, ga obelili in razžagali na 4 m dolge hlode. Drugje so poleg tega morali vso hosto zložiti v pasove, nekje so zahtevali še poleg vsega spravilo do ceste, skratka akordni pogoji niso bili povsod enaki. Torej za kubični meter lesa se je v akordu različno plačevalo. V letu 1938 so bile akordne cene na m^3 od 8 do 24 din. Zaslужek je torej bil odvisen seveda tudi od kakovosti gozda, saj je v gozdu z debelim drevjem mogel drvar doseči 4 do 5 m^3 na dan, medtem, ko je med drobnim drevjem naredil kakšne 3 m^3 . Mehek les da pri isti ceni več zaslужka, kot trd. Tako piše inž. Lojze Žumer, da je delavec na Gorenjskem zaslужil pri akordnem sekanju 45 do 60 din ob celodnevnem delu (od zore do mraka), v Savinjski dolini 40 do 50 din in na Dolenjskem 30 do 40 din. Torej so bile v Sloveniji občutne razlike v plačilu.

„Olcerska“ bajta (drvarska) v Grohatu leta 1935

Za proučevanje razmer v naši dolini velja torej ugotovitev, da je v letu 1938 drvar zaslužil za do 16 ur dela na dan povprečno 45 din. To bi nam služilo za izhodišče o približni življenjski ravni takratnih delavcev v gozdu.

Če torej izhajamo iz tega, da je drvar delal povprečno 15 ur dnevno pri povprečnem zaslužku 45 din v akordu, potem je moral po cenah iz leta 1939 delati za 1 kg belega kruha 1,20 ur, za 1 kg bele moke 1,10 ur, za 1 kg govejega mesa 4,45 ur, 1 kg sladkorja v kockah 4,50 ur, za kg olja 8 ur in za kg masti 7 ur.

Seveda je to poenostavljen prikaz takratnih razmerij med cenami živil in zaslužkom. Statističnih podatkov, ki bi omogočali natančnejšo sliko stanja, žal ni. Vendar je za površno primerjavo življenjskih prilik skromen okvir.

Današnje delovne navade so seveda v marsičem drugačne. Tudi tehnična oprema je povsem spremenjena, izboljšana, tudi za prehrano je veliko bolje poskrbljeno. Skratka življenjske prilike današnjega gozdnega delavca so kaj težko primerljive z drvarjem od nekdanj. Če ob tem poudarimo, da je takrat delavec le v redkih primerih bil zavarovan (zdravstveno in pokojninsko), prav gotovo pa nikoli, če je šlo za delavce, ki so bili občasno zaposleni, oziroma so bili dninarji. Prav te okoliščine dajejo današnjemu delavcu posebni delež socialne varnosti, ki je nekdanji drvar, oziroma lesni delavec ni imel. Jasno je, da je čas prinesel svoje. Ob tem pa ne kaže pozabiti že omenjenega dejstva, da so takratni gozdni in žagarski delavci delali le določen čas in da so bili glede tega popolnoma odvisni od volje delodajalcev in prilik na trgu.

Gospodarski položaj delavstva

V poročilu Jugoslovanske strokovne zveze (JSZ) za leto 1938 piše Jože Rozman na strani 6 med drugim tudi: „kakor je gospodarski položaj našega malega kmeta do skrajnosti neugoden, ni prav nič boljši širokih plasti delavstva. Po podatkih OUZD v Ljubljani (Urad za zavarovanje delavcev, op. pisca), se je od decembra 1937

do decembra 1938 dvignila zavarovana mezda za okoli 6%, to je od 23,84 din na 25,02 dinarja. Na drugi strani pa smo v zadnjih dveh letih doživeli občuten porast cen življenjskih potrebščin. Indeksi in indekzne številke nam kažejo, da smo z druginjo prav tam kakor leta 1931/32. Nato navaja podatke za stroške po delavcu (eksistenčni minimum potrošnje).

Leto	Eks. min. potrošnje din	Indeks
1914	561,—	100,0
1931	832,—	148,4
1933	818,—	145,5
1935	727,—	129,5
1937	781,—	139,2
1938	804,—	143,3

Pa še podatki o stroških za štiričlansko družino (eksistenčni minimum potrošnje).

Leto	Eks. min. potrošnje din	Indeks
1914	1336,—	100,0
1931	1906,—	142,6
1933	1870,—	140,0
1935	1657,—	124,0
1937	1828,—	136,7
1938	1903,—	142,8

Če so torej stroški v enem letu porastli za okoli 10%, mezde pa le za 5—6% potem ni treba pojasnil o tem, da je življenjska raven delavcev hitro padala, tembolj ker mezde niso šle v korak s cenami življenjskih potrebščin. Ob tem je seveda treba upoštevati, da so slednje bile že tako nizke, posebno še pri lesnih delavcih. Druginja v naslednjih letih pred drugo svetovno vojno ni obstala na stopnji iz leta 1938, ampak se je strmo dvigala. K vsemu je še pripomniti veliko število nezaposlenih, saj ni bilo za vse dela dovolj, zato so uvajali tako imenovana javna dela, kot cestna dela, ki so prednjačila, seveda pa je bilo znano javno delo regulacija Savinje, kjer so bili zaslužki kljub težkemu delu pod določenim najmanjšim zneskom mezd. Za lažjo predstavo še nekatere cene živil na drobno.

živilo	enota	leta 1929 din	1939 din	1940 din
moka O	kg	4,—	3,50	9,—
sladkor	kg	14,30	14,50	15,50
goveje meso	kg	18,—	14,—	18,—
mast	kg	32,—	21,—	28,—
olje	l	20,—	24,—	44,—

Cene kruha so se prav tako hitro spreminjale. Po spominu mlinarskega mojstra Melhiorja Jošta iz Celja bi se naj gibale nekako takole: okoli 1930 1 kg belega kruha 2,5 din, okoli 1933 2 din in leta 1940 okoli 4 din. Bližajoča se vojna je močno vplivala na trg z žitom in žitnimi izdelki. Jugoslavija je izvažala ogromne količine žita v Nemčijo po smešni ceni 0,5 din za kg (M. Jošt). Seveda je takšno prodajo morale plačati domače tržišče in cene kruha so hitro rastle. Iz istega vira izhaja, da so bile cene črnemu kruhu za okoli 30% nižje.

Težko stanje je vplivalo na povečano delovanje delavstva v pogledu širšega organiziranega odpora proti zelo slabemu gmotnemu položaju. Zato je razumeti pojav v naši dolini, ko se organizirane skupine delavstva pojavijo v krajih izven Nazarij šele v drugi polovici tridesetih let. Dalje je nujno upoštevati odrezanost delavcev od industrijskega delavstva. Tudi bojazen, da bo nekdo ob kruh, če se vključi v delavsko gibanje, je pomembna. Ti pritiski so bili večstranski in zato učinkoviti. Na eni strani je bila oblast tista, ki je preprečevala povezovanje delavcev v dolini, na drugi strani pa številni delodajalci, ki so na oblastnike kaj lahko vplivali. Ne nazadnje je treba omeniti dokaj slabo razgledanost naših ljudi, ki so bili v veliki meri pod vplivom reakcionarnih sil, ker so se za njimi skrivali največkrat delodajalci. Prav ti so tudi pozneje dosegli razkroj v JSZ, seveda ne zgolj delodajalci, ampak desničarski krogi okoli ljubljanske škofije.

Da bi bralec dobil jasnejšo podobo o takratnih razmerah, kaže omeniti misli nazarskega dopisnika v 40. številki Delavske pravice, ko je zapisal: „...Ker draginja vedno narašča, smo popolnoma upravičeni do zvišanja plač, posebno pa da bi dosegli družinske doklade. Življenje družin, katere preživljajo očetje samo s tem, kar z golimi rokami zaslužijo, je zelo žalostno. Njihove plače namreč nikakor niso v skladu z draginjo. Kakor žrtvuje delavec podjetju svoje moči in življenje, tako bi se spodobilo tudi podjetju, da da svojim delavcem vsaj toliko zaslužiti in to posebno družinskim

očetom, da bi mogli za prvo silo preskrbeti svoje družine z vsem potrebnim."

Če so se tako izražali delavci v Marijinem gradu za katere se lahko trdi, da so bili njihovi dohodki za okoli 30% višji od prejemkov delavcev v zasebnih gozdovih in na žagah, potem ni težko dojeti zavzetosti za delavsko gibanje tudi v teh krogih.

Da so bile njihove zahteve upravičene še iz drugega razloga, bi želeli pojasniti še položaj lesne industrije v tistih časih. Lesni trgovci so vsako leto več zaslužili, ker so se cene lesa dvigovale, niso pa ustrezno zviševali plač svojim delavcem. V poročilu JSZ iz leta 1939 je na strani 7 opisano stanje lesne industrije v Sloveniji. Podatki so primerljivi tudi za naše prilike, ker gre za trgovanje in ne toliko za predelavo lesa. Navaja se, da je bila lesna industrija v letu 1939 razmeroma dobro zaposlena. Proizvedli so odločno več kot leto prej. Takšno stanje je obetalo stalno rast našega lesnega tržišča in je dokazovalo, da je kriza dokončno mimo. Ko govorijo o cenah zatrjujejo, da so se te znatno dvignile, predvsem pri rezanemu in tesanemu mehkeemu lesu, ne toliko pri hrastovini. Tako ocenjujejo porast cen lesu v enem letu po stanju koncem 1939, pri mehkeem za več kot 30%, pri trdem za 15%, pri bukovini pa le za 5%. Pomislimo na to, ko primerjamo stanje in rast delavskih mezd! Zanimiva je dalje ugotovitev, da je izvoz močno zaživel in se odprl. Predvsem v Italijo kamor so ga izvozili zelo ugodno. Tudi sicer se je povpraševanje dvignilo v Angliji, Franciji, Madžarski in Levanti. Le v Nemčijo niso dobro prodrli, ker je ta nudila prenizke cene.

Zaključno bi lahko rekli, da so posli dobro tekli in da so bili dobičkonosni prav zaradi poceni delovne sile, se pravi izkoriščanja lesnih delavcev vseh vej.

Zasluzki lesnih delavcev

Takrat so razlikovali gozdne delavce, žagarje in tesarje.
Mezde splavarjev so določali na razdaljo, ne po dnevih!
pred prvo vojno
do Celja 6 kron
do Zidanega mosta 10 kron

do Rugvice 22 kron (Roglica)*

do Beograda 76 kron

K temu so dodajali še 2 kroni dnevno za hrano!

po prvi vojni

(do trideset let)

do Celja 80 din, po tridesetih letih 100 din

do Rugvice 250 do 300 din

do Beograda 1000 din

Tik pred drugo vojno so dobivali od gospodarja hrano in pijačo. od leta 1937 so imeli splavarji polovično vožnjo na povratku. Železniške karte so plačevali iz Celja 9 din, Dugega sela 54 din, vse mišleno do postaje Paška vas.

Skupina tesarjev okoli leta 1930

Koncem tridesetih let so zaslužili dnevno:

Celjani 90, nato pa 100 din

Rogličani 80, nato 108 din (na poti bili 2,5 dni)

Mitrovčani 47, nato 59 din (na poti 17 dni)

Krmaniši 59, nato 70 din

*Tako so splavarji imenovali kraj Rugvica

Krmaniši* 8500 din — tik pred drugo vojno pa več kot 10.000 din
Mitrovčani 7300 — tik pred drugo vojno pa več kot 9.000 din

Rogličani 2 do 3000 din — tik pred drugo vojno 3 do 4.000 din

Hrana je bila zastoj, računa pa se njena vrednost za Celjane najmanj 10 din, za Rogličane in Mitrovčane pa 27 din. Tako so zaslužili Celjani 100 do 110 din, Rogličani 250 do 320 din, Mitrovčani 1225 do 1425 din in krmaniši 1625 din od splava — **skupen zaslužek.**

Vezenje splava (celodnevno delo) okoli 30 din (verjetno v zač. 30 let).

Zaslužek gozdnega dela in lesnih delavcev je bil znatno nižji.

Plavljenje 30 do 50 din dnevno

Akordno sekanje (12 do 16 ur poleti, 8—10 ur pozimi) v letih 1938—39 40 do 50 din dnevno

Dnina v tridesetih letih 30 din brez hrane in 15 din s hrano.

Zaslužki gospodarjev so bili veliki. Ocenjujejo se za kar 4 do 6-krat večji krmanišev! Seveda potem z zaslužki lesnih delavcev, posebej gozdnih sploh niso primerljivi. (A. Baš).

Anton Seliškar navaja (Les 59): Dnevne mezde v Gornjem gradu so bile 24 do 28 din. (Ni jasno nič podrobnejšega ob tej trditvi, niti ni časovno obdobje znano).

Delo od zore do mraka v gozdu so plačevali po vrsti lesa: smreka, jelka, bukev od 24 do 45 din. Vozniki lesa so prejeli od 2 do 45 din dnevno.

Urne mezde na žagah: parna žaga 3 do 4,5 din.

Na kmečkih žagah so zaslužili za 12 do 16-urni delavnik 25 do 29 din. Na sodobnejših žagah je bilo mogoče zaslužiti tudi 39 do 53 din dnevno. Žagarji so povprečno delali le 150 dni letno. Zaposlili so ljudi od 14. leta starosti.

*Tako so imenovali vodjo splavarske odprave

Mezde gozdnih delavcev v Sloveniji

Delavska zbornica v Ljubljani je leta 1939 izdala posebno raziskavo o gozdnem gospodarstvu, o socialnih razmerah in težnjah gozdarsko-žagarskega delavstva v Sloveniji. Povod za to je bilo kritično stanje v dobi velike gospodarske krize. Raziskavo je pripravilo nekaj najvidnejših strokovnjakov tistega časa, med njimi tudi inž. Lojze Žumer, upravnik veleposestva Marijengrad Nazarje. Ker so podatki primerjalni in zajemajo tudi razmere pri nas, jih navajamo.

V uvodu raziskave, ki je izšla pod naslovom Naši gozdovi in žage, so značilne ugotovitve kot „V času krize je padlo število delavstva, ki se nanj nanaša ta anketa, na polovico prejšnjega stanja... v tem obdobju se je znižal celokupni znesek delavskih mezd na manj kakor polovico napram letom največjega razcvita. To je ustvarilo v krajih, ki so bili odvisni izključno ali pretežno od zaslužkov gozdnega in žagarskega dela, zelo težke razmere. Na delavske organizacije in socialne ustanove, med njimi tudi na Delavske zbornice, so prihajale iz delavskih vrst številne prošnje za podporo in za obrambo proti zniževanju mezd.“ Že te uvodne misli, ki jih je šteti za uradno stališče takratne oblasti, povedo več kot dovolj. Lahko si predstavljamo težko življenje lesnih delavcev v tridesetih letih vse tja do druge vojne. Zato je razumljivo, da so prav v tem obdobju nastajale največje potrebe po delavskih organizacijah in po povezavi lesnih delavcev tudi pri nas.

Filip Uratnik piše v omenjeni raziskavi med drugim:

„Nezavarovani gozdni delavci so pri nas pretežno kmetje in kmetski hlapci, ki so zaposleni pretežno v kmetijskih gozdovih. Po kategoriji zaposlitve so to pretežno delavci, zaposleni pri izdelovanju drv in pri prevažanju drv in lesa. Vozniki ostajajo tudi pri dobro urejenih šumskih upravah večinoma nezavarovani, ker so to kmetje in njihova služinčad. Zavarovani delavci so delavci, zaposleni pri sečnji lesa v večjih gozdovih in na žagah. Žagarji na kmečkih in malih žagah so, kot se zdi, po velikem odstotku nezavarovani. Delodajalci gozdno-žagarskih delavcev so pretežno gozdni

Graščinski delavci pri „fendranju“ (zlaganju) lesa nad Ljubnem

veleposesniki in posestniki, lesne industrije in lesni trgovci.“
Potem pristavi v poglavju, kjer opisuje žage:

„Ker je znašalo tega dne število delavcev v obratih z nad 5 delavci skoraj toliko, kolikor je bilo zavarovanih v šumsko žagarski stroki vseh delavcev, domnevam, da pretežni del žagarjev, zaposlenih pri veneciankah, ta čas sploh ni bil zavarovan pri socialnem zavarovanju.

Za to domnevo govori tudi dejstvo, da je zavarovalo 30. junija 1933 v vsej šumarsko žagarski stroki svoje delavce le 1603 obratov. V istem času se je vodilo v katastru žag 1966 obratov.“

Zelo značilna je pripomba navedenega pisca v istem poglavju, ko piše:

„V poglavju o racionalizaciji žagarske industrije spada tudi vprašanje, kakšen žagarski inventar naša lesna industrija v resnici potrebuje. Če je žag preveč, zavaja to na eni strani v prekomerno izkoriščanje gozdov, na drugi strani pa ima to za posledico, da ostaja kapaciteta velikega dela žag preslabo izkoriščena. To večja obratne stroške in otežuje rentabilno poslovanje. Graditev nepotrebnih žag pomenja tudi napačno usmerjanje narodnega kapitala.

Take napake se skušajo odtehtati potem običajno s pritiskom na življenjski standard delavstva.“

Ko razglablja o gibanju cen in o mezdah, pa ugotavlja:

„Večja povprečja bi se mogla dobiti tu le na osnovi povprečnih zavarovanih mezd socialnega zavarovanja. Tam je padla povprečna zavarovana mezda lesnega delavstva od 30. junija 1930 do 31. decembra 1934 od 27,46 din na 22,01 din, to je od 100 na 80. (Pod lesnim delavstvom je razumeti tudi skupino gozdno žagarskega delavstva in skupino predelovanja lesa).

Če upoštevamo, da je padlo v istem razdobju povprečno število zavarovancev od 100 do 62, mezde pa od 100 na 80, je moral pasti mezdni iznos od 100 na 50. Mezdni iznos bi bil torej po teh predpostavkah prepolovljen. Podatki o gibanju dejanskih mezd pa dajejo slutiti, da je padel mezdni iznos še bolj.

Razvidno je, da je padla približno v enakem razmerju vrednost izvoženega lesa. Iz tega bi sledilo, da je odpadel v dobi krize na delavske mezde v glavnem običajen odstotek tržne vrednosti lesa. V času najgloblje depresije pa ni dosegel mezdni iznos niti polovice iznosa v dobi najvišje konjunktore.

Za zavarovane delavce gozdno žagarske stroke lahko računamo za leto 1930 z mezdnim iznosom okrog 100 milijonov dinarjev, za leto 1934 pa z mezdnim iznosom okrog 50 milijonov dinarjev. Zavarovane mezde pa so bile okrog 15 manjše. Pri tem pa je treba

Grašćinska uprava je imela posebne skupine žensk, ki so pogozdovale. Prizor je na Kadunčevem leta 1926

imeti pred očmi, da je bilo zaposlenih v gozdarstvu in lesni industriji mnogo delovnih sil, ki niso bile zavarovane pri socialnem zavarovanju.

Če se smemo naslanjati na kalkulacije, ki jih priobčuje na str. 115 publikacije Socialni problemi slovenske vasi g. Hrvoj Maister, bi morale delati v naših gozdovih skoraj dvakrat toliko kmetov in kmetskih hlapcev, kolikršno je število naših zavarovanih gozdnih delavcev. V pogledu gibanja mezd bi rešila zgornja dejstva vprašanje, kdo je nosil v lesni industriji večji del bremen krize: ali delavstvo ali lesna industrija, tako, da sta nosili obe strani sorazmeren del.

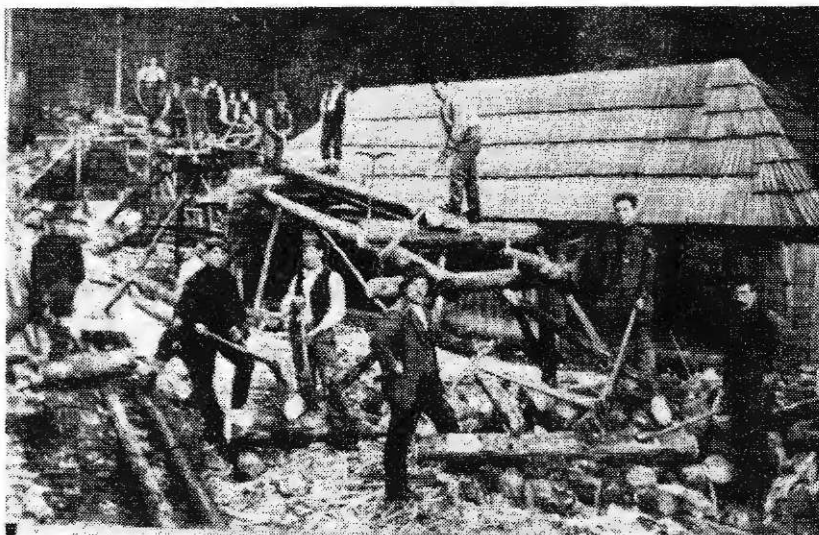
Če pa upoštevamo, da se trošijo nizke mezde lesnega delavstva v celoti za preživetje in da zadeva odtegnitev virov za življenje teže od izgub na kapitalu, moramo soditi, da je bilo prizadeto lesno delavstvo v povprečju po krizi bolj kakor njegovi delodajalci."

Ko razpravlja pisec o gozdarsko-žagarskem delavstvu in brezposelnem skrbstvu, ugotavlja hudo pomanjkanje dela in velik presežek razpoložljive delovne sile in navaja:

„V šumsko-žagarski stroki je bilo zavarovanih leta 1935 v povprečju okrog 5000 delavcev, manj kakor leta 1929. Število rodbinskih glavarjev se je znižalo za 2100, število samcev za 2900. Mezdni iznos se je znižal v tem razdobju, kot smo dejali, samo pri zavarovanih delavcih za 50 milijonov dinarjev. (Če bi upoštevali tudi kmetske delavce, bi bil izpad skoraj trikrat večji). Poleg stavbinske stroke ni stroke, ki bi pod posledicami konjunktornega valovanja toliko trpela kakor šumsko-žagarska.

Delavci so si v teh letih pri ponudbi dela med seboj močno konkurirali. Ta medsebojna konkurenca je pritiskala na mezde, na katere so pritiskali na drugi strani delodajalci. Delavstvo se je nad to medsebojno konkurenco močno pritoževalo in zatrjevalo, da popuščajo v taki konkurenci pri mezdah najprej tisti, ki mezd ne potrebujejo za nakup najpotrebnejših življenjskih potrebščin, ker imajo krite te potrebščine iz drugih dohodkov. Če je bil dejanski razvoj res tak, pomenja to, da je izločala ta konkurenca socialno šibke v nadpovprečni meri od zaposlitve, medtem ko bi se morali izločiti v takih primerih po socialno političnih vidikih od zaposlitve prvenstveno gospodarsko močnejši.

Naše brezposelno skrbstvo v krizi, ki jo opisujemo, ni razpolagalo ne z dovoljnimi denarnimi sredstvi, ne z dovoljnim poznanjem potreb, ne z drugimi pripomočki, da bi moglo organizirati tu vsestransko preiščeno obrambno in podporno akcijo.

Priprava „suhe“ riže v Rastkah pri Krumpačnikovi žagi leta 1925. Desno spredaj „rižmajster“ Jerče

Naša javna borza dela je zbirala takrat od gozdno-žagarskih delavcev letno po okrog 250 tisoč dinarjev. Tudi če bi se bila uporabila vsa ta sredstva za podpiranje te, po brezposelnosti tako težko prizadete stroke bi bila izginila vsota kakor kaplja v morju. V resnici pa se ta sredstva niso uporabljala za šumske delavce. Prejšnja uredba Javnih borz dela je sezonskim delavcem, med katere je štela tudi šumske delavce, redne podpore sploh odrekala. Izredne podpore pa je tako nizko odmerjala, da so dobili šumski delavci pod tem naslovom le malenkostne podpore.”

Zelo tesno povezano s socialno varnostjo naših delavcev je bilo „zavarovanje za primer bolezni, nezgod in starosti“. O teh vprašanih razglablja pisec zelo kritično. Uradi, odgovorni za zavarovanje delavcev, so le malo nadzirali stanja in tako je prihajalo do hudih zlorab v škodo delavcev. Takole se glasijo njegove ugotovitve:

„Kakor smo že večkrat poudarili, v Sloveniji približno 2/3 oseb, ki delajo v gozdovih, ni zavarovanih. Ti nezavarovani gozdni delavci so večinoma kmetje in njih posli. Ti opravljajo sečnjo lesa in drv v kmetijskih gozdovih. Ti gozdovi pa pokrivajo, kakor se vidi iz priloge, v Sloveniji večji del gozdne površine. Pri prevozu lesa pa so zaposleni kmetje tudi v veleposestniških gozdovih. Oni ostanejo tudi v tem primeru nezavarovani. Delavci, zaposleni pri sečnji lesa v

veleposestniških gozdovih in na žagah, so večinoma zavarovani. Verjetno je, da v Sloveniji tudi mnogo žagarjev, zaposlenih pri malih žagah veneciankah, ni zavarovanih.

Tudi delodajalci, ki običajno nimajo zavarovanih vseh delavcev, prijavljajo ob priliki bolezni in nezgod mnogokrat prej nezavarovane delavce.

Verjetno je, da dviga to v tej stroki tako morbilitetni odstotek, kakor število nesrečnih slučajev.

G. ing. Alojzij Žumer je mišljenja, da delavci v gozdno-žagarski stroki socialno zavarovanje malo izrabljajo. To je pri oddaljenosti šumsko-žagarskih delavcev od zdravnikov tudi verjetno, čeprav le za čas, dokler traja zaposlitev (ne pa tudi ob priliki v tej stroki pogostega menjavanja zaposlitve). Vendar kaže statistika socialnega zavarovanja, da se število bolnih v tej stroki ne giblje pod povprečnim številom obolenj. Nezgodnih primerov pa je v tej stroki mnogo več kakor v vsaki drugi stroki.

Iz prilog se vidi, da je prispevek za socialno zavarovanje baš zaradi nezgodnega prispevka silno visok. Prispevek za socialno zavarovanje povišuje še praksa, da socialno zavarovanje deževnih dni sploh ne odšteva, temveč računa prispevek za vse dni v mesecu. Vse to lahko odbitke zaradi zavarovanja v poedinih konkretnih primerih tako poviša, da vzbujajo ti odbitki upravičeno nevoljo tako pri delavcih kakor pri delodajalcih. Posledica tega je, da skušajo delodajalci — često v soglasju z delavci — previsoke predpise s tem izigrati, da se delavci k socialnemu zavarovanju ne prijavljajo ali pa prijavljajo v prenizkih mezdnih razredih.

Vsaj proti nezgodam bi morali biti zavarovani vsi šumski delavci, tudi kmetje in kmetijski posli. Ni logično, da so zavarovani slednji, ako delajo pri strojih, da pa niso zavarovani pri sekanju in prevažanju lesa, čeprav spada to po statistiki našega socialnega zavarovanja med najnevarnejša opravila."

V poglavju „mezde in življenjski nivo" navaja Filip Uratnik več podatkov, ki osvetljujejo raven delavskih prejemkov tistega časa:

„Mezde lesnega delavstva so v Sloveniji socialno politično relativno slabo zaščitene. V septembru leta 1938 je bilo v tej stroki v Sloveniji 8116 članov socialnega zavarovanja. Od teh jih je bilo le 960 ali 12 v obratih, v katerih so bile urejene delovne razmere s kolektivnimi pogodbami. V skupini pridelovanja lesa je imelo kolektivne pogodbe v tem času 32,5 ali 1452 od skupnega števila 4448 delavcev.

Na osnovi uredbe o določanju minimalnih mezd, sklepanju kolektivnih pogodb, poravnavanju in rzsodništvu je določil ban

dravske banovine v svoji uredbi z dne 31. junija 1931 za lesno stroko minimalne mezde takole:

pri gozdnih delih, žagah, rezanju in cepanju drv, izdelovanju lesne volne, sodarstvu, drobljenju in mletju lesne skorje, izdelovanju parketov, lesenih rolojev in žaluzij, čepov, palic in držajev za dežnike, lesenih klincev, izdelovanju plutovine, znaša mezda, ako je smatrati dotične obrate za industrije, din 2,50 na uro, ako jih je smatrati za obrtne in so v krajih z nad 5000 prebivalci, isto tako z din 2,50 na uro, ako pa so v manjših krajih, z din 2,25 na uro. Delavci in delavke v starosti pod 18 let pa lahko prejemajo tudi le po din 2 — na uro.

Z ozirom na te predpise je treba pripomniti; pri gozdnih delih delovni čas po zakonu o zaščiti delavcev ni omejen. Tu se ravna delovni čas praktično po dnevni svetlobi. Naša anketa je ugotovila, da je delovni čas pri šumskih delih v Sloveniji povprečno po 11 ur (v poletnem času po 13 ur, v zimskem po 8 do 9 ur).

Po podatkih g. ing. Alojzija Žumra se vidi, da se dela v Sloveniji pri žagah veneciankah često po 16 ur na dan, v ostalih primerih po 12 ur, po 10 ur pa skoraj nikdar. Nastane vprašanje, kakšna je tu zakonita mezda? Kaj je smatrati tu za normalno, kaj za nadurno delo? Kakšen bi moral biti tu dnevni zaslužek po zakonu o minimalnih mezdah?

Z ozirom na to, da se vrši na žagah veliko nadurnega dela, mislim, da je treba ugotoviti, da se urna mezda za primer, da se računa en del dnevnne mezde kot doplačilo za nadure, le še zniža, tako da je predpis o minimalnih mezdah v primeru nadurnega dela še prej prekoračen."

Še o zasluških drvarjev

Razumljivo je, da so prejemki gozdnih delavcev v marsičem odvisni od zunanjih dejavnikov, predvsem pa od cene lesa in količine poseka. O tem meni inž. Žumer:

„Upoštevati je treba, da količine lesa, ki se letno posekajo in spravijo v promet, variirajo do 50%, da je vsa industrija za predelavo lesa v Sloveniji še na dokaj primitivni stopnji in da služi večina našega lesa, čeprav se izvaža mnogo rezanega lesa, le kot surovina

pokrajinam, ki ga od nas kupujejo. Zato valovanje cen za les tudi mnogo bolj občutimo, ker enkrat nenadno zavalovi veliko povpraševanje, drugič pa se zaloge lesa prodajajo pod lastno ceno.

K temu je treba dodati še dejstvo, da je glede prehrane drvarjev upoštevanja vredno dejstvo oddaljenost od naselij, kar pomeni, da je vsako živilo prineseno tako daleč od 25 do 50 dražje!"

Veliko dela je zahtevala „mokra“ riža. Slika je posneta v 30. letih.

Vrbovec, sedež uprave Marijingrad pred vojno

Delovni čas

Drvarska dela so se v glavnem opravljala v akordu, zato je bilo delo v gozdovih zelo trdo in zahtevno. Ni odveč trditev, da je vsled tega bilo izčrpavajoče, saj so drvarji delali največkrat od zore do mraka, živeli izredno preprosto, sami so si kuhali enolično hrano in spali v zasilnih kočah. Če ponovimo opis delovnega časa po inž. Žumru, bo najbolj nazorno.

„Vsa dela v akordu opravljajo drvarji od zore do mraka, ta delovni čas znaša poleti s počitkom opoldne (1—2 uri) 12—16 delovnih ur dnevno, pozimi pa 8—10. Ob pomladanskem in jesenskem času (deževje) zgubijo zaradi slabega vremena redno 1 ali 2 delovna dneva v tednu, odn. opravijo v teh mesecih povprečno 16—20 delovnih dni, ob stanovitem suhem vremenu poleti in pozimi pa izkoristijo vse delavnike, kolikor ni vremenskih motenj.

Mezdno delo traja 8—11 ur dnevno, največ od 6. ure zjutraj do 6. ure zvečer z 1 urnim počitkom opoldne.”

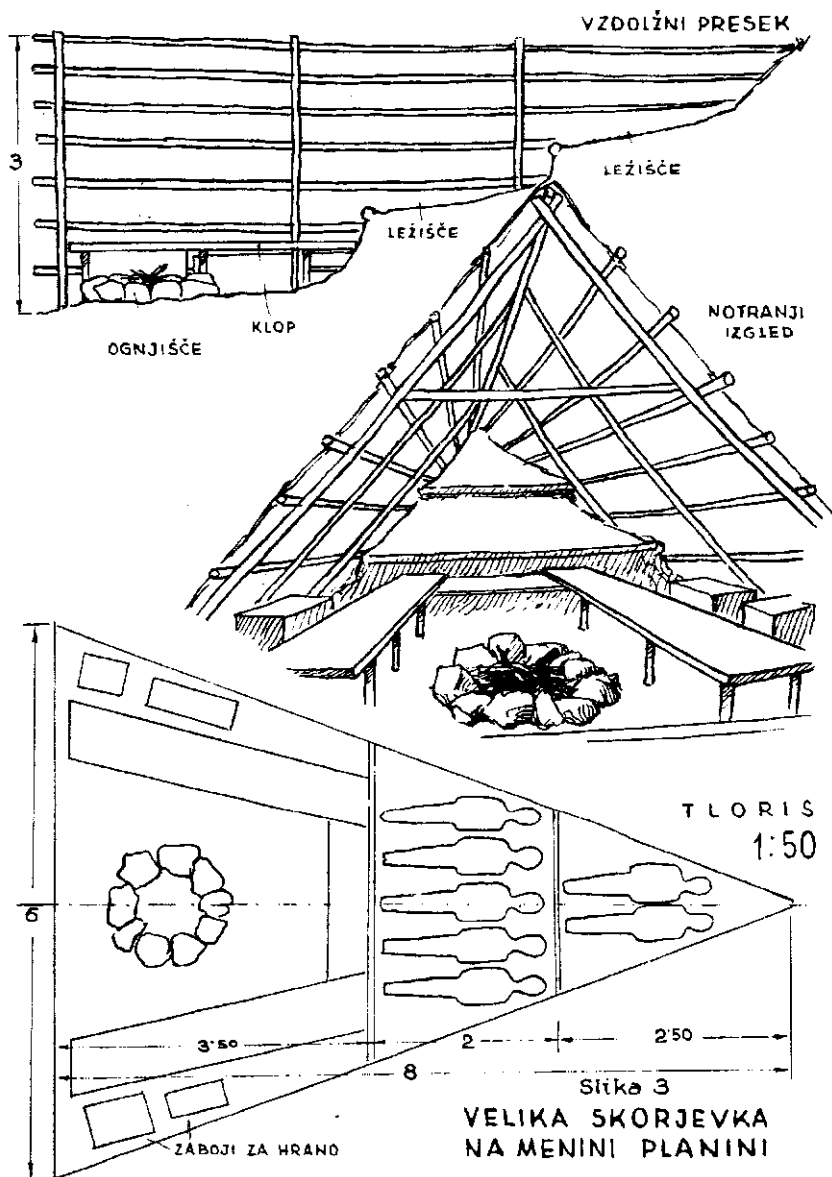
Škorjevka — bivališče gozdnih delavcev

Da so gozdni delavci med delom živeli v izredno težkih prilikah smo že omenili. Prebivali so v „olcerskih bajtah“ in škorjevkah. Vsaj nekoliko želimo prikazati takšna prebivališča, zato smo poskrbeli tudi za tloris škorjevke, ki ponazarja notranjost in razmestitev pogradov, ognjišča in drugega.

Škorjevka je grajena iz drogovnjakov, ki so sestavljali ogrodje, ki je bilo pokrito s smrekovim lubjem. Sprednjo, vhodno steno je imela zaprto z deskami in vrati. Posebnost postavitve v prostor predstavlja prilagoditev terenu, zaradi česar je bila stavba enostavnejša in poraba materiala manjša. Vendar je po svoji obliki ustrezala namenu, ker je bil sprednji kuhinjski del, kjer so se gibali delavci nižji, dočim je bil spalni del višji. Prostora je bilo komodno

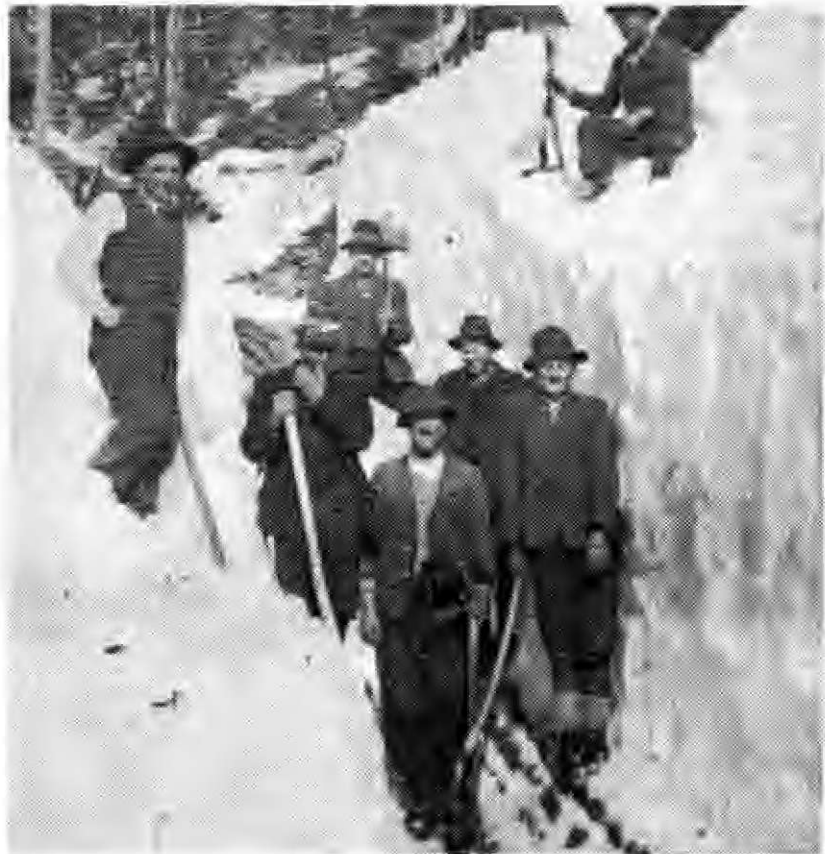

Velika škorjevka na Menini planini

Notranja ureditev škorjevke. Gradivo iz Miloša Mehore — Drvarske koče na Slovenskem — 1946

za sedem ljudi. V sili pa jih je ležalo tudi devet. V škorjevki je bilo tudi nekaj opreme, če smemo tako imenovati lesene zaboje, ki so služili za shrambo živil, da niso mogle do nje živali in klopi, na katerih so sedeli delavci med kuhanjem, jedjo in počitkom. Na sredini prvega dela je bilo preprosto ognjišče sestavljeno iz kamnina, ležišča v ozadju s praprotjo nastlana tla. Pod ostrešjem so še imeli dve vzporedni letvi (vrhači) imenovani „isteje“, na katerih so sušili drva za kurjavo. Prav pod vrhom pa je bila odprtina za odvajanje dima. Zgrajena je bila 1949. leta, vendar kot tip sodi med najstarejše primere.

Zlma leta 1941 je bila huda. Drvarji na Grohatu so morali metre globoko kopati, da so prišli do riže.

Povezovanje delavcev

V prvem delu tega zapisa smo želeli osvetliti razmere v katerih so prebivalci Gornje Savinjske doline živeli in delali. Tako bo bralec lažje dojel dejstvo, da so tukajšnji delavci le s težavo strnili vrste v boj za svoje pravice. Veliko vzrokov je iskati za to v odrezanosti od drugih bolj razvitih predelov naše ožje domovine, dalje v pomanjkanju industrije, pa tudi še vedno v preveč zaostalih odnosih v delovnih razmerjih (dninarji, kmečki posli itd.) so botrovali takšnemu stanju. Zato je sorazmerno pozno predrla v te kraje delavska miselnost in zavest.

Da bomo uspeli v nadaljevanju prikazati vse dogodke, ki so takrat spremljali organizirajoče se delavstvo, ni mogoče trditi. Veliko premalo je virov in čas je dokaj odmaknjen. Doslej tudi ni bilo nikoli ničesar zapisanega o boju delavcev na območju občine Mozirje. Torej orjemo v trdo ledino! Mnogi nekdanji delavski borci so žal preminuli, zato tudi ustnih izročil ni dovolj, posebno pa ne tistih, ki bi bistveno pripomogla k resnim zaključkom in ugotovitvam. Vse to je torej treba imeti pred očmi, ko beremo nadaljevanje zapisa. Če k temu dodamo še razmere, ki so v času zadnje vojne vladale v Gornji Savinjski dolini, ko je okupator iskal vse kar je bilo pred vojno zavednega, potem nam bo razumljivo, da so ljudje marsikaj uničili kar bi danes lahko pomenilo dokaze in vire.

Prav zato smo smatrali, da moramo rešiti pozabi vse kar se da. Tako pa seveda nastajajo vrzeli, tako časovne, kot tudi smiselne. Kar pa smatramo ta zapis kot izziv vsem, ki bi lahko delavsko gibanje v Gornji Savinjski dolini poznali še z druge plati, ali pa ki bi vedeli še za neopisane dogodke, oziroma podrobnosti tistih, ki smo jih nakazali.

Upravičeno domnevamo, da je bila vsaj v drugi polovici tridesetih let med delavci prisotna misel KPS, saj je dokazano, da je Jože Borštinar, predvojni komunist in sodelavec Slavka Šlandra prenašal partijsko literaturo tudi med prebivalce Gornje Savinjske doline. Zatržno vemo, da je takšno gradivo Borštinar, ki je bil doma na Vranskem, prinašal Jožetu Celinšku v Spodnjo Rečico. Pri Ce-

linškovih se tega dobro spominjajo in vedo, da je pokojni Jože literaturo skrbno skrnil, komu pa jo je naprej delil ni znano. (Jože Celinšek je sodeloval pozneje v osvobodilnem gibanju). Kot vse kaže in kot je zatrjeval pokojni komandir orožnikov za srez Gornji grad Ivan Podmitšak, ki je nazadnje živel v Celju, Levec 54, v Gornji Savinjski dolini ni bilo organizirane partijske celice. Jasno pa je, da so tudi tu delovali posamezni komunisti, ti pa so bili povezani v organizacijah izven našega območja. Vpliv teh posameznikov je bil viden končno v tem, da so se najvidnejši borci za delavske pravice kmalu vključevali v osvobodilno gibanje, oziroma v NOV.

Morda je prav, da skušamo pojasniti nazive delavcev, ki jih v tem zapisu največkrat imenujemo kar „lesne delavce“. Seveda so takrat posamezne delavce, glede na njihovo delo imenovali drugače kot danes. O poklicih je bilo govora le v industriji, ki je tudi že pred vojno poznala nazive: preddelavec, gaterist, cirkularist, bruslač, prežagač, vozač, mazač in pomožni delavec. Kot rečeno je v zapisu največkrat uporabljen izraz „lesni delavci“, to zaradi tega, ker so se združevali v strokovnih skupinah lesnih delavcev pri JSZ. Kot primer, kako so v zasebnem gospodarstvu imenovali posamezne delavce, pa služi članska knjiga strokovne organizacije JSZ v Šmartnem, ki navaja splavarje, tesače, žagarje, lesne delavce in delavce. Če je za prve tri navedene poklice jasno, potem bi kazalo pojasniti pojem „lesnega delavca“. Tu gre najbrž za delavca v lesni predelavi, oziroma tistega, ki je opravljal določena pomožna dela na žagah. Brez dvoma pa gre za „delavca“ takrat, ko je govor o gozdnem delavcu, ali kakor ga inž. Žumer imenuje o „drvarju“. Ta domneva je potrjena z mnogimi izjavami še živečih delavcev v naših krajih.

Lahko bi trdili, da so v zasebnem gozdarstvu, oziroma žagarstvu uporabljali manj izrazov za posamezne delavce, ker so ti opravljali razna dela, pač tam kjer je delo bilo. Torej je isti človek splavaril, žagal, drvaril in tako naprej. Da bi torej poenostavili položaj delavca v zapisu smo uporabili izraz „lesni delavci“. Mnogo sporov je bilo prav zaradi raznih trditev okoli zmogljivosti žagarskih nalog. Zato smo ob koncu zapisa v kratkem navedli podatke, ki pričajo o vrsti žag pri nas. Od teh je bilo v veliki meri odvisno ali je bila zahteva delodajalca po določeni količini predelanega lesa upravičena ali ne.

Pleščeva žaga — venecijanka na Ljubnem

Jugoslovanska strokovna zveza

Najprej nekaj misli o delovanju Jugoslovanske strokovne zveze kot organizacije delavcev.

Gre za delavsko organizacijo krščanskih socialistov v Sloveniji. Že leta 1924 predlaga JSZ drugim delavskim organizacijam skupen boj za delavske pravice, ne glede na barve pripadnosti. Za nas je zanimivo delovanje v tridesetih letih, ko je predvsem v drugi polovici tega obdobja postajala JSZ v dolini pomembna organizacija delavcev. Njene pojavne oblike, ki so takrat prevladovale, so bile „strokovne skupine“ delavcev te ali one stroke. Imeli so močno mladinsko organizacijo, znano kot Krščanska delavska mladina.

Razne druge delavce, ki so delali kot služkinje, hlapci in podobno, so organizirali v Poselsko zvezo. Kulturno pa so se udeleževali v Delavskem odru in še kje. Prav v kulturnem delu so bili močno prizadevni in so preko te dejavnosti vključevali pretežno mladino v svoje vrste.

V samih strokovnih skupinah se je plačevala pristopnina, ki je bila odvisna od višine prejemkov posameznika in še mesečna članarina. Vsi člani so imeli posebne članske izkaznice, v katere so beležili vse podatke o lastniku in o plačanih prispevkih. Podobno je bilo tudi v Poselski zvezi, medtem ko mladina ni plačevala članarine in tudi člani kulturnih skupin ne.

V zadnjih tridesetih letih (1939/40) je pričela proti JSZ pravo gonjo takratna ljubljanska Katoliška akcija. Označili so „krščanske socialiste“ v JSZ kot levičarje in komunistično obarvane. To je imelo za posledico hudo preganjanje organizacije v podjetjih, ki so bila last klerikalcev. Ti skrajno reakcionarni krogi so zato na hitro ustanovili Zvezo združenih delavcev, ki so jo takrat imenovali kot edino pravo „krščansko“ organizacijo delavcev. Dogodki so pokazali, da so v glavnem bili neuspešni in niso mogli razdreti JSZ.

Takratna banovinska uprava je preko srezkih načelstev zavirala delo JSZ, kolikor je mogla. Tako so prepovedovali sestanke, tiho preganjali aktiviste in vplivali na delodajalce, da so takšne delavce odpuščali. Skratka, vse so storili, da bi JSZ pred ljudmi onemogočili.

V naši dolini so imeli organizirane skupine v Šmartnem ob Dreti, na Ljubnem, v Nazarjah in v Solčavi. Za to trditev so dokazi, dopisi iz let 1929 do 1941. V vseh primerih gre za strokovne skupine lesnih delavcev. Zvezo s temi skupinami so imeli preko centrale JSZ iz Ljubljane. V dopisih se navaja, kdaj bodo sestanki in kje. Torej gre za organizacijsko povezavo direktno iz centrale (podpisi: Jože Grošelj, Tone Fajfar itd.) Iz pisma JSZ na delavce v Šmartnem z dne 18. 9. 1940 je razvidno, da je srezko načelstvo v Gornjem gradu dne 14. 9. t. l. prepovedalo sestanek JSZ v Solčavi in drugje v dolini. Po zahtevi JSZ Ljubljana zakaj prepovedujejo sestanke, so na banovini izjavili, da je šlo za nesporazum... Zato so takrat številne sestanke preložili.

Domneva, da je začetek organiziranosti delavskega razreda iskati v Nazarjih, je upravičena. Znano je, da je takrat v Nazarjah vodil podjetje inž. Žumer, ki je bil tudi sam član predsedstva JSZ. Zato ni bil nikoli do delavcev in njihove organizacije nestrpen. Končno se lahko trdi, da inž. Žumer s svojimi, za tiste čase zelo naprednimi prijemi, «ustanovitelj delavskega konzuma s trgovinami v Nazarjah in Rečici» ni bil povsem po volji vladujočega razreda in režima. To dokazuje dejstvo, da so ga zaradi njegovega političnega delovanja orožniki zaprli v sodne zapore v Gornjem gradu. Po izjavi Jožeta Planovška iz Nazarij je bil takrat v zaporu kakšnih 20 dni. Omenjeni se spominja, kako so inž. Žumru nosili razne poslovne zadeve v

Gornji grad v zapor. Takrat se je med delavstvom govorilo, da je zaprt zaradi „komunizma”. Seveda to ni držalo, res pa je bil inž. Žumer odločen antifašist. Vse to se da vskladiti z dejstvom, da je na široko odprl organizaciji JSZ vrata in je dovoljeval nemoteno delo strokovni skupini. Da je temu tako, pričajo izjave še živečih delavcev Marijengrada, da tam ni bilo nikoli mezdnih sporov, čeprav so včasih prejeli plače po daljšem času, saj podjetje ni imelo vedno dovolj denarja za izplačilo delavcev. Iz tega je sklepati o dobrem sodelovanju uprave in delavcev, oziroma njihove strokovne organizacije. Ustanovitev trgovin delavskega konzuma je seveda omogočila delavcem nakup živeža na up, dokler niso dobili plač.

Pa še morda eden vidik ne kaže ob vsem tem zapostaviti, namreč, brat inž. Žumra, Srečko je bil eden najvidnejših delavcev v JSZ Ljubljana in je morda tudi to vzrok za dobro delo JSZ v Nazarjah. Upoštevajmo še dejstvo, da je bilo posestvo Marijengrad last ljubljanskih škofov, takrat pa je škofijo vodil Gregor Rožman, ki je bil znan protivnik JSZ. Jugoslovanska strokovna zveza je zagotovila vsem članov redno pošiljanje glasila Delavska pravica. Poleg tega so vsem poverjenikom, oziroma vodjem skupin brezplačno dostavili gradivo, ki bi jim lahko pomagalo pri razumevanju zakonodaje. Tako so tudi lučki skupini, ki je sicer bila združena s solčavsko, poslali Priročnik iz delavske in nameščenske socialno-varstvene zakonodaje — Ljubljana 1934. Ta priročnik je tudi založila JSZ. Oskrbeli pa so delavske skupine še z brošuro Delovno pravo, tiskano v Mariboru leta 1933. Te in še druge podobne tiskovine so bile pisane v zelo razumljivem jeziku, tako so si v marsičem lahko delavci sami razlagali zakonska določila.

Nazarski delavci pred stavbo prve gater žage okoli leta 1925

Nazarje delavsko središče

Takoj po tem, ko se je postavila v Nazarjah velika žaga, ki je pomenila začetek industrijske lesne predelave, je nenehno rastlo število delavcev. Seveda so se ti vozili na delo od blizu in daleč, saj je takratni kraj bil le malo poseljen. Z naraščanjem števila delavcev je rastla tudi delavska zavest in potreba po organizaciji.

Med raziskovanjem preteklosti naših delovnih ljudi v dolini je bilo več kot jasno, da se je delavsko gibanje začelo v Nazarjah, saj se delavci po drugih krajih doline niso mogli povezovati, ker so bili zaposleni pri zasebnih obrtnikih, največkrat lesne stroke. Razdrobljenost delavcev po posameznih žagah in gozdnih deloviščih torej ni omogočala učinkovitega povezovanja v boju za delavske pravice v dvajsetih letih, zato ga zasledimo šele v drugi polovici tridesetih let.

Doslej je ugotovljeno na temelju ohranjenih listin v arhivu inštituta za proučevanje delavskega gibanja v Ljubljani (JSZ — fasc. 3), da so z dopisom dne 17. septembra 1929 predlagali v imenu pripravljalnega odbora ustanovitev Strokovne skupine lesnega delavstva v Nazarjah. Ta dopis so naslovili na velikega župana mariborske oblasti in priložili pravila v potrditev. Na dopisu so podpisani za pripravljalni odbor 3 člani, od teh je čitljiv podpis „Kokalj“. Že 25. septembra 1929 je ta pravila veliki župan „vzel na znanje“, kar je pomenilo, da jim ne nasprotuje. Poslana so bila po uradni poti sreskemu načelstvu Gornji grad. To je z dopisom dne 30. oktobra 1929 seznanilo Jugoslovansko strokovno zvezo v Ljubljani o tem, da je veliki župan pravila vzel na znanje, tako je bil dan pogoj za ustanovitev društva. Bralecem je treba pojasniti zakaj so dopis poslali v Ljubljano. Društvo je namreč bilo zamišljeno v sestavu Jugoslovanske strokovne zveze in je zato pot dovoljenja tekla prek centrale v Ljubljani.

Kakšni so bili takrat časi in kako je oblast gledala na ustanavljanje delavskih društev, oziroma organizacij je najbolje razvidno iz naročila sreskega načelnika v omenjenem dopisu. „O tem obveščam naslov obenem z vrnitvijo enega izvoda pravil, opremljenih z odnosno klavzulo z opozoritvijo, da se mora sklicanje ustanovne-

Sreski načelnik
J. br. 356b/.

Gornjigrad, dne 30. oktobra 1929.

Prejeto od: **Strokovna zveza Jugoslovanska strokovna zveza**
v LJUBLJANI.

Štev.: 1829/19

Ljubljani

Došlo: 24. XI. 1929

=====

Rešeno: 6. XI. 1929

Miklošičeva ul. 22/1.

Veliki župan mariborske oblasti je z odlokom z dne 25.9.1929., U. br. 868Q/1, sproočil, da ne ugovarja v smislu 5a. zakona z dne 15.11.1867., drž. zak. štev. 134, pravilom strokovne skupine lesnega delavstva v Nazarjih, ki so bila predložena od tamkaj neposredno njemu s prošnjo, da se jih vzame na znanje.

O tem obveščam, naslov obenem z vrnitvijo enega izvoda pravil, opremljenih z odnošno klavzulo in z opozoritvijo, da se mora sklicanje ustanovnega občnega zbora, nadalje izvolitev članov odbora takoj po izvršenem občnem zboru semkaj javiti. v nadalje pa ima društvo ^{načelnika} dolžnost, da javi s početkom vsakega leta število društvenih članov v prejšnjem letu in konečno, da prijavi vsako sklicanje društvenega zborovanja pravočasno tako, da prispe ta prijava tukajšnjemu uradu najkasneje 24 ur prej, predno se ista vrši. vsaka sprememba v odboru pa je prijaviti v roku treh dni po ustanovitvi, oziroma izvolitvi.

Sreski načelnik:

Obvestilo sreskega načelstva, da je veliki župan mariborske oblasti dovolil ustanovitev strokovne skupine JSZ v Nazarjah

Na sliki z leve: inž. Lojze Žumer, ravnatelj veleposestva Marljngrad v Nazarjah, Niko Žumer in Srečko Žumer, predsednik JSZ, pozneje član vrhovnega plenuma OF in član SNOS. Sedi Jože Celinšek

ga občnega zbora, nadalje izvolitev članov odbora takoj po izvršnem občnem zboru semkaj javiti. V nadalje pa ima društveno načelstvo dolžnost, da javi s početkom vsakega leta število društvenih članov v prejšnjem letu in končno, da prijavi vsako sklicanje društvenega zborovanja pravočasno, tako da prispe ta prijava tukajšnjemu uradu najkasneje 24 ur prej, ko se ista vrši. Vsako spremembo v odboru pa je prijaviti v roku treh dni po ustanovitvi, oziroma po izvolitvi." Dopis je lastnoročno podpisal sreski načelnik.

Že navedeni podatki kažejo, da so se naši delavci sorazmerno hitro postavili na noge za svoje pravice. Sprejeta pravila so namreč v 2. členu določala: „Namen društva je združiti vse delavce, ki so zaposleni na območju društva, izvojevati jim pravične službene pogoje, jih strokovno izobraževati ter jim priboriti vse socialne pravice...". Domnevati je, da so se delavci že pred tem povezovali, vendar manj organizirano.

Ustanovitev Jugoslovanske strokovne zveze v Nazarjah

Franc Hren (Nazarje)

Kako se tistih dogodkov spominja eden ustanoviteljev delavske organizacije Franc Hren.

V dvajsetih letih je bilo težko za zaslužek, če pa je že bila zaposlitev, so delavce neusmiljeno izkoriščali. Tudi v Marijinem gradu ni bilo pred prihodom inž. Lojzeta Žumra kaj drugače. Poslovali so slabo, veliko denarja je šlo za potrebe škofije, ki je bila lastnik posestva in žage, pa tudi na tržišču niso kaj prida uspevali.

Zemljepisno so bili lesni delavci odmaknjeni drugimi delavskimi središči, zato tudi niso našli učinkovitega načina povezave. Pa tudi številično niso bili pomembni, saj je takoj po prvi vojni delalo z uradniki vred komaj kakih 27 ljudi v Nazarjah.

Spomladi leta 1928 so se dobili na Gori Oljki celjski člani JSZ in predstavniki nazarskih delavcev. Kot se spominja Hren, so se takrat pogovarjali o enoti JSZ v Marijinem gradu poleg njega še Jože Celinšek, Zdravko Klemše, Anton Žlabornik, prisostvoval pa je tudi inž. Lojze Žumer. Takrat so JSZ zastopali predstavniki iz podružnice Celje. Pozneje pa so se povezovali neposredno z ljubljansko centralo JSZ in kot se spominja Hren, je največkrat med delavce Nazarij prihajal Srečko Žumer, brat upravnika, pozneje pa Tone Fajfar, Jože Rozman in Mavricij Borc.

Vse potrebno za prijavo nove organizacije so prevzeli na centrali JSZ v Ljubljani. Ko je prispelo dovoljenje iz Maribora, kjer je bil veliki župan so z delom pričeli. Prvi predsednik JSZ Nazarje je bil Franc Hren.

Že kar na začetku dela so dosegli razne ugodnosti v korist delavcev. Tako je bila zima 1928/29 tako huda, da niso mogli delati na nobenem od delovišč. Delavstvo je bilo brez zaslužka in samo povezavi v JSZ se je bilo zahvaliti, da je organizacija dosegla pri Delavski zbornici v Ljubljani gmotno podporo za vse delavce, zaposlene v Marijinguadu. Tudi otroške doklade so si na ta način izposlovali, to ni bilo sicer veliko denarja, vendar pa je v stiski le dosti pomenilo.

Značilno za nazarske delavce je, da niso nikoli vodili ostrega mezdnega gibanja, saj so vse sproti urejali in z dokajšnjim razumevanjem uprave marsikaj na miren način rešili. Zdaleč pa ni bilo tako delavcem pri obrtnikih in gozdnih posestnikih, v obeh dolinah je namreč bilo dovolj delovne sile in tako je izkoriščanje delavstva cvetelo.

Nazarski delavci so se povezovali tudi v kulturni dejavnosti. Imeli so pevski zbor, godbo na pihala, dramsko skupino. Prvi pevski zbor je vodil trgovski pomočnik v Delavskem konzumu Janko Avsenak. Delavsko godbo pa je pozneje učil prizadevni Franc Es, ki je znan po tem, da so godbeniki igrali številne njegove priredbe skladb.

Delavska hranilnica in posojilnica v Nazarjah

Delavci so takoj po prvi svetovni vojni ustanavljali tudi svoje denarne zavode, ker so na ta način lahko dobili tudi cenejša posojila, ko so jih potrebovali. V Ljubljani je bila Prva delavska hranilnica in posojilnica, ta je imela podružnice po Sloveniji. Ko so se delavci dogovorili ob pomoči frančiškana Tuška*, (p. Kerubina) za ustanovitev takšne hranilnične enote v Nazarjah, je takratna uprava z razumevanjem pomagala. Poslovali so v graščini. Prvi

*P. Kerubin Tušek je bil ravnatelj nazarske samostanske šole, znan antifašist, ki je umrl leta 1943 v zloglasnem taborišču Dachau.

vodje so bili Franc Hren, Zdravko Klemše in Anton Komar. Vsak član je moral vplačati pristopnino, medtem ko so vloge sprejemali ob nedeljah, ko so redno poslovali. Tako zbran denar so sproti odvajali centrali v Ljubljano. Tako so omogočili članom hranilnice ugodne kredite. Denarni zavod je obstojal vse do prihoda okupatorja, ki pa denarja ni našel, saj so ga prej poslali v Ljubljano.

Nazarski delavci so množično sodelovali v društvih, tudi v gasilskem. Slika je posneta ob otvoritvi gasilskega doma leta 1925. Stal je v bližini graščine v Nazarjah. V sredini sedi pater Kerubin Tušek.

Delavski konzum v Nazarjah

V kriznih letih se je često dogajalo, da podjetje Marijograd ni imelo gotovine za izplačilo plač delavcem. Da bi omilili stanje, je takratna uprava predlagala delavcem ustanovitev lastne trgovine, ki bi omogočala v kritičnem času družinam delavcev nakupovanje živil in drugega za življenje potrebnega blaga na up.

Ustanovili so poseben odbor, v katerem so bili Zdravko Klemše, Jože Celinšek in še drugi delavci, ter upravitelj posestva inž. Lojze Žumer. Takšen organ je vseskozi vodil poslovanje konzuma. Uredili so poslovalnico v spodnjih prostorih graščine, podružnico pa so odprli v Spodnji Rečici pri mostu (nekoč Klemenčič). Znani poslovodji v trgovini so Ivan Bitenc, Janko Avsenak in Pepi Remic. V podružnični trgovini pa je delala Tončka Remic, pozneje pa Franc Miklič.

Zanimivo je, da je za celotno poslovanje konzuma jamčila uprava posestva, ki je poslovanje tudi gmotno omogočila. Živila so v veliki

Elektrarna Marijograda v Nazarjah na dan otvoritve 1. 5. 1930

meri dobivali od kupcev njihovih izdelkov v južnih republikah, ki so raje plačevali s svojimi pridelki, ker tudi niso razpolagali z denarjem.

Delavski konzum je deloval vse do prihoda Nemcev v Nazarije.

Protest proti šestojanuarski diktaturi

Znano je, da je kralj Aleksander 6. januarja 1929 ukinil ustavo in razpustil parlament. Začelo se je obdobje diktature, ki je najbolj razburilo delavstvo v državi. Seveda so napredne sile povsod opozarjale na nevzdržno stanje takšne vladavine. Tudi v dolini so na razne načine nasprotovali političnim pritiskom. Franc Hren iz Nazarij 163 se spominja tistih dogodkov takole: „Naši ljudje so bili, kar tiče politike, v tistih časih še precej nerazgledani. Delavstvo se je šele pričelo povezovati. Ko je inž. Žumer pojasnil skupini delavcev nazarskih obratov, kaj se plete in kaj naklepa kralj s svojo diktaturo, smo se odločili pomagati v protestni akciji v dolini. Šlo je za raznašanje in nameščanje plakatov s protirežimsko vsebino. Te plakate je risal kipar Ivan Dolenc na Rečici, pa tudi neka ženska iz Radmirja jih je pripravljala. Pozneje smo dobili tiskane, vendar ne vem, kje jih je inž. Žumer dobil.

Spominjam se tovarišev Ludvika Viranta, Jožeta Muniha, Franca Šinkarja in Antona Komarja, ki so plakate poleg mene raznašali in jih pribijali na vsa mogoča mesta. Morda so bili zraven še drugi, vendar se danes po tolikih letih tega ne spominjam več dovolj.

Seveda je povzročilo plakatiranje pravi preplah pri oblastnikih. Takrat sem še s tremi tovariši stanoval v graščinski hiši sredi obratov. Komaj nekaj dni po naši akciji je bila v naši hišici stroga preiskava, ki so jo opravili orožniki ob navzočnosti rečiškega župana Matka—Kakerja. Seveda niso nič našli, ker smo s preiskavo računali.

Znano je, da so takrat tudi inž. Žumra zasliševali, vendar mu niso mogli do živega, vsi, ki smo pa za to vedeli, smo seveda molčali. Dolina je še dolgo pomnila nekatera zasmehujoča besedila s tistih plakatov.”

Gozdarska koča na Menini med obema vojnama

Postopna rast delavske zavesti

Razumljivo je, da tudi v Nazarjah niso delavci uspeli vključiti vse zaposlene v svojo organizacijo. Miselnost ljudi je še vedno kazala nedelavska pojmovanja, torej še vedno je bilo premalo delavske zavesti, ki bi se morala kazati predvsem v prepričanju, da le dobro organiziran delavski razred zmore uspešen boj za svoje pravice. Če si predstavljamo tiste čase z zornega kota takratnega gospodarskega razvoja, potem nam mora biti jasno, da naši ljudje še niso bili dozoreli za proletarsko miselnost.

Da je temu bilo tako, priča polemika pred 12. občnim zborom JSZ v Marijinemgradu. Ko so v Delavski pravici napovedali zbor (2. 2. 1940) so med drugim zapisali „na občnem zboru bomo izvolili novi odbor, ki naj si vzame za vzgled ostale skupine organizacije JSZ, da bomo v najhujši borbi vztrajali kot močje na mestu in delali za dobrobit našega članstva in organizacije... ter privedejo na zbor

K O L E K T I V N A P O G O D B A

s katero se v smislu § 209. obrtnega zakona urejajo službeni odnošaji delavstva, zaposlenega v lesnem podjetju Marjilingrad v Marjnjih.

Člen 1.

predtoječa kolektivna pogodba se sklepa s
upravo lesnega podjetja Marjilingrad v Marjnjih iz ene in
Jugoslovansko strokovno zvezo, kot legitimno zastopnico
zaposlenega delavstva s druge strani.

Člen 2.

M e z d n i s i s t e m .

- 1). Delo se načeloma plačuje z urnimi mesdami.
- 2). Delavstvo prejema po svoji zaposlitvi

sleden osnovne urne mesde:

OBHAT II - L e s n a

predelavci	Din 3,75
gateristi I.....	" 3,20
gateristi II.....	" 3,20
gateristi III.....	" 3,10
okularisti	" 3,10
brusci	" 3,20
prežageči I.....	" 2,95
prežageči II.....	" 2,60
vosači	" 2,70
mazači	" 2,50
strugarji pri stružnem	
stroju.....	" 2,40
pomožni delavci I.....	" 2,95
pomožni delavci II.....	" 2,60
pomožni delavci III.....	" 2,60
pomožni delavci IV.....	" 2,30

S k l a d i š č e .

skladničnik.....	" 3,90
pod-skladničnik.....	" 2,75
pod-delavci I.....	" 2,75
" " II.....	" 2,40
" " III.....	" 2,30
" " IV.....	" 2,10
pomožne delavke I.....	" 1,90
pomožne delavke II.....	" 1,75
pomožne delavke III.....	" 1,65
pomožne delavke IV.....	" 1,20
skordanti se vesenje	
kolobarjev v skordu (0,75 Din od konada)	
vsak delajo za urno mesdo 2,40	

*odanije
mestnemu*

Prva stran kolektivne pogodbe, sklenjene v Marjilingradu leta 1929

tudi tiste tovariše in tovarišice, ki še stojijo izven organizacije, čeprav jim ta koristi prav toliko, kot tistim, ki se v njej borijo... Pripomniti moramo, da imamo na obratu 1 le še par takih gospodov, ki stojijo nam za hrbtom. Oni se najbrž ne prištevajo k delavcem. Na obratu 2 pa vlada velika nezavednost delavstva... se norčujejo iz organiziranih, če pa organizacija pribori povišek plač, pa nimajo toliko poštenja, da bi rekli, da tega ne vzamejo, ker ga je organizacija priborila...".

Takšna polemika je razumljiva in kaže na to, da so nekateri delavci bili pod vplivom razrednih sovražnikov, ki so na vse načine razbijali delavsko enotnost, ko bi ta lahko pomenila revolucionarnost delavskega razreda.

Iz zapisa v delavskem časopisu je razvidno, da je v Marijinemgradu občni zbor dobro uspel, saj navaja med drugim „... da je pokazal močno voljo članstva, da še poglobimo delo v korist delavstva Savinjske doline“. Torej so nastopali tudi za širšo korist, solidarno z ostalimi delavci v dolini. To je potrditev, da so vse niti delavske povezave tekle iz Nazarij. Veliko je razbrati tudi iz nadaljevanja vsebine članka v DP 11/40...

„Po poročilu zastopnika centrale tov. Borca iz Duplice, ki je v svojem govoru orisal delo in boje JSZ za lastni obstanek, zlasti pa za napredek gospodarskega stanja vsega delavstva in glede na dejstvo, da se ruši centralizem, ki bo dal popolno samostojnost tudi slovenskim socialnim delavskim zavodom, ki se vzdržujejo z denarjem naših prispevkov, se je razvila živa, a stvarna debata k vsem tem vprašanjem. Mnogo besed je bilo izrečenih za poživitev dela na terenu, da bo tako potegnili tudi še vse neorganizirano delavstvo v skupino JSZ. Vsak član se je obvezal, da bo čim prej organiziral še enega delavca, da bo tako skupnost čim večja, a tudi uspehi čim boljši. Poudarjena je bila želja, da naj bi skupina z zaupniki vložila podjetju vlogo, da bi se glede na draginjo, če že ne vsem pa vsaj poročenim zvišala plača v tisti višini, kolikor so zvišala druga podjetja.“

Franc Hren (Kokarje)

Anton Žlabornik

Spomini nekdanjih delavskih zaupnikov Marijingrada

Franc Hren iz Kokarij 16 se spominja svojega dela v lesni industriji, kjer je delal na žagi, ki jo je gnala še vodna moč. Leta 1936 je pričel z delom v Nazarjah. Prej je delal pri zasebnikih, nazadnje kot žagar pri Kolencu na Spodnji Rečici, ki je bil tudi usnjar. Ko je Hren prišel na žago v Nazarje, je bil tam obratovodja Vernik. Takoj, ko je stopil med nazarske delavce, so ga povabili v organizacijo JSZ. To je bilo tam že kar običaj, da si se takoj vključil. Spominja se, da so imeli pogoste sestanke, posebno če je šlo za kaj novega, se pravi za kakšne zahteve delavstva. Na sestanke je največkrat prihajal Tone Fajfar iz Ljubljane. Delavska organizacija je imela velik ugled in je bila tudi velikega pomena. Delavci niso bili prepuščeni samemu sebi! Ko so bile volitve v vrste delavskih zaupnikov v Marijinemgradu, so tudi Hrena na sestanku predlagali v izbor. To je bilo v začetku

leta 1940. Bil je izvoljen kot zaupnik—namestnik. Takrat je vsak obrat imel delavskega zaupnika, starešina pa je bil Jože Urtel iz Žlabra.

Anton Žlabornik—Babin iz Nazarja 12 je pričel delati v graščini leta 1919. Danes je star 77 let in se dobro spominja tistih dni, ko je prišel na delo. Težko je bilo za kruh, takrat po prvi vojni. Zato so radi prijeli za delo. Na posestvu je pred njim že delal tudi njegov oče, tako je šlo iz roda v rod. Najprej je delal na skladišču lesa, pozneje je bil gaterist in končno skupinovodja. Takoj po prvi vojni je bil upravnik Marijngrada inž. Pelhan, od leta 1927 dalje pa je vodil posestvo in obrate inž. Lojze Žumer, ki ni imel lahkega dela, saj je bilo gospodarstvo dokaj zavoženo. Vendar je pozneje hitro uspevalo in se razvijalo.

V delavski organizaciji je deloval Žlabornik od samega začetka njenega obstoja, saj je bil med ustanovitelji. Že leta 1928 so se o potrebi po povezanosti pogovarjali, čeprav so vedeli, da se delodajalci upirajo pripravljanju takšnih organizacij. Pomembno vroči so bili razni prekupčevalci, ki so na sploh rovarili proti Marijinemgradu in njegovemu vodstvu. Lojze Žumer je namreč ustanovil zadrugo, ki je za graščino odkupovala les od kmetov po znosnih cenah. Prej so imeli plodna tla prekupčevalci za izkoriščanje lastnikov gozdov, ti so les pač morali nekomu prodati, pa so zato dosegali sramotne cene. Zadruga je seveda omejevala prekupčevanje in to je povzročalo mnogo hude krvi na račun Žumra in sploh „graščinskih“.

Žlabornik je bil tudi v odboru Delavskega konzuma. Ta je bil potreben, saj včasih kar za tri mesece ni bilo plač. Tako so delavci dobili na up vse življenjske potrebščine in prebrodili težave okoli pomanjkanja denarja.

Da je bilo pred Žumrom slabo gmotno stanje v Marijngradu, je krivda v pretiranih dajatvah lastnikom, saj so zahtevali velika sredstva za škofove zavode v Ljubljani. Ob prevzemu je Lojze Žumer baje postavil škofiji posebne pogoje, ki so znatno omejevali neposreden vpliv na gospodarjenje v Nazarjah s strani škofije. Tako se je stanje izboljševalo in z novimi izdelki so si utrli pot v svet.

Leta 1921 se je pričelo delo na žagi v dveh izmenah, zato je tudi število zaposlenih narastlo, saj jih je bilo leta 1919 le kakih 27 z uradniki vred. Seveda so delali po 11 ur dnevno, kot pravi Žlabornik, čeprav je bil takrat uzakonjen že 8-urni delavnik. Samo zanj niso vedeli, kakor tudi za razne druge pravice ne. Bili so odrezani od sveta in brez delavskega vodstva. Število zaposlenih se je tik

pred drugo vojno povzpelo na kakih 300, saj so v zaboju delali že v treh izmenah.

Zaradi vsega opisanega je bila ustanovitev lastne delavske organizacije nujna.

Anton Žlabornik se je kmalu vključil v NOG in pozneje v NOV. Po vojni je bil prizadeven sindikalni delavec.

Razdiralno delo ZZD v Nazarjah

Na drugem mestu je bilo opisano, kako so si nazadnjaški krogi okoli SLS prizadevali razbiti JSZ in označiti to delavsko organizacijo kot izrazito marksistično in ji s tem spodkopati ugled, ki si ga je pridobila kot „krščanska“ delavska organizacija na Slovenskem. Res je, da so se v JSZ že takrat povezovali s KPS bolj, kot s socialnimi demokrati, ki so zastopali v marsičem nazadnjaške poglede o boju delavstva. V letu 1939 je bilo delovanje razdiralnih sil še posebno močno in seveda učinkovito podprto od režimskih dejavnikov. Včasih že kar nasilno.

Tudi v nazarski organizaciji so bili očitno izpostavljeni opisanim pritiskom, saj so 17. novembra 1940 imeli dobro obiskan sestanek, na katerem očitno niso smeli govoriti o kvarnem delovanju ZZD (na sestankih so bili vedno navzoči predstavniki oblasti, največkrat policisti). Razbrati je mogoče iz sestavka, ki opisuje to srečanje delavcev, da so ti bili močno presenečeni, ko niso smeli spregovoriti o „novoustanovljeni organizaciji“, tako so zapisali, gre pa torej za režimsko ZZD (Zvezo združenih delavcev), saj je v nadaljevanju napisano, da so dobili vtis, da se „te“ ščiti od zgoraj... Sicer pa si bo bralec lažje predstavljal stanje, če v nadaljevanju prebere takratno časopisno vest v Delavski pravici:

„Dobili smo vtis, da nekaj že ne bo v redu, če se mora delavska organizacija ščititi od zgoraj. Napravili smo načrt za ureditev in rešitev naših zahtev ter bo tozadevne sklepe zastopnik izročil centrali v nadaljnjo rešitev. Mi imamo v našo JSZ polno zaupanje in delavstvo bi jo znalo ceniti šele tedaj, če je pri nas ne bi bilo. Vsi oni, ki iščejo rešitve drugod, so se v naši JSZ izkazali kot nesposobni in odšli zlasti zato, ker se je od njih terjalo, kar ostali člani sami

izpolnjujejo, to je članarina. Tudi drugi jih bodo izrinili, če se ne poboljšajo. — Kar pa se tiče očitka, ki ga je prinesel „Slovenec“ 13. novembra t. t. da so zaupniki sami predpostavljeni pazniki, je nesramna laž. Prav vsi so ročni delavci, le sedmi je zaupnik nameščencev, kar bi morali stoođstotni katoličani in zaupniki Delavske zbornice priznati in vedeti, da ustreza zakonu. Bolj zanimivo je to, kako so novi organizatorji mogli vnesti v svoj odbor našega člana Slatinška Jožeta, ki je bil ob ustanovnem sestanku že tri tedne pri vojakih. Če bi bil doma, bi razumeli, sicer pa itak vemo, da Jugoras pri nas bodočnosti nima. — Vse pošteno delavstvo opozarjamo, da je moč in uspeh delavstva v skupnosti in enotnosti, kdor pa to enotnost cepi, bo tudi odgovoren za škodo, ki jo bo razcepljeno delavstvo imelo. Vsi pošteni delavci zato v skupnost prave delavske organizacije Jugoslovanske strokovne zveze. Bodočnost je delavska!”

Nazarski delavci v času krize

Brez dvoma so v Nazarjah organizirani delavci nenehno delovali, da bi si izboljšali položaj, ki je postajal v letih splošne gospodarske krize tudi v lesni stroki vse hujši. Znotraj njihovih vrst so se razmejevali, saj je na zboru dne 22. 1. 1933, ko so volili obratne delavske zaupnike prišlo do odločnega spopada med organiziranimi in ob strani stoječimi delavci. Tako so neorganizirane imenovali „parazite“, ki hočejo živeti na račun drugih. Govorili so tudi o tem, da „drugje delo stoji, pri nas pa imamo še delo, imamo svojo hranilnico in svoj konzum“. Iz takšnih ugotovitev je mogoče sklepati, kako zelo sta ti dve ustanovi bili med delavci v čislih. Smatrali so jih kot izrazito pridobitev organiziranega dela delavstva in venomer oporekali tistim, ki se niso vključevali, neprizadetost in izkoriščanje dela drugih! Na teh volitvah so izvolili v svojo organizacijo (JSZ) za predsednika Ludvika Sabotina, njegov namestnik je postal Ciril Predovnik, tajnik Ivan Krepe, blagajnik Jože Špende in gospodar Ciril Velam. Odborniki pa so postali Jože Urtelj, Jože Zunter in Zdravko Klemše.

Na sestanku nazarskih delavcev 9. marca 1933 so ponovno obravnavali grozečo brezposelnost. Govorili so o vse manjših

možnostih prodaje na trgu in o gmotnih posledicah takšnega stanja. Ob tem so zapisali med drugim „gledali bomo na to, da bodo zaposleni v prvi vrsti organizirani... Nekateri baje ne zmorejo članarine — ni res, le en liter vina mesečno manj, pa je članarina tu!...” Vedno znova so pozivali na enotnost delavskega razreda, ki edino lahko zagotovi uspešnost njihovega boja.” Zapisali so „Tovariši, držimo skupaj kakor veriga, ker ravno sedaj ne smemo kloniti, ko nas vse bolj pritiska svetovni kapitalizem...” Hkrati pa so razmišljali tudi takole „v letu 1929 je bilo v lesni stroki zaposlenih 16.000 delavcev, danes jih je pod polovico, mezde pa so padle od 30 do 60%, tako v nekaterih podjetjih plačujejo tudi pod 2 din na uro, posebno tam, kjer niso organizirani.”

Na dan ustanovitve TK Skala 7. 2. 1934 pred stavbo na Planici

Kulturno delo je povezovalo nazarske delavce. Imeli so tudi pevski zbor, ki ga je vodil Janko Avsenak (sedi tretji z leve)

Volitve delavskih zaupnikov 1934

21. januarja 1934 so v Marijinem gradu opravili volitve delavskih zaupnikov, hkrati pa so imeli občni zbor svoje organizacije. Kot so zapisali, se ga je udeležilo vse delavstvo, seveda pa so manjkali „tisti, ki jim je delo tako ali tako zagotovljeno“. Zanimivo za današnji čas je morda še to, da so ob tej priložnosti ustanovili svojo športno sekcijo, kar kaže na vsestransko razgledanost vodij delavskega gibanja.

V odbor JSZ so izvolili za predsednika Antona Žlabornika, tajnik je postal Alojz Urtelj, blagajnik Jože Urtelj, odbornika pa Ivan Jurak in Jože Boršnjak.

Delavski zaupniki pa so postali: Ludvik Sabotin, starešina, Anton Hren, Anton Komar, Ludvik Velam, njihovi namestniki pa Zdravko Klemše, Jože Špende, Alojz Krajnc, Marija Breznik, Ivan Berložnik in Ludvik Virnik.

Nazarska delavska godba v tridesetih letih. Četrti z leve sedi Franc Es, kapelnik

Ustanovili planinsko društvo Skala

Kako vsestransko so se delavci v Nazarjah uveljavljali kaže tudi dejstvo, da so 7. februarja 1934 na Planici ustanovili TK Skala. Na njihov občni zbor so prišli tudi planinci iz Jesenic. Da so se odločili za lastno podružnico Skale kaže po svoje tudi na prizadevanja delavce čimbolj in na vse možne načine povezati.

Novi obrtni zakon, ki je grozil poslabšati položaj delavstva, so nazarski delavci na sestanku dne 28. februarja 1934 temeljito proučili. Razlagal ga je predstavnik JSZ iz Ljubljane Tone Fajfar. Ponovno so utemeljevali potrebo po čvrsti povezanosti, ki pomeni organizirani odpor proti delavcem nenaklonjenim ukrepom. Zapisali so med drugim „poudariti je treba, da smo, pripravljeni tako, da nas tudi najhujši sunek ne preseneti in ne podre...”

Kulturniško delo delavcev

Nazarski delavci so se povezovali tudi v kulturni dejavnosti. Imeli so pevski zbor, godbo na pihala in dramsko skupino. Prvi pevski zbor je vodil trgovski pomočnik v Delavskem konzumu Janko Avsenak. Delavsko godbo pa je pozneje učil prizadevni Franc Es, ki je znan po tem, da je pripravil številne lastne priredbe skladb.

V Delavski pravici so zapisali, da je imela delavska godba pod taktirko domačina Matjaža Bidra svoj prvi nastop 26. julija 1935. Dalje opisuje začetek gradnje kulturnega doma, ki da mora zrasti, čeprav delavci zanj ne bodo mogli kaj prida prispevati v denarju, bodo pa zato delali prostovoljno (kulok). Zapisali so dalje, da je v solidarnosti moč, prav tako pa tudi v gradnji kulturnega hrama. Naj navedemo dobesedno še tole „močna delavska zavest, strumna delavska organizacija, godba in naš bodoči dom bodo dika Nazarij v bodočih letih.“

Mezdno gibanje leta 1936

Na delavskem sestanku 12. julija 1936 so delavci zahtevali ureditev mezd z ustrežno kolektivno pogodbo. To zahtevo so predložili upravi Marijngrada, ki je želela podrobne delavske predloge, na temelju katerih bi se potem pogovarjali. Delavci so uspeli doseči zvišanje mezd, saj je zapisano v njihovem časopisu številka 28/37, da so dosegli do takrat že dvakrat zvišanje plač, da pa so ponovno v mezdnem gibanju. To potrjuje nenehno borbo za prilagajanje mezd hitri rasti življenjskih stroškov. Sindikalno gibanje se je torej na vsej črti obneslo, če pomislimo na težave, ki so jih takrat imeli pri vsaki, še tako majhni zahtevi neorganizirani delavci recimo pri zasebnih obrtnikih.

Tudi zapis v Delavski pravici 5. 1. 1938 omenja sestanek nazarskih delavcev, ki je bil 19. 12. 1937, na katerem so zahtevali

uveljavitev dobre kolektivne pogodbe. Iz tega bi se dalo sklepati, da so se zopet borili za boljše mezde. To potrjuje tudi zahteva po ureditvi „razmerij“ do podjetja. Zahtevali so dalje „popolno izpolnjevanje socialne zakonodaje“, kar pomeni, da tej tudi v Marjengradu niso povsem sledili. Značilna odločnost veje tudi iz njihove ugotovitve, „ne želimo čakati na miloščino...“ Vse to utemeljuje domnevo, da so delavci takrat že čutili moč svoje organizacije, saj v vsem navedenem ni kanček ponižnosti, ki je bila v preteklosti tako značilna za odnose delavcev do delodajalcev. Lahko torej trdimo, da je delavska zavest med nazarskimi delavci občutno zrasla, kar je zasluga uspešnega povezovanja znotraj delavskih vrst.

Splošna delavska zveza v Bočni

V Bočni so bili ljudje že od nekdaj napredni. Tako je znano, da so med prvimi v dolini ustanovili Zvezo kmečkih fantov in deklet. Prebivalci so bili odločni in se niso dali strahovati niti orožnikom o čemer bo še govor. Ni torej naključje, da so hoteli leta 1932 postaviti na noge delavsko organizacijo v okviru Splošne delavske zveze Jugoslavije.

Ivan Hren, lesni delavec je živel na Kropi. Med drugim je bil tajnik Olepševalnega društva in odbornik prosvetnega društva. Skratka lahko se trdi, da je bil obče prizadeven za kraj. Tedaj tudi ni čudno, da se je zavzemal za delavsko organizacijo v svojem kraju.

Slednje je razvidno iz dopisa Delavske zbornice z dne 22. aprila 1932 iz Ljubljane, ki mu sporoča, da so njegovo pismo posredovali Strokovni komisiji za Slovenijo v Ljubljani, ki bo dala potrebna navodila za osnovanje delavske organizacije. Šlo je za vsejugoslovansko delavsko organizacijo, ki je delovala pod imenom Splošna delavska zveza Jugoslavije in je bila levičarsko usmerjena-socialistična. (Op. zapisovalca). Že 30. aprila 1932 je na naslov Janka Hrena navedena organizacija odgovorila. Sporočajo svoje zadovoljstvo, da so se odločili za delavsko organizacijo in priložili so pravila in pravilnik. V nadaljevanju opisujejo svojo zvezo, ki da ima v državi kar 100 podružnic. Centrala pa je v Zagrebu. V Sloveniji

so takrat imeli 18 podružnic in je v bistvu internacionalna organizacija, ki ima svoj sedež v Amsterdamu. Gre torej za mednarodno delavsko organizacijo, ki že, kot pišejo, deluje preko 50 let v zadovoljstvo svojih članov. V pismu pišejo, da je danes v državi za delavstvo izredno težak položaj, vendar je prav zaradi tega potrebno močno organizirati delavske množice. Ponudili so, da pošljejo svojega tajnika na sestanek. Zato naj Hren navede kje bi sestanek bil in kdaj. Sledi „sodružni“ pozdrav, kar je značilno za takratne socialistične organizacije. Določili so, da bi bil sestanek primeren v nedeljo 26. junija, ali v nedeljo 10. julija 1932. Končno so odločili, da bo sestanek delavcev v nedeljo, pri Žmavcu v Gornjem gradu. Že 15. julija t.l. sporočajo iz Ljubljane, da sestanka ne bo, ker je prepovedan s strani srezkega načelstva v Gornjem gradu. Pismu so priložili prepis odločbe o prepovedi v kateri utemeljuje srezko načelstvo, da prepoveduje sestanek „iz razlogov javnega reda in mira iz zaščite bistvenih državnih koristi“. Ta odločba je bila izdana v Gornjem gradu 13. julija 1932. Splošna delavska zveza piše v navedenem pismu še, da bodo prišli ugodnejši časi za združevanje delavcev. V pismu navajajo, da se ne kaže pritoževati, ker je to brezuspešno.

Iz vsega navedenega je razvidno, da je bil Janko Hren pobudnik za ustanovitev delavske organizacije v Bočni. Ko to vsled prepovedi oblasti ni uspelo je bil s centralo zveze v Ljubljani še naprej povezan, saj je najden seznam naročnikov za časopis „Delavec“. Na njem je napisanih 59 imen krajanov.

Kako se Milan Apih, znani revolucionar, ki je bil v dvajsetih letih učitelj v Bočni spominja Janka Hrena in takratnih razmer v kraju.

„Od jeseni leta 1926 do jeseni 1928 sem kot učitelj služboval v Bočni. Kulturno življenje tam tedaj ni bilo posebno razvito, le knjižnica je obstajala. Če se ne motim, je bila v hiši trgovca Kuharja, ki je pripadal SLS, vendar je bil poštenjak. Nekaj kmetov, zlasti s Kroke in nekaj fantov pa se je štelo za „demokrate“, t.j. pripadnike JNS. Kandidat za to območje je bil takrat Ljudevit Pivko, ki je prišel tudi v Bočno. To je bilo vse. O kakem delavskem gibanju takrat v Bočni ni bilo sledu. Edino Hren, ki je stanoval na Kropi, je z mano zelo tesno sodeloval pri načrtovanju nadaljnjega kulturnega dela v Bočni. Z njegovo pomočjo sem tudi takoj po svojem prihodu ustanovil pevski zbor. Janko Hren mi je nekajkrat omenil, da je v Gornjem gradu in, če se ne motim tudi na Ljubnem nekaj socialistov, vendar sem prezgodaj odšel iz Bočne, da bi o tem kaj več vedel. V teh krajih ni bilo industrije in zato tudi ne pravega proletar-

riata.... Hren je bil dober fant in zelo agilen, ki je živel v težkih razmerah in se je zato najbrž pozneje tudi osebno zapustil...”.

Da je bilo prebivalstvo Bočne zelo razgibano in zavedno je ugotoviti tudi iz sodnega akta Gornjegrajskega sodišča iz leta 1935. V noči od 30. na 31. maja 1935 so žandarji ustrelili v Bočni Ivana Černevska, po prijavi žandarmerije „na begu”. Naslednji dan so se zbrali ob truplu, ki so ga stražili žandarji iz Gornjega grada prebivalci kraja v velikem številu (prijava navaja do 300 ljudi). Ta množica je protestirala proti umoru in vzklikala družbi sovražna gesla. Med njimi je bil obtožen kot „hujškač” Janko Hren, ki je bil pozneje tudi zaradi tega obsojen s številnimi drugimi krajani.

Rokodelski pomočniki na Ljubnem

Na Ljubnem je po prvi svetovni vojni bilo veliko obrtnikov, saj je šlo za široko gospodarsko zaledje tja do Solčave.

Številne obrtne delavnice so zaposlovale delavce „pomočnike”, ki niso bili med seboj povezani v skupno organizacijo. Zato so koncem leta 1928 sklenili ustanoviti svoje stanovsko društvo. Po predložitvi pravil oblastnim organom so pričeli z delom 1. 1. 1929. Glavna pobornika sta bila Jože Brunet, kovaški pomočnik, in Vili Fludernik, krojaški pomočnik, oba na Ljubnem.

Sprva so si zadali nalogo delovati bolj na kulturnem področju, vendar so že istega leta (1929) pričeli vplačevati v skupen solidarnostni sklad, iz katerega so dajali posojila.

Društvo so poimenovali „Rokodelsko pomočniško društvo Edinost, Ljubno”. Že to ime v zadostni meri pove, da gre v bistvu za delavsko organizacijo, ki je seveda pravi namen skrivala za dramsko in drugimi dejavnostmi. Pomenila pa je v bistvu zametek gibanja med rokodelskimi pomočniki. Treba je upoštevati takratne razmere, ki so onemogočale odkrite nastope delavcev proti težkim prilikam. Društvo Edinost je imelo za svoje člane izkaznice, značke in pečat. Članarino so plačevali v znesku 20 din letno. Ohranjena je blagajniška knjiga društva od leta 1929 dalje. Od takratnih članov sedaj živi le še pet ljudi.

Vili Fludernik se spominja delovanja društva dobro, saj je bil v njem blagajnik. Najprej so igrali razne igre, ki so bile dobro obiskane. Z njimi so tudi gostovali v drugih krajih doline. Odnosi med njimi in mojstri so bili v redu, zato tudi ni prišlo do kakšnih večjih trenj. Vendar so pa v društvu občutili stanovsko organizacijo in povezavo skupnih hotenj. Ko so se organizirali, so bili močnejši, to pa so vedeli tudi delodajalci, zato najbrž ni bilo z njihove strani težav. Izplačevali so „podpore“ potrebnim članom. Nekateri primeri so bili podpora v sili, drugi pa le posojilo. Tako so imenovali to dejavnost zaradi tega, ker takratni predpisi niso dovoljevali društvom kot je bilo Edinost posojanje denarja, pa so zato rekli temu „podpora“. Gre torej za neke vrste solidarnostno blagajno. V blagajniški knjigi so vpisi, ki trditev Fludernika potrjujejo. Denimo „Plesec da nazaj podporo“... Društvo je prirejalo razne skupne izlete, na katerih so se pogovorili o težavah, s katerimi so se srečevali, in se dogovorili za enotno zadržanje.

Organizatorji JSZ o delavskem gibanju v dolini

Med vidne predstavnike predvojne dejavnosti JSZ sodi tudi Jože Rozman z Jesenic. Delal je kot strokovni tajnik na centrali v Ljubljani, bil je urednik Delavske pravice, in je med drugim bil zadolžen za delo z lesnimi delavci v naši dolini. Takole je obudil spomine, ki naj prikažejo takratne razmere, v katerih so delavci iskali skupne poti proti podjetnikom:

„Glede organizacije in organiziranja lesnih delavcev bi želel poudariti, da smo imeli zelo dobro in nadvse delovno skupino delavcev v Nazarjah. Tu smo tudi uspeli organizirati številne delavce. Povsod drugod pa so bile velike težave, ker so podjetniki delavce ustrahovali, ti se zaradi velike brezposelnosti niso želeli delodajalcem zameriti in so se bali organizirati. Odvisnost od podjetnikov je bila spričo takratne šibke delavske zakonodaje popolna. Seveda velja to v največji meri za zaposlene v obrtniških žagah in pri žagarskih lastnikih.

Še na slabšem so bili kmečki delavci, ki so bili nerazgledani in povsem odvisni od delodajalcev, ter so jih povsem nezaščitene do kraja izkoriščali. V njihove vrste sploh nismo prodrli, ker so vsi poiskusi končali na močnem odporu posameznih delodajalcev.

Seveda je bilo takrat veliko manjših lesnih podjetnikov, ki so izvajali še večje pritiske na zaposlene delavce, zato so se v teh sredinah pojavile organizacije šele proti drugi polovici oziroma na koncu tridesetih let.

Le z velikimi težavami je rastle pri zaposlenih delavska zavest in sindikalno prepričanje. Pozno so dojeli, da je mogoče le v skupnem boju biti uspešen v prizadevanjih za svoje pravice. Pokojni inž. Lojze Žumer je v raznih razpravah sicer zastopal interese podjetja, vendar na kar se da prizadeven način v dobro delavcev. Zato je organizacija v Marijingu gradu dobro delala, drugi delavci v dolini pa so se po njej zgledovali."

V razgovoru z Jožetom Rozmanom v letu 1982 je bilo nekoliko bolj osvetljeno razdiralno delo klerikalnih skrajnežev med pripadniki SLS, tem je bila Jugoslovanska strokovna zveza trn v peti in so jo ob vsaki priliki prikazovali kot izrazito marksistično in nič krščansko. Takratna SLS (Slovenska ljudska stranka) je že leta 1936 pričela s to gonjo. Pozneje je duhovniška konferenca, ki jo je vodil škof Rožman, zavzela podobno stališče. Najhujši nasprotnik je bil duhovnik Škrbec iz Kranja. Ko je prišel na vlado Stojadinovič in pozneje Cvetkovič, so iz organov delavske zbornice izrinili socialiste in JSZ. Najhuje je bilo leta 1939. Takratna vlada je odkrito izražala naklonjenost fašističnim oblikam povezav v stranki in med delavstvom. Na Slovenskem je bila njihova delavska organizacija Zveza združenih delavcev (ZZD), ki se je vključila v JUGORAS (državni sindikat po vzoru nemškega). Že samo to dejstvo je bil zadosten dokaz, kam so skrajno desničarske sile želele speljati tudi delavstvo. Vsemu temu so prilagodili navodila ministrstva za socialo iz leta 1939 o volitvah delavskih zaupnikov. Če je prej veljalo določeno število delavcev kot temelj za izvolitev zaupnika, je poslej veljalo, da se je ne glede na število zaposlenih izvolil zaupnik. Tako je seveda že vsak manjši obrtnik imel zaupnika in število teh je izredno porastlo.

S tem so dosegli, da je ZZD imela leta 1939 kar 665 zaupnikov in je bila po številu teh na prvem mestu v Sloveniji. Za primerjavo služi podatek, da je Zveza združenih delavcev imela leta 1937 le 38 zaupnikov. Tako je pač pomagal predpis države, če ni šlo drugače! Ko je škof Rožman izdal pastirski list o tem, da je za edino krščansko delavsko organizacijo šteti le ZZD, se je odkrito postavila zoper JSZ večina duhovnikov. Mnogi voditelji ZZD so potem kmalu pokazali svojo barvo, ko so stopili v vrste najbolj zagriženih nasprotnikov osvobodilnega gibanja.

Organizacija delavcev v dolini

Brez kakršnih koli dvomov lahko trdimo, da je prva delavska sindikalna organizacija nastala v Nazarjah in to v Marijinem gradu. Delavci, zaposleni pri tem podjetju so seveda prebivali domala vsi izven Nazarij, ki je bil takrat zelo majhen zaselek. Šele po vojni so pričeli z izgradnjo stanovanj, vzporedno s širjenjem lesne industrije in gozdarske dejavnosti. Razumljivo, da je delavska zavest in s tem potreba po sindikalnem organiziranju le polagoma prehajala v naše ljudi. Zato si lahko zamišljamo razvoj delavskega gibanja v dolini tako, da so prav nekateri delavci zaposleni v Nazarjah bili gibalno nadaljnega razvoja delavske organizacije v drugih predelih doline.

Posamezni, proletarsko razgledani delavci, kot Anton Krajnc, ki je bil delovodja posestva Marijograd, so vnašali med zaposlene pri obrtnikih in drugih lesnih podjetnikih napredne misli in dokazovali potrebo po tesnejšem delavskem povezovanju, ne glede na to, kje je kdo zaposlen. Prav Krajnc je bil tisti, ki je dal pobudo za prvi sestanek zadrečkih delavcev, ki pa je bil takrat preprečen s strani orožnikov. Če vemo, da so predvsem v bližnjih krajih prebivali že organizirani delavci iz Marijingrada, potem je tudi razumljivo, da je kaj hitro pričela delati skupina ljudi na Ljubnem z namenom, da se delavci organizirajo. Tu je bil domnevno Franc Nareks gonilna sila. V Šmartnem ob Dreti je bil glavni nosilec sindikalnih naporov Jože Purnat. Njihova skupina je vključevala delavce tja do Nove Štiffe. Nismo uspeli najti dokazov za to, da bi bila tudi v Gornjem gradu samostojna organizirana skupina delavcev, pa tudi ne v Novi Štifti. Skupina v Solčavi je vključevala še lesne delavce iz Luč, kar potrjuje dejstvo, da so imeli v odboru 2 blagajnika, iz Solčave in iz Luč. Iz razpoložljivih listin in izpovedi še živečih delavcev je mogoče postaviti začetek organiziranosti v predelih Ljubnega okoli 1934. leta, med tem, ko so v zadrečki dolini znatno pozneje pristopili k organizaciji, dasiravno so se že prej povezovali s predstavniki ljubenske organizacije kot s Francem Nareksom in drugimi. Za solčavsko skupino je verjetno utemeljeno postaviti leto ustanovitve 1938.

Vse skupine so ne glede na čas ustanovitve močno sodelovale v mezdnem gibanju leta 1938 in še bolj v poznejšem obdobju, ko so bila ta gibanja pogostejše zaradi nenehne rasti življenjskih stroškov.

Za nazarsko skupino JSZ imamo vse listine, ki nesporno izpričujejo kot leto ustanovitve 1929, medtem, ko so k organiziranju JSZ pristopili že leta 1928.

Zaključno bi lahko trdili, da je prav nazarska organizacija zaneti-la iskro delavskega gibanja v dolini.

Ljubenska organizacija 1935

Domnevali smo že, da je ljubenska organizacija pričela delo že znatno prej, kot smo lahko ugotavljali iz listin, ki so bile na voljo. To se je potrdilo s tem, ko se je našel članek v Delavski pravici z dne 14. marca 1935. Del njegove vsebine zaradi dokazne vrednosti dobesedno objavljamo. „Veliko prahu je dvignil naš zadnji sestanek po Savinjski dolini, ker smo se odločili za delavsko organizacijo. Organizirane, posebno pa neorganizirane hočejo delodajalci, če ne zlepa, pa zgrda odvrniti od organizacije. Posebno vplivni delodajalec je v gornjesavinjskem srezu izrecno prepovedal delavcem, da se organizirajo, čeprav nam zakon daje to pravico. Vse to nas ne bo oviralo, da gremo v svojo strokovno organizacijo. Razmere nas silijo, da si enotno, kot en sam moč izvojujemo boljše razmere, tako kot je sedaj, ne moremo več dalje. Hočemo samo, kar je naše — pošten zaslužek za pošteno delo.“

Članek je bil podpisan „žagarji ob Savinji“, naslov pa je imel „Okonina v Gornji Savinjski dolini“. Iz naslova je mogoče razbrati, da je šlo za območje, ki ga je pokrivala ljubenska organizacija, kar pomeni, da je ta delala že pred letom 1935. Najbrž ne bo neustrezno, če domnevamo, da je pričela z delom v najhujšem kriznem obdobju. Tudi prvi stavek v članku bi lahko pomenil, da gre za razširitev delavskega gibanja na spodnji del Savinjske doline. Brez dvoma pa je pisec sestavka Franc Nareks, kar je kaj lahko ugotoviti po načinu pisanja in tudi zaradi tega, ker je redno dopisoval za območje Ljubnega v Delavsko pravico.

Že 7. aprila 1935 so res sklicali sestanek vsega lesnega delavstva doline na Četari v gostilni Zavolovšek.

Da so strnili vrste še drugi delavci v dolini, je torej na dlani. Tako je Franc Nareks zapisal v časopis dne 13. 2. 1936 med drugim tudi o

razmerah žagarjev na našem območju. „Križa v lesni stroki postaja v naši dolini čedalje bolj skeleča, saj je les edini vir dohodkov. Posledice čutimo v prvi vrsti lesni delavci, prizadet pa bo tudi kmet, čeprav v manjši meri. Kako so slabe plače v naši dolini, je javnosti neznano. Žagar pri navadni venecijanki, teh je tu preko 100, zasluži, če preračunamo akord v ure, reci in piši 1,50 din na uro in to pri svoji hrani... Če pa je žaga v slabem stanju, ali pa da primanjkuje vode, pa seveda še tega ne zasluži. Zato so primorani garati 16 ur dnevno in še več, da so v stanju preživljati sebe in svoje družine. Sedaj, kakor kaže, bodo še ob ta skromni zaslužek... Delavstvo zahteva javna dela... Ali občinski možje kaj razmišljajo o tem? Pod vsakim režimom le obljublajo... Naša dolina še vsa leta po vojni ni občutila tega, kar sedaj pride. Nočemo podpor, nočemo živeti drugim v breme, marveč dela hočemo — s poštenim delom se hočemo preživljati...” V uvodu navedenega članka je pisec zapisal nekaj o „sankcijah”, ki jih je pričakovati. To bi lahko pomenilo, da je mnogim lesnim delavcem grozila odpoved. Ni mogoče odvreči domneve, da so številni delodajalci s tem grozili. Tako ostrega pisanja si ne moremo drugače tolmačiti, kot odmev na izredno težko stanje v lesni stroki. Tudi zahteva po javnih delih je značilna, saj je znano, da so se ta zelo slabo plačevala. Vse to torej potrjuje domnevo, da se je v dolini godilo nekaj, kar je zelo zaskrbljujoče vplivalo na delavstvo.

Mezdno glbanje leta 1938

Leta 1938 je že naznanjalo bližajočo se vojno. Gospodarstvo je bilo pod vplivom velikih potreb na vseh ravneh. Tako je tudi v lesni predelavi bilo dosti naročil in cene so nenehno rasle. Iz listin je razvidno, da so podjetniki dobro služili, veliko manj pa seveda delavci, ki so zaradi vse višjih življenjskih stroškov bili na robu obupa.

Če so bile mezde v podjetjih še zadovoljivo urejene, ni bilo zdaleka tako pri zasebnih delodajalcih. V podjetjih so imeli žagarji in gateristi 3,50 do 4,50 din urne plače, v zasebnih žagah pa niti niso dosegli zakonito postavljene minimalne mezde 2,25 din na uro! Vse preveč delavcev je bilo brez dela, da bi lahko učinkoviteje pritisnili na delodajalce. Glede tega je bilo posebno kritično stanje v Zadrebki dolini, kjer je ugotovljena najnižja življenjska raven lesnih

JUGOSLOVANSKA STROKOVNA ZVEZA

LJUBLJANA — DELAVSKA ZBORNICA

TELEFON ~~111111~~ ¹¹¹¹¹¹ CEKOVNI RAČUN št. 12120

št. 47-^{9.6.38}

Opr. št. 1.014/38.-Ref.G/K

Ljubljana, 28.VI.1938.

PREPIS

Podpisana organizacija se v imenu delavcev, žagarjev, zaposlenih na vodnih žagah Gornjo Savinjske doline obrača na lastnike teh žag v sledečem:

Vsled velikega porasta cen življenjskih potrebščin v zadnjih dveh letih in posebno še v zadnjem času, se nahaja to delavstvo v težkem gnotnem položaju ter je nujno prisiljeno zahtevati izboljšanje plač za svoje delo. K temu pripominjamo sledeče:

Splošnin dvigom cen življenjskih potrebščin se je položaj delavstva zelo poslabšal. Življenjski pogoji delavcev so sedaj slabši kot so bili v času največje gospodarske krize. Delavci so takrat prejeli znižanje zaslužkov v prišakovanju, da se jim bo položaj izboljšal, čim bo pustila kriza. Zal pa, da je sedaj ob dvigu cen in produkcije lesnih izdelkov, žagarsko delavstvo v neprisrčno težjem položaju, kot je bilo v času najhujše krize, ker se zaslužek ni izboljšal sorazmerno z dvigom cen življenjskih potrebščin. Kruh pa, katerega delavci največ kupujejo, je skoraj še snkrat dražji.

Delavci, zaposleni v lesnih podjetjih, so v zadnjih dveh letih dosegli precejšnje izboljšanje plač. Plače žagarjev in gateristov znašajo od 3.50 do 4.50 Din na uro. Lesna delavstva se zavedajo, da je delo žagarjev kvalificirano, ker je to delo odgovorno in težko.

Delavci so na sestanku sklenili, da se nora zaslužek zgoraj navedenih žagarjev vsaj toliko izboljšati, da bo isti odgovarjal zakonitimi določilom v višini delavskih plač. Od flosa zrezanega lesa se naj plača tistim, ki so pri svoji hrani 90.-Din, onih pa, ki imajo tudi hrano pa 70.-Din. Ta povešek bi odgovarjal zaslužku, ki ga morajo ti žagarji dobiti po zakonu o minimalnih mezdah, ki jim določa urni zaslužek najmanj 2.25 Din in pa še k temu prišteti 50% za preko 10 urno delo na dan. Navedeni zaslužek je zakonito izterljiv, čaravno se delo vrši v akordu.

Kor so te zahteve žagarjev zelo skromne in onejene samo na to, kar imajo že z zakonom garantirano, smo uverjeni, da bo cenjeni naslov iste brez nadaljnega sprejel.

Prišakujemo Vaš tozadevni cenjeni odgovor v roku 10 dni, to je najkasneje do 8. julija 1938.

Z odličnim spoštovanjem!

T.Š. načelnik:

Tajnik:

Dopis, ki ga je poslala vsem žagarskim gospodarjem delavska organizacija

delavcev v tistem času. Spričo orisanega stanja je razumljivo, da so se delavci tesneje povezali in se organizirali v „strokovne skupine lesnih delavcev“ v okviru Jugoslovanske strokovne zveze. Ta delavska organizacija je spričo težkega stanja želela najprej z delodajalci, ki so bili združeni v Plavičarski zadrugi Radmirje ter Zadrugi mlinarjev in žagarjev, doseči boljše delovne razmere za svoje člane po mirni poti. Zato je 28. junija 1938 vsem žagarjem (40 po seznamu) poslala spomenico, v kateri trdi, da je položaj lesnih delavcev slabši, kot v času najhujše svetovne krize in predlaga zvišanje mezd od flosa na 90 din pri svoji hrani in 70 din ob hrani delodajalca. Dalje je postavljena zahteva, da se vsako delo nad 10 ur plača s 50% pribitkom, enako tudi nedeljsko delo. Hkrati opozarja delodajalce, da je zahtevke zakoniti, saj bi delavci tako prišli na z zakonom določen najmanjši znesek mezde.

Očitno delodajalci na poziv JSZ niso odgovorili, kar je razvidno v dopisu te organizacije Delavski zbornici v Ljubljani, kjer je navedeno, hkrati pa ugotovljeno, da je postopek Srežkega načelstva v Gornjem gradu, ki je predlagal delavcem in predstavnikom JSZ, da se kar sami pogovarjajo z delodajalci, nepravilen. Zahteva po uradni razpravi je ponovno izražena, istočasno pa je v dopisu rečeno „med drugim, **da gre za zelo težak mezdni spor.** (podčrtal pisec)

Srežko načelstvo v Gornjem gradu si ni belilo las okoli težkega položaja lesnih delavcev v dolini in ni sklicalo razprave, kot jo je narekoval zakon v primeru podobnih sporov. To potrjuje vsebina dopisa Delavske zbornice Ljubljana z dne 19. avgusta 1938 Sreske-mu načelstvu Gornji grad, v katerem ta opozarja, da je stališče podjetnikov in s tem tudi načelstva, ko odklanjajo obravnavo, zmotno, ker gre za organizirano mezдно gibanje in obstoja nedvomno spor med delodajalci in delavci, tega pa je treba rešiti po predpisih.

Tako je končno Sresko načelstvo Gornji grad sklicalo za 19. septembra 1938 ustno obravnavo „zaradi mirne poravnave spora...“ Na tej obravnavi so delodajalci oporekali upravičenost takega ukrepa, ker da delavci zaslužijo predpisane minimalne mezde in ker zakon ne zajema v te predpise tudi tiste obrate, ki žagajo les iz svojih gozdov. Tudi trditve delavcev in delodajalcev o zmogljivosti žag so si bile zelo nasprotne. Tako so trdili delavci, da napravijo pri 16-urnem delavniku v tednu dva in pol splava, medtem ko so lastniki trdili, da more en žagar narediti v tednu pri 12-urnem delavniku 3 splave. Zato je bila obravnavo odložena. Delavska zbornica pa je zaprosila inž. Lojzeta Žumra, upravitelja Marijingra-

JUGOSLOVANSKA STROKOVNA ZVEZA

LJUBLJANA — DELAVSKA ZBORNICA

TELEFON ~~11.49.42~~ * CEKOVNI RAČUN N. 12156

Opr. št. 2.038/38.—Ref.G/J.

Ljubljana, 18. avgusta 1938.

P.n.

Delavska zbornica,

Ljubljana.

Žagarski delavci gornje savinske doline so potom podpisane organizacije predložili svojim delodajalcem spomenico za ureditev in zvišanje plač, da bi tako iste odgovarjale zakonito določenim minimalnim mezdam in še 50% pribitku za nadurno delo. Na to spomenico niti polovica delodajalcev ni odgovorila ostali so pa odgovorili odklonilno. Podpisana organizacija je na to že pred tremi tedni zahtevala od srezkega načelstva v Gornjem gradu da v smislu uredbe št.15. skliče poravnalno postopanje. Srezko načelstvo je na to pozvalo zastopnike tamkajšnje naše skupine, se od njih izčrpno informiralo o poteku meznega spora in od njih zahtevalo, da se naj sami še ponovno pogajajo za zvišanje plač, češ, da to še ni pravi spor.

Ker je tolmačenje srezkega načelstva tukaj nepravilno prosimo naelovljeno zbornico, da zahteva od srezkega načelstva v Gornjem gradu, da nemudoma skliče že zahtevano uredno razpravo in sicer za 27.t.m.

Ker je navedena zadeva temeljito poznana referentu g. A.Marinšku, prosimo, da bi p.n.naelov dolóčil njega kot zastopnika zbornice pri reševanju tega zelo težkega meznega spora.

T.ž.predsednik:

Tajnik:

Delavska zbornica v Ljubljani

Dužno št. 116/111 1938

Sr. 116/38 Številni priklog

Register referent

Dopis JSZ v katerem sporoča Delavski zbornici Slovenije nepravilno ravnanje sreskega načelstva Gornji grad v primeru spora okoli mezd

da v Nazarjah, za strokovno mnenje o možnostih proizvodnje po žagah v dolini.

Kako resno so stvari jemali vsi razen srezkega načelstva, je razvidno iz hitrih postopkov. Komaj 4 dni po tem, ko so inž. Žumra zaprosili za strokovno sodelovanje, je ta že podal izčrpno mnenje, ki je v marsičem še danes zanimiv dokaz za takratne nemogoče delovne razmere lesnih delavcev pri zasebnikih. Prav zato ne kaže obiti uvodnih misli Žumra, ko piše „jedro socialnega vprašanja žagarjev ni niti samo v zaslužku od splava, temveč o zaslužku in zaposlitvi za skoro večji del leta, ko žage ne obratujejo, bodisi zaradi pomanjkanja vode ali lesa za razrez...” Dalje meni, da so žage, „kot so bile pred 100 leti, kar seveda vpliva na zmogljivosti. Le malo je takih, ki so vsaj delno sodobne. tako so seveda lahko zmogljivosti od žage do žage drugačne in tedaj ni mogoče postaviti enotnih meril. Tako manjše hribovske žage zmorejo dva splava na teden, če upoštevamo enega žagarja. Za obrate brez krožne žage, ki zaposlujejo enega žagarja, bi lahko postavili povprečno zmogljivost 2 3/4 splava na teden, seveda ob 16-urnem delavniku. Obrati, ki imajo krožno žago, zmorejo pri 16-urnem delavniku povprečno 3 3/4 splave na teden, seveda če gre za običajne lesne mere, če pa je les droben, zahteva delo za 10% več časa. Tudi „mala” popravila žage gredo v breme žagarja, kar je razlog za manjšo storilnost. Vsekakor pa je delavčev zaslužek v podjetjih za okoli 30% višji. Žumer meni, da je glede na določilo o minimalnih mezdah izračunal, da bi moral delavec dobiti za splav 86 din brez hrane. (Dejansko pa so takrat dobivali le kakih 60 din, op. pisca). Prav zanimivo je pisanje Žumra, ko meni kot sem že omenil, je bolj vprašanje rednega zaposlovanja žagarjev. Ti se selijo od žage do žage kot hlapci o sv. Juriju. Gospodarji pripravljajo k svojim žagam več ali manj lesa, kot pač narekuje konjunktura. Povprečno delajo žage 6 do 8 mesecev letno... Žagar spomladi rad splavari, ker so zaslužki dobri, ko se vrne, čaka na les, vmesni čas pa lovi vsako drugo delo, ali pa postopa...

Končna rešitev delovnega razmerja bo možna šele z razvojem v tehničnem pogledu, pa tudi s socialno miselnostjo lastnikov žag."

Kamen spotike je bila še trditev nekaterih delodajalcev, da njihovi obrati ne sodijo med tiste, ki jih zajema določilo zakona o minimalnih mezdah. Zato je Delavska zbornica Ljubljana postavila 21. septembra 1938 Banovini v Ljubljani pisno vprašanje, kako gre tolmačiti zakon, saj so nekateri lastniki trdili, da režejo izključno les iz svojih gozdov in torej ne gre za obrtno dejavnost itd. Odgovor Kraljevske banske uprave v Ljubljani je dne 24. oktobra 1938 jasno

Z A P I S N I K

o sporazumu, ki se je dosegel na poravnalni razpravi v smislu čl. 15. uredbе o poravnalnih razsodišču v podjetju Klemenšek Jože in Solčave in njegovini delavci na dan 25. maja 1940. na sreskem naletvu v Gornjem gradu.

Nazvoši;

Dr. Strahovec Stanko, predstavnik oblasti,
Stanko Jurij, zastopnik delavske shornice,
Gretel; Jože, zastopnik Jug. strokovne svete,
Klemenšek Jože, les. podjetnik in Solčave,
Krupačnik Gregor, delavski zastopnik in Solčave.

Dosegel se je naslednji sporazumi;

1) Delavci dobivajo plačo od 1 m³ za okrogel les po Din 25.-, od plosnatnega lesa pa po Din 30.- od 1 m³.

Sporazumno je ugotovljeno, da je s to plačo ustrezno vsam zahtevam urebje o minimalnih mesдах in 10% nakona o zmčđiti delavcov.

Za primer, da bi podjetnik ugotovik, da delavci ne merijo lesa pravilno, se snižal plačo na Din 2.- pri 1 m³.

2) Lovljanje vode vrše delavci sami brez posebnih odškodnine, prvotno tudi najšja opravila na kagi do 3 ur. Za delo preko 3 ur, dobi delavec urno plačo Din 4.-

3) Za pomoč pri večjih popravilih dobe delavci 4.- din na uro.

4) Delavci ne smeje brez gospodarjevega dovoljenja prekiniti dela, ali se odstraniti od kraja dela, tako, da bi dele stala.

5) Les se mora rezati natančno po gospodarjevem naročilu.

6) Manipulacija s ^{odloži in v skladu s} plačom je vračunana v akordno plačo. Če pa bi morali delavci les, ki so ga po nalogu del. dajalca aložili že na odreje- no mesto, preločiti na drugo mesto, se plača za to delo urna mesada Din 4.-

7) Plače gospdnih delavcov se bodo določile na višini mesade, kakršna bo dosežena pri sporazumu splavičarske zadrge.

8) Za sprejem in odpuat delavstva se narodajna določila obrtnega zakona.

9) Ako bo izdelal ban novo uredbjo o minimalnih mesдах ali, če se bodo gospodarske razmere poslabšale, aliboljšale, ina vsaka pogodbeni stranka pravice, da pristopi k novim razgovorom.

10) Ta sporazum velja do nadaljnjega in je obojestransko odpovedljiv v roku 1 meseca. Obojem s odpovedje mora predložiti odpovedujoča stranka načrt novega sporazuma.

11) Za sporazum stopi v veljavo s 1. junijem 1940.

Gornji grad, dne 25. maja 1940.

Stanko Jurij
Gregor Krupačnik

Zapisnik o poravnavi pred sreskim načelstvom v Gornjem gradu

nakazal, da sodijo vsi obrati „v stvarni delokrog uredbe o določanju minimalnih mezd“. Odslej je bilo jasno, da so pisane zahteve delavcev po minimalnih mezdah utemeljene! Vendar pa ljudje na srezo še niso bili dovolj prizadevni v reševanju spora, saj je morala Delavska zbornica v Ljubljani 10. februarja 1939 ponovno opozoriti banovino v Ljubljani na zavlačevanje s strani Sreskega načelstva v Gornjem gradu. Tako je končno bila 22. marca 1939 sklicana javna obravnava v Gornjem gradu med žagarskimi podjetniki in njihovimi delavci. Vodil jo je sreski načelnik dr. Mlinar—Cigale, s strani Delavske zbornice je bil navzoč Anton Marinček, JSZ je zastopal Jožko Rozman, delodajalce pa Franc Bačun, Luka Ermenc, Stanko Kolenc in Martin Tesovnik. Navzoči so bili delavski zaupniki: Franc Golob, Peter Trbovšek, Ivan Plesec, Joše Trbovšek in Ivan Plaznik.

Po skoraj letu dni nenehnih borb, so končno podpisali sporazum, ki je le v delu ustrezal zahtevam delavcev. Za splav ob lastni hrani so določili mezdo 75 din, ob hrani delodajalca pa 60 din. Ugodnosti, ki so jih imeli žagarji (odpadni les), so ostale nespremenjene. Manjša popravila so še naprej šla v breme delavca. Večja popravila na žagi pa so plačali žagarjem 25 din dnevno. Zanimiv je tudi pripis, da zaradi preteklega mezdnege gibanja delodajalci ne bodo izvajali pritiskov na delavce. Tako se je zaključil ta mezdni spor v naši dolini. Lesni delavci pa so kljub le delnim uspehom dokazali trdno povezanost in odločnost braniti svoje temeljne pravice do znosnega življenja.

Poglobljeno delovanje delavstva v dolini

Mezdno gibanje, ki se je vleklo iz prejšnjega leta v leto 1940, je bilo ovirano od vseh strani. Vse silnice, ki so takrat delovale proti organizirani zahtevi delavcev po znosnejšem življenju, smo že opisali. Odločnost je bila najboljše orožje v rokah organiziranih delavcev in seveda zaupanje v sindikalno povezanost! Ker se nikamor ni premaknilo razpravljanje o upravičenih zahtevah delavstva, je Delavska pravica v začetku leta 1940 (številka 7) zapisala: „Kar se tiče nas delavcev smo trdno odločeni, da bomo vztrajali do konca. Če bo treba, bomo šli tudi v bolj odločno borbo... Na

morebitno borbo se bomo dobro pripravili s tem, da se še ostali organizirajo, kajti le na tak način moremo napraviti dosledno in borbena delavsko armado."

Besedilo nakazuje tudi učinkovitejša sredstva v boju proti izkoriščevanju lesnih delavcev, skratka gre razumeti kot grožnja s stavko.

Iz objav v delavskem časopisju je mogoče razbrati, da so v istem obdobju bili zbori delavcev v Solčavi v gostilni Tajčman in na Ljubnem pri Potniku v Okonini. Večje zborovanje članstva opisuje Delavska pravica v Številki 6, ko navaja, da so se zbrali 17.3.1940 pri Podpečanu na Ljubnem. Na zboru je predstavnik centrale JSZ poročal o pogajanjih za „pravičnejše plačilne in delovne pogoje“ žagarskega delavstva v Gornji Savinjski dolini. In podčrta: „Le s sodelovanjem vseh bomo tako težko vprašanje zadovoljivo uredili“. Vsebina navedenega stavka v zadostni meri odraža resnost delavskega boja. 31. marca so se na Ljubnem ponovno zbrali, tokrat pri Korošču, šlo je za širšo sejo strokovne komisije lesnega delavstva v kraju. 14. aprila so sklicali sestanek pri Cigaletu v Šmartnem ob Dreti. Pripravili so ga delavci z Ljubnega za vrstnike iz Zadrečke doline. Ta sestanek so orožniki razgnali in aretirali nekatere organizatorje, vendar so jih še isti dan izpustili. Šlo je za ustrahovanje delavcev, ki so se tudi v Zadretju močneje povezovali. Nazarska organizacija je 19. junija sklicala sestanek na katerem je govoril Metod Hočevar iz Celja o pravicah iz bolniškega zavarovanja, saj je znano, kako so delodajalci na svojo roko omejevali delavčeve pravice. (Metod Hočevar je bil že na začetku okupacije v Celju aretiran in v Mariboru ustreljen in je bil znan kot odločen delavski voditelj). 7. junija so se spet zbrali v zadružni dvorani v Solčavi, sestanka se je udeležil predstavnik centrale JSZ Jože Grošelj. 25. avgusta so sklicali člane lesne skupine Šmartno ob Dreti na sestanek k Rojtnu. Na njem so poročali o „uspehih delavskega boja v Zadrečki dolini“. 1. septembra so se dobili na širšem sestanku na Ljubnem, ki je izzvenel v novih zahtevah po izboljšanju plač.

V Delavski pravici številka 36 so zapisali med drugim „Prazni želodci nas torej silijo, da se oprimemo naše organizacije JSZ in pričnemo borbo za kolikor toliko človeško življenje.“ Dne 15. septembra so se zbrali v Šmartnem, vendar so oblasti sestanek preprečile, zato so ga ponovno sklicali 29. septembra pri Rojtnu. Na drugem mestu je opisano razbitje zborovanja delavcev na Ljubnem pri Korošču. Delavska pravica poziva v številki 39 na ponoven sestanek na Ljubnem in piše „tovariši, spet so dovoljeni članski sestanki“, hkrati pa napove skupni sestanek vseh žagarskih

delavcev pri Potniku v Okonini za 29. septembra 1940. Že 6.10. so se spet zbrali pri Korošču na Ljubnem v širšem sestavu. O tem je poročala Delavska pravica v številki 41 med drugim tako: „Ni treba dokazovati, da naši pasivni kraji trpijo zaradi divje draginje živeža, ker je Gornja Savinjska dolina oddaljena od prometnih središč. Zato je delavstvo pri nas še posebej prizadeto. K temu je treba upoštevati, da je dosti delavcev pri nas, ki niso redno zaposleni. Če pa so — recimo žagarji — zaposleni, pa ti pride majhna voda, ali kaj drugega in delavec zopet ne pride do svojega zaslužka. Otroci doma pa hočejo kljub temu kruha. Pri tej draginji in še nerednem zaslužku dati otrokom kruha, je mogoče le tedaj, če bi delavec mogel delati čudeže, da bi kruh pomnožil.“ (Kolikor je bilo mogoče ugotoviti, je bil dopisnik za Ljubno Franc Nareks).

V 47. številki Delavske pravice poroča dopisnik z Ljubnega o uspešnem zaključku kolektivne pogodbe za žagarske delavce v tej občini. Doseženo je bilo plačilo 55 din na splav. Vendar so se pogajanja za boljše pogoje nadaljevala vse do 3. 11. 1940, ko so končno dosegli plačilo 70 din na splav. Dopisnik poudarja, da je to posledica dobre organiziranosti in skupnega nastopa v okviru sindikalne organizacije.

Da bi povezali delavce Zadrečke doline, so 24.11.1940 sklicali člani lesne skupine delavcev iz Šmartnega ob Dreti sestanek v gostilni Alojza Mikuža v Gornjem gradu. Pozvali so vse delavce od Nove Štiffe do Šmartnega k udeležbi, ker gre za izboljšanje delavskega položaja v tem delu sreza.

Jugoslovanska strokovna zveza v Solčavi

Da so bili lesni delavci tudi v Solčavi dokaj dobro organizirani, je dokaz v raznih uspehih za boljše plače. Tudi kar številčna je bila skupina JSZ tam, pač tudi zato, ker so vključevali še delavce iz Luč.

Kot je mogoče razbrati iz razpoložljivih listin, so se delavci z velikim navdušenjem povezali v organizacijo, vendar pa niso imeli ustreznega vodstva, zato je delo tudi nekoliko zastalo v letih 1938/39.

Na začetku leta 1940 so imeli občni zbor in izvolili novo vodstvo na čelu z Gregorjem Krumpačnikom, ki je bil vztrajen in odločen

borec za delavske pravice. Podpredsednik je postal Jurij Seličnik, tajnik Kristjan Prodnik, blagajnika Franc Komar in Vinko Praprotnik, gospodar Anton Knez, odbornik Albin Rihar. V nadzorni odbor so izvolili Janeza Ošepa, Petra Štebeta in Miho Plesnika.

Jugoslovanska strokovna zveza na Ljubnem

Vse kaže, da so bili delavci na Ljubnem takoj za nazarskimi povezani v strokovno organizacijo. To dejstvo potrjujejo izjave še živečih delavcev v Zadrečki dolini, ki trdijo, da so prve napotke in pomoč pri organiziranju dobili z Ljubnega. Omenjajo se imena Nareks, Trbovšek, Golob, Part in druga. To so bili tudi glavni predstavniki lesnih delavcev na Ljubnem, kar je razvidno iz listin, ki so ohranjene (kolektivne pogodbe). Jože Trbovšek, žagar na zasebnih žagah, je umrl leta 1977. Nazadnje je delal pri žagarskem lastniku Lojzetu Zagoženu-Grudniku, ki je bil hkrati tudi lesni trgovec na Ljubnem. Iz njegove legitimacije JSZ je razvidno, da je bila izstavljena 21. junija 1938 v Ljubljani. Podpisala sta jo kot predsednik oz. načelnik JSZ Srečko Žumer in kot tajnik Jože Rozman. Navaja, da je imenovani član „strokovne skupine lesnega delavstva na Ljubnem“. Kot tajnik slednje pa je naveden Jurij Predovnik in kot blagajnik Franc Golob, oba z Ljubnega. Domnevamo, da je bil Franc Nareks predsednik JSZ na Ljubnem.

Ljubenska organizacija je morala biti številčno močna, saj je Trbovškova članska izkaznica označena s številko 42.

Žena pokojnega Jožeta Trbovška je vedela za delovanje svojega moža že pred poroko. Za to so vedeli tudi ljudje, saj je mati Jožefe Trbovšek (žena Jožeta) pred poroko dejala: „Ne poroči se s prevratnikom, ki bo še brez kruha...“ Tako so takrat gledali na dejavnosti Jožeta Trbovška, ki je bil odločen borec za delavske pravice, seveda pa je to odločnost prenašal na druge delavce, kar nikakor ni bilo po volji delodajalcem. Tako se žena Jožefa spominja, da so nekoč pred 1. majem na žagi, kjer so delali, vadili delavske pesmi, pa jih je nekdo naznanil in zato je moral Jože 14 dni za zapahe. Sicer pa je prebiral napredni tisk in nikoli ni skrival svojega pre-

JUGOSLOVANSKA STROKOVNA ZVEZA

LJUBLJANA — DELAVSKA ZBORNICA

TELEFON ~~11.40.44~~ * CEKOVNI RAČUN št. 12158

Opr. št. 2204./1940.-Ref.G/K

Ljubljana, 18.9.1940.

P.n.

Strokovna skupina lesnega delavstva,

Smartno ob Dreti.

V zadevi sestanka, ki bi se moral vršiti minulo nedeljo, dne 15. septembra t.l. v Smartnem ob Dreti sporočamo sledeče:

Za navedeno nedeljo smo imeli prijavljene sestanke in sicer dopoldne v Solčavi, popoldne pa pri Vas. V soboto, dne 14. sept., nam je pa srezko načelstvo v Gornjemgradu brzojavno sporočilo, da se navedena sestanka ne smeta vršiti. Kljub temu pa je šel naš zastopnik v soboto zvečer vseeno v Solčavo in je v nedeljo iz Solčave vprašal srezko načelstvo, zakaj so sestanki prepovedani, nakar so mu sporočili, da je to ukazala banska uprava v Ljubljani.

V Solčavi se je vseeno vršila širša seja, to se pravi, nek razgovor tako medseboj, pri katerem pa je bil navzoč tudi orožnik. Tov. kovač, ki je bil v Solčavi, je imel namen popoldne vseeno iti v Smartno ob Dreti, da vam bi bil pojasnil vso stvar. Ker je pa v popoldanskih urah začelo silno deževati, imel pa ni nobene avtomobilske zveze, mu s kolesom ni bilo mogoče iti v Smartno, ter ga zato ni bilo k vam.

Mi smo se informirali sedaj na Banski upravi, zalej prepovedujejo sestanke, pa so se izgovarjali, da je bila tukaj neka pomota. Zato bomo sedaj imeli lahko pri Vas sestanek in bi se isti naj vršil v nedeljo, dne 29. septembra 1940. ob pol drugi uri popoldne. Vršil bi se ravno tam, kot ste ga imela namen sedaj imeti.

Objavo za sestanek smo v "Pravici" že napisali. Mislimo, da bo tudi za Vas prav, da se sestanek vrši navedeno nedeljo.

Dopoldne istega dne bo sestanek tudi v Nazarjih in bo tako naš zastopnik na obeh krajih lahko en dan opravil.

Ako vam bi pa bilo za navedeno nedeljo nemogoče, da spravite ljudi skupaj, nam pa sporočite pravočasno.

Sestanek bomo prijavili srezkemu načelstvu ni iz Ljubljane.

Poskrbite za dobro udeležbo!

Krščansko soc. pozdrav!

T. d. načelnik:

[Handwritten signature]

Tajnik:

[Handwritten signature]

Dopis JSZ, ki omenja prepoved sestankov v dolini

Jože Trbovšek

pričanja. Njegovo življenje je bilo polno boja za obstoj, saj je z 11 leti moral stopiti na pot delavca, ko je ostal brez staršev.

Žena Jožefa se spominja velikega delavskega zborovanja, ki so ga sklicali v okviru JSZ spomladi leta 1940 na Ljubnem. šlo je za zahtevo po višjih plačah, saj so življenjski stroški takrat hitro naraščali. Zbor so sklicali pri Korošču na trgu. Ko so bili zbrani v gostilniških prostorih in bi se sestanek naj pričel je v sobo pridrvel lesni trgovec Jože Juvan, ki je zbranim delavcem zagrozil „še za sam kruh boste delali, to naj bo vaša skrb, ne pa da se zbirate na prevratniške sestanke...“ Seveda se delavci te grožnje niso ustrašili in sestanek nadaljevali. Vodil ga je Nareks, govoril pa je Peter Trbovšek. Vendar pa je kaj kmalu prihrumela skupina orožnikov in je sestanek nasilno preprečila.

Jože Trbovšek je širil časopis Delavska pravica med svoje vrstnike, zato ga je nekoč hudo trdo prijel žagarski lastnik Jože Tesovnik — Ledeničar.

Končno se spominja Jožefa Trbovšek še to, da so se v ljubensko Organizacijo vključevali tudi Radmirci in delavci iz okolice.

Delavska zbornica v Ljubljani

Stev. 166/1-40-6Reg.

(Pri odgovorih navedi gornjo številko)

P-

Obvestilo

Ker v določenem roku ni bilo ugovora proti za leto 1940 izvršenim volitvam delavskih-namješčenjskih zaupnikov v podjetju:

M a r i j i n g r a d Nazarje p. Rečica ob Savinji.

so iste postale pravomočne.

Izvoljeni so:

zaupniki:

1. Urtelj Jože,

2. Hren Anton,

3. Miheličnik Anton,

4. Kos Ivan,

5. Rakun Jože,

6. Vratnik Alojzij,

7. Krč Viktor.

Sporočilo o izvoljenih delavskih zaupnikih leta 1940 v Marjingu gradu v Nazarjah

Vodstvo JSZ na Ljubnem leta 1940

V januarju so izvolili novo vodstvo JSZ na Ljubnem. Občni zbor so imeli pri Majcenoviču v Radmirju, udeležilo pa se ga je večina članstva.

Predsednik je postal Peter Trbovšek, podpredsednik Jože Grudnik, tajnik Franc Nareks, njegov namestnik Ivan Plesec, blagajnik pa Franc Golob za gospodarja so izvolili Antona Podmeninška,

odbornika sta bila Ivan Nerat in Karel Bačun. Nadzorni odbor pa so sestavljali Ivan Plaznik, Franc Turk in Ivan Govek. Ob tem velja poudariti, da je ljubenska skupina JSZ vključevala člane iz Ljubnega, Radmirja in Rečice, kar je razvidno iz sestava novoizvoljenega vodstva, bili so namreč iz vseh navedenih krajev.

Kako so vabili na omenjeni občni zbor, pa je razbrati iz naslednjega zapisa:

„Skupina lesnega oziroma žagarskega delavstva bo imela svoj redni občni zbor 6. januarja ob 2 popoldne v gostilni Majcenovič v Radmirju. Ker je občni zbor važen za vse naše člane, prosimo, da se ga vsak udeleži. Na občni zbor pride tudi zastopnik centrale. Na občnem zboru bomo izvolili novi odbor. Novi odborniki naj si vzamejo za zgled ostale organizacije JSZ, da bodo tudi v najhujši borbi vztrajali kot možje na mestu in delali za dobrobit našega članstva in organizacije. Prvi, to je današnji odbor je pridobil zelo mnogo vsem žagarjem v Gornji Savinjski dolini, posebno pa še onim, ki še stojijo izven organizacije. Zato je treba pridobiti za našo JSZ tudi te. Prosimo vse člane, ki bodo izvoljeni za katerokoli funkcijo, naj jo vsak sprejme z veseljem. Kajti prav vsak se mora privaditi strokovnemu delu tudi kot voditelj odnosno funkcionar.”

Delavska organizacija v Šmartnem ob Dreti

Naleteli smo na knjigo članstva zadreške skupine lesnih delavcev iz Šmartnega ob Dreti. Našli smo tudi polo s podpisi vseh članov. Z njo so obveščali o sestanku, ki je bil sklican za 29.12.1940 pri Rojtnu v Šmartnem ob Dreti ob 2. uri popoldne. Iz te listine je razvidno, da je bilo o sestanku obveščenih 36 članov. Pripis „Udeležba je obvezna za vse člane, kateri se tega sestanka ne udeleži brez pravega izgovora, smatra se da ni član naše skupine” priča o pomembnem sestanku. Na dnevnem redu so imeli poročila predsednika in tajnika, pobiranje članarine in slučajnosti. Na poli je štampiljka, okrogle oblike z besedilom: „Strokovna skupina lesnih delavcev v Šmartnem ob Dreti”. Kot predsednik je podpisan Anton Krajnc, kot tajnik pa Jože Purnat, ki je tudi sicer večkrat omenjen kot organizator in pobudnik delavskega gibanja v tem predelu doline. Obvestilo so vsi člani lastnoročno podpisali in se hrani v arhivu v

Mozirju, kakor tudi vsi ostali v tem gradivu omenjeni dokumenti. V knjigi članov je vpisanih 68 članov in je nastavljena v letu 1940. Podatki v knjigi so dragoceni, ker je povsod vpisano kje je kdo bil zaposlen in kot kaj. Tako lahko vidimo, da je nekaj članov bilo redno zaposlenih pri različnih delodajalcih, nekaj pa je očitno takih, ki so delali občasno, sicer pa so delali v kmetijstvu. Največ je vpisanih „delavcev“, kar bi pomenilo, da gre za ne kvalificirane delavce, medtem, ko so ostali navedeni po poklicih „tesač“, „splavar“, „žagar“ itd. Iz navedene knjige bi lahko sklepali, da se je pozneje postavila skupina tudi v Gornjem gradu za kraj in Novo Štifo. To je sklepati zato, ker je med tekočo številko vpisov 59 in 68 zapis „ker je 8 članov iz Nove Štife najavilo izstop takoj po pristopu...“ Očitno so postavili svojo skupino zaradi krajevne oddaljenosti. Glede nastanka skupine v Šmartnem pa še to. V knjigi je povsod vpisan datum pristopa v letu 1940, kar bi lahko tudi pomenilo, da je tega leta bila skupina ustanovljena.

Preganjanje delavstva v Zadretju

Omenili smo že, da je bilo povezovanje delavstva v Zadrečki dolini zelo tvegano zaradi hudih pritiskov delodajalcev. Ti so se posluževali različnih oblik groženj, od „opozoril“, da bodo delavci, če se organizirajo, brez kruha, do izdatne pomoči orožnikov.

Kako so orožniki pregnali delavce. Izjava Franca Slapnika, Volog 18. Slapnik je bil graščinski hlapec v Gornjem gradu. Tako so imenovali takrat voznike konjskih vpreg, ker so hkrati oskrbovali tudi konje. Vozil je graščinski les na železniško postajo v Šmartno ob Dreti, delali so dnevno po 12 ur. Bil je občasno tudi splavar in lesni delavec, zato so ga pritegnili v organizacijo JSZ v Šmartnem ob Dreti. Spominja se, da je med organizatorji bil Anton Kranjc, delovodja v graščini, dalje se spominja Antona in Martina Levarja ter neumornega organizatorja Jožeta Purnata iz Vologa. Ti so sklicali tudi sestanek lesnih delavcev v gostilni Cajner v Vologu. Bilo je menda leta 1939, čeprav so neorganizirano delali že nekaj let pred tem. Še prej, ko so se delavci polnoštevilno zbrali, so vdrli v gostilno orožniki in aretirali navedene vodje, delavci pa so ušli največ skozi okna in se poskrili. Aretirane so odvedli v Gornji grad in jih še isti dan izpustili. tako so ustrahovali delavce, najbrže na pobudo lastnikov žag in lesnih trgovcev, ki so z velikim negodovanjem opazovali organiziranje lesnih delavcev.

Poročilo

O mezdnih razpravah v Ljubnem in Bočni, ki sta se vršili v nedeljo 2/VI. 1940.

Predmet razprave je bil v obeh krajih: mediter delovnih pogojev spletnarjev in gozdni delavci, zaposlenih pri članih zadruga. Spletar v savinjski in zadrečni dolini.

Imenovan J. B. sam vodil obe razpravi in se je dosegel sledeči sporazumi z delodajalci iz občine Ljubno:

- 1) plača ločljivih gozdnih delavcev gosta na dan za 11 delovnih ur Din 55-;
- 2) delo slo nedeljeli in praznikov, kateri tudi nadurno delo na delovne dneve se plača s 50%;
- 3) lovčijijski lesa pravnici se plača s 100%
- 4) za spletar do Pinjave se plača 450 Din.
- 5) pridržati bodo prijantni delavci v zavarovanje ter izplačali tudi ostale dolžne delavce zaščitne zaku, nedelje.

Zižanje predmetni gosta napram 1. št. 11, ko so postali zaklene, za cca 30-35%. Prave je bila plača gozdnega delavca Din 40-.

Z uspehom je delavstvo zadovoljno.

Druge razprava za zadrečno dolino ni uspela, ker se niso odzvali veljavni delodajalci. Prišel je le predsednik zadruga, ki je dejal, da ni opkolno-motivni sklepati praptila za vse ostale člane. Da se zadeva ne bi zaklene, smo sklenili, da bo zadruga v nedeljo 2/VI. 1940 zaslišala svoje člane v zadrečni dolini, ob sprejeto sledeče minimalne za-
klene delavci:

- za spletar do Pinjave Din 400-
- za lesnič od m³ Din 40- ob lastni hrani,
- za gozdne delavci Din 50- za 11 ur del.

Če bo večina članstva te predloge sprejela, bo odbor podpisal sporazumi, v nasprotnem primeru bo svetlo načelno podpisalo še druge raz
Prizadele se v zadrečni dolini.

Poročilo strokovnega tajnika JSZ Grošlja o mezdnih razpravah na Ljubnem in v Bočni

Znani dogodki v boju za boljše razmere

Iz poročil JSZ je mogoče ugotoviti datume sklepanja nekaterih kolektivnih pogodb in poravnav v zvezi z delavskimi zahtevami po zvišanju, ali prilagajanju plač. Žal so ti podatki na voljo le od leta 1936 dalje, znano pa je, da so se razna pogajanja vodila že prej, predvsem v Marijingu gradu v Nazarjah.

20.11.1936 so v Marijingu gradu sklenili kolektivno pogodbo po kateri so delavci na žagi dosegli 3,30 do 3,75 din urne plače, delavci v skladišču pa 1,20 do 2,75 din na uro.

22.3.1939 je bilo pred srezkim načelstvom v Gornjem gradu doseženo zvišanje plač med žagarskimi podjetji in delavci za 10%.

7.12.1939 Marijingu grad v Nazarjih — 10% povišice in sporazum.

9.12.1939 je bila sklenjena pogodba v lesnem podjetju Iko vic v Solčavi za 13% zvišanje plač.

9.12.1939 so dosegli delavci zaposleni na žagi Klemenšek v Solčavi 10% zvišanje plač.

1.2.1940 je bila pri srezkem načelstvu v Gornjem gradu poravnalna razprava na zahtevo JSZ. Šlo je za zvišanje plač žagarskim delavcem, vendar poravnava ni uspela.

14.3.1940 je bila na sreзу v Gornjem gradu ponovna razprava, ki je tokrat uspela. Združenje žagarjev je pristalo na zvišanje plač žagarskim delavcem.

25.5.1940 so pri lesnem podjetju Klemenšek uredili vprašanje plač za gozdne delavce.

25.5.1940 so uredili za gozdne delavce plače tudi pri podjetju Iko vic v Solčavi.

25.5.1940 so sklenili sporazum na razpravi na sreзу Gornji grad med Plavičarsko zadrugo Radmirje in lesnimi delavci, dosegli so 5 do 8% povišanje plač.

25.5.1940 so sklenili sporazum na sreзу Gornji grad za splavarje Zadrecke doline.

1.8.1940 predlaga JSZ Marijingu gradu v Nazarjah za 246 delavcev izplačilo družinske doklade (verjetno gre za draginsko doklado, op. pisca).

P R A V I L A

I n e i n s e d e ž .

§ 1.

Društvo se imenuje Strokovna skupina lesnega delavstva
v Solčavi Društvo ima svoj sedež v Solčavi
ter razteza svoje delovanje
na teritorij okraja Gorizgrad.

Društvo je član "Jugoslovanske strokovne zveze" /JSZ/ v Ljubljani, njegovi člani pa so združeni in v okviru in v smislu pravil JSZ v posebni strokovni zvezi svoje stroke.
Društvo priznava v celoti načela in program JSZ.

N a n e n .

§ 2.

. Namen društva je, združiti vse delavce ki so zaposleni na teritoriju društva, izboljšati jim pravične službene pogoje, jih strokovno in splošno izobraževati ter jim priboriti vse socialne pravice. V društvu se lahko osnujejo razni odseki z lastnim pravilnikom v okviru teh pravil.

S r e d s t v a .

§ 3.

Društvo se poslužuje sledečih sredstev:

- 1./ Prireja shode, sestanke, predavanja, tečaje, družabne in gledališke prireditve, izdaja letake i.t.d.
- 2./ Raziskava službeno razmere in zbira tozadevne statistične podatke.
- 3./ Skrbi za strokovno in splošno izobrazbo svojih članov ter snuje knjižnico.
- 4./ Pošilja vloge na delodajalce, urade, stanovske in zakonodajne zbornice ter posreduje pri njih.
- 5./ Daje svojim članom pravne nasvete v sporih, ki izvirajo iz njihovega meznega /službenega/ razmerja.
- 6./ Daje svojim članom v slučaju bolezni, brezposelnosti, poroda in smrti, kakor tudi v drugih izredno nujnih slučajih gnotne podpore iz obstoječih fondov v smislu sklepov občinskih zborov in v okviru razpoložljivih sredstev.
- 7./ Posreduje svojim članom delo ter podpira potujoče, delo istoče člane z nasveti in gnotno v smislu točke 6. § 3 teh pravil.
- 8./ Pobira od svojih članov redne in izredne prispevke.
- 9./ Zbira za posamezne svrhe posebne fondе.

Č l a n s t v o .

Pravila strokovne skupine lesnih delavcev JSZ v Solčavi

27.8.1940 so se zbrali k poravnavi na srezu Gornji grad lesni delavci Zadrečke doline zaradi zvišanja plač. Sporazuma niso dosegli.

25.10.1940 so se na poravnavi na srezu dogovorili žagarski podjetniki s predstavniki delavcev, da se določi plača na uro 4,50 din in ukine akordno delo. Podpisali so sporazum.

3.11.1940 so dosegli žagarski delavci na Ljubnem zvišanje urnih plač za 1,80 din.

Predpostavljamo, da seznam raznih pogajanj pred oblastjo seveda ni popoln, ker pač manjkajo viri. vendar že omenjeno kaže na izredno dejavnost sindikatov, oziroma delavske organizacije v obeh dolinah.

Navedeni datumi so seveda zajeli pogajanja pred oblastjo, kot je to predvideval zakon če ni šlo z neposrednimi uspešnimi dogovori med delavci in delodajalci. Takšnih dogovorov pa je bilo verjetno še mnogo več, saj kaže na to tudi število sestankov, ki so jih sklicevali v Solčavi, na Ljubnem in tudi v Zadrečki dolini.

Iz ohranjenih zapisnikov nekaterih poravnav pred srezkim načelnikom v Gornjem gradu je razvidno, da so bili vedno prisotni predstavniki prizadete skupine lesnih delavcev, predstavniki centrale JSZ in nekajkrat tudi zastopniki Delavske zbornice iz Ljubljane. Poravalno razpravo je praviloma vodil srezki načelnik ali pa njegov namestnik (podnačelnik).

Ko so plavili les, so Savinjo pregradili, da se je hlodovina zbirala in razdelila na lastnike, „Zalaga“ na Savinji.

Društvo kmečkih fantov in deklet je pripravilo leta 1937 v Šmartnem ob Dreti tekmo koscev in grabljic

Tudi uvidevni podjetniki

Pod naslovom Delovna pogodba med žagarji in uvidevnimi podjetniki je opisan primer, ko sta dva podjetnika v naši dolini mimo volje ostalih sklenila z delavci sporazum o višjih prejemkih. Članek je bil objavljen v Delavski pravici številka 10/1940.

Žagarji v Savinjski dolini smo se trudili, da bi napravili skupno pogodbo, ki bi veljala za vse lastnike žag in žagarske delavce. Do tega ni prišlo in po čigavi krivdi, smo pojasnili v gornjem članku.

Dva podjetnika pa vkljub temu nista hotela ostati brez delovnega sporazuma. Menila sta: Če so podjetniki tako kratkovidni, da nočejo sporazumno urediti delovnih razmer s svojimi delavci, jih bova pa sama. Ta dva podjetnika sta bila g. Bačun Franc iz Ljubnega in g. Kolenc Stanko iz Juvanjega sela.

Dne 24. februarja 1940 je bil sklenjen za podjetje Bačun Franc naslednji sporazum:

1. Delavstvo dobiva kot plačo od 1 m^3 za okrogli les po 25 din.
2. Od prizmiranega lesa pa po 30 din od 1 m^3 .

Sporazumno je ugotovljeno, da je s to plačo ustrezno vsem zahtevam uredbe o minimalnih mezdah in čl. 10. zakona o zaščiti delavcev (nadurno delo).

Za primer, da bi podjetnik ugotovil, da delavci ne merijo lesa pravilno, bo znižal plačo za 2 din pri 1 m³.

3. Manjša popravila in lovljenje vode vrše delavci sami brez odškodnine. Ako izvršujejo manjša popravila, delajo do treh ur brezplačno. Za delo, ki traja preko treh ur, dobe urno plačo.

4. Za pomoč pri večjih popravilih dobe delavci urno plačo in sicer na uro 3,50 din.

5. Delavci ne smejo brez gospodarjevega dovoljenja prekiniti dela ali se odstraniti od delovišča, tako da bi delo stalo.

6. Les se mora rezati natanko po gospodarjevem naročilu.

7. Za sprejem in odpust delavstva so merodajna tozadevna določila obrtnega zakona.

8. Ako izda banovina uredbo o minimalnih mezdah ali ako se gospodarske razmere znova poslabšajo aliboljšajo, ima vsaka pogodbená stranka pravico, da pristopi k novim razgovorom.

9. Ta pogodba stopi v veljavo takoj, S podjetnikom g. Kolencem je bila sklenjena slična pogodba, le prva točka se glasi takole: Delavstvo dobiva kot plačo od 1 m³ za okrogli les po 26 din, če delata dva. Če dela pa eden, dobi 24 din od 1 m³.

Točka 2. pa odpade, ker ne pride v poštev prizmirani les.

Upamo, da bodo sledili tudi drugi podjetniki in sklenili s svojim delavstvom slične pogodbe."

V času draginje 1940

Lesni delavci so spričo hitre rasti cen živilskim in drugim potrebščinam zahtevali povišanje plač. Kako je to potekalo je najbolj razvidno iz članka v Delavski pravici številka 9 iz leta 1940, ki ga v celoti navajamo.

„Draginja je kot epidemija. Vsepovsod se razširja in nikomur ne prizanese. Najbolj jo pa seveda občuti delavec. Isto je z žagarskimi delavci v Savinjski dolini. Pri nas je zelo malo polja. Poleg tega smo oddaljeni od prometnih krajev. Zato so v naši dolini življenjske potrebšćine še dražje kot drugod. Na drugi strani pa naši delodajalci les prodajajo veliko dražje kot pred nekaj meseci.

Iz tega razloga smo šli žagarski delavci na delo, da vsaj nekoliko zboljšamo svoj položaj. Naša centrala je vložila na Zadrugo žagarskih gospodarjev vlogo, da se zvišajo plače v splošnem od 25 do 30 odstotkov. Delodajalci so se obotavljali in niso hoteli pristati na takojšnje razgovore. Zaradi tega je morala JSZ prositi okrajno glavarstvo v Gornjem gradu, da razpiše poravnalno razpravo. Ta se je vršila 1. februarja 1940. Ker so pa izjavili zastopniki žagarskih gospodarjev, da vztrajajo na pogodbi, ki je bila sklenjena 22. marca 1939 in ki bi naj ostala v veljavi do 24. aprila 1940 in da sploh nimajo pooblastila za pogajanje, je bila razprava brezuspešna.

Ker so zastopniki delavcev izjavili, da bodo pogodbo takoj odpovedali, ker je ne morejo zaradi nepredvidenih razmer izvajati, so podjetniki pristali, da bodo 15. februarja 1940 dopoldne sklicali sestanek vseh žagarskih gospodarjev v Radmirju. Na tem sestanku naj bi poročali zastopniki okrajnega glavarstva, delavske zbornice in JSZ o položaju in delali na to, da pristanejo gospodarji na pogajanja in da izvolijo svoje zastopnike, ki bi se naj udeležili pogajanj. Sestanek je v tem pogledu ugodno izpadel. Zaradi tega so se vršila pogajanja takoj ob 1. popoldne.

Zastopniki delavcev so vztrajali na 30-odstotnem povišanju plač, to je, da se zvišajo plače za žagin splav na 100 din ob lastni hrani. Zastopniki žagarskih obratov so sprva nudili le 15% povišanje. V razgovorih in pogajanjih so stavili delavski zastopniki končen predlog in sicer:

Plača za žagarski splav ob lastni hrani naj bo 95 din, ob gospodarjevi pa 75 din.

Zastopniki gospodarjev so pa pristali na plačo 95 din za žagin splav ob lastni hrani, ob gospodarjevi pa 70 din. Po daljšem razgovarjanju so pristali zastopniki delavstva na plačo 72 din za žagin splav ob gospodarjevi hrani. Ker niso sprejeli delodajalci tega predloga, so sklenili delavski zastopniki, da bodo predložili predlog gospodarjev v odločitev članstvu.

V ostalem so zahtevali zastopniki delavcev, da naj ostane dogovor z dne 22. marca 1939 še v veljavi razen točke 4, ki določa, da mora imeti žagar, če izvršuje na žagi kaka večja popravila, dnevno plačo 25 din. V tem pogledu je bil dosežen sporazum, da bo imel 30 din dnevno plače. V začetku je kazalo, da bo šla zadeva v tem pogledu gladko naprej. Proti pričakovanju se je pa dvignil del delodajalcev in izjavil, da morajo sedaj odpasti ugodnosti za žagarje, ki so bile dogovorjene v sporazumu z dne 22. marca 1939. Zaradi tega stališča so zopet nastala nova razburjenja in je bila razprava zaenkrat odgodena. Upamo pa, da pridemo kmalu do

novih razgovorov in da pride tudi do sporazuma, zlasti, ker ni več velikih razlik.

Ves potek pogajanj pa dokazuje, kako potrebna je za delavstvo organizacija. Če ne bi bilo delavstvo organizirano, bi sploh ne mogli iti v gibanje in bi bilo odvisno le od dobre ali slabe volje svojih delodajalcev. Zato želimo, da bi se organizacija še bolj razširila in poglobila. Sicer smo že ustvarili pogoje za enotno postopanje, pa jih moramo še bolj utrditi."

Ponovno v boju za boljše mezde

Znano je, da so bile z zakonom določene najmanjše mezde, ki so se pač prilagajale življenjskim stroškom. Tako so spričo hitre rasti cen 1. oktobra 1940 sprejeli nova določila glede višine teh mezd. Vendar pa se delodajalci niso brez organiziranega boja delavcev podredili zakonitim določilom. Tako so morali lesni delavci Gornje Savinjske doline preko svoje organizacije zahtevati prilagoditev mezd zakonskim določilom. Šele 20. februarja 1941 so uspeli na razpravi pred srezkim načelnikom v Gornjem Gradu prepričati delodajalce, da so upravičeni na višje prejemke. Kako je opisala to Delavska pravica v številki 12/1941 je razvidno v naslednjem besedilu. Članek je nosil naslov „Borba JSZ za zvišanje zaslužkov žagarskih in ostalih lesnih delavcev v gornjegrajskem okraju“.

„Prav žagarsko in lesno delavstvo gornje Savinjske in Zadrecke doline je v položaju, da bi brez strokovne organizacije predpise socialne zakonodaje, kot tudi uredbe o minimalnih mezdah prav nič ne občutili. Če bi se ne bili poslužili sredstva samoobrambe, to je borbe za svoje pravice potom strokovne organizacije, bi veljali in tudi dejansko bili še vedno navadni kmečki hlapci in dninarji.

To nam ponovno potrjuje borba za zvišanje zaslužkov žagarskih delavcev, katerih podlaga so obstoječe minimalne mezde. Zaslужek žagarjev je bil določen akordno od flosa zrezanega lesa. Čim so 1. oktobra 1940 stopile v veljavo nove minimalne mezde, je JSZ zaprosila okrajno načelstvo, da skliče razpravo v svrhu prilagoditve plač novim minimalnim mezdam. Delavsko zastopstvo je predložilo delodajalcem povišek akordnih zaslužkov za toliko, kot je v primeri s prejšnjo, bila zvišana minimalna mezda. Ta povišek bi znašal toliko, da bi prejemal delavec pri lastni hrani 157 din, pri deloda-

jalčevi hrani pa 127 din za flos zrezanega lesa. Delodajalci so to zvišanje odklonili kot previsoko.

Ker pa je način delovnega časa za delavca žagarja tak, da mora dnevno žagati do 16 ur, bi žagarji tudi pri sorazmerno nizkih minimalnih mezdah, in pri povišku 50% za več kot deseturno delo le prišli do precejšnjih dnevnih zaslužkov, ki bi marsikje bili še boljši kot pa zgoraj navedena zahteva za plačilo od flosa, so zastopniki delavcev in delodajalcev na razpravi, ki je bila na glavarstvu v Gornjem gradu dne 20. februarja 1941 sprejeli sledeči sporazum:

1. Na žagah, kjer so pri akordnem delu minimalne mezde dosežene odtosno prekoračene, ostane dosedanji način plače in dosedanja višina plače.

2. Na žagah, kjer pri akordnem delu minimalne mezde niso dosežene, se morajo iste uveljaviti. Po možnosti se je pa tudi na teh žagah ob sodelovanju zakonitih delavskih zastopnikov in zastopnikov strokovnih organizacij zediniti na odgovarjajočo akordno plačo.

3. Kjer je bila hrana pri gospodarju v navadi, ostane pri tem tudi v bodoče.

Navzoči zastopniki delavstva in delavskih organizacij j pristanejo na to izjavo in jo obenem s predstavniki gospodarjev podpišejo.

To velja za vse ure, ki jih je žagar naredil od 1. oktobra 1940 dalje in mora prejeti za deseturno delo na dan po 4,50 din, za več kot deseturno delo pa po 6.25 din na uro. Za hrano pa sme delodajalec odtegniti dnevno po 12 din.

Tovariši žagarji glejte, da se boste poslužili svojih pravic, ki vam gredo po zakonu.

Tudi za gozdne delavce Zadrebke doline, se je bila dolga borba, da bi se doseglo zvišanje njihovih zaslužkov. Trikrat je bila v Gornjem gradu poravnalna razprava, 13. marca 1941 je bil dosežen sporazum, ki določa:

Za deseturno delo se plača šiht od 55—70 din, za nad deseturno delo pa se plača petdeset odstotkov več. Že na prvi razpravi v januarju se je pa dosegel sporazum, da se plača tesarjem od kubičnega metra 50 din.

Še nerešeno je ostalo vprašanje plačila za vožnjo splavov. Tudi to vprašanje bo kmalu rešeno.

Na delavcih je sedaj ležeče, da bodo pazili, da se jim bodo zapisane pravice tudi dale. Organizacijo tvori vsak delavec, ki je član, ni pa dovolj, da je samo zapisan, treba je, če ne bo dobil plače, kakor zgoraj navajamo, da sporoči organizaciji v domačem kraju, ali pa v Ljubljano. JSZ bo pazila, da se zakonite in zapisane pravice

ne bodo teptale. Za določilo, da se plača na šiht od 55—70 din, velja: da jih mora biti polovico po 62,50 din, kolikor jih bo plačanih niže, toliko jih mora biti pa više kot 62,50 din na deseturni šiht.”

Končno so tudi zadrečki delavci dosegli svoje

Iz podatkov, ki so na voljo, pa tudi iz ustnih pripovedi še živečih nekdanjih lesnih delavcev je bilo stanje glede organiziranosti delavstva v Zadrečki dolini za razmerami ob Savinji. Zato so lesni delavci v dolini ob Dreti delali tudi v slabših prilikah, seveda so tudi manj zaslužili. Huda nasprotovanja delodajalcev so zadrževala organiziranost delavstva, kar pomeni, da so si svoje pravice sorazmerno pozno priborili. Kako so uspeli je mogoče razbrati iz sestavka Delavske pravice številka 37/1940 pod naslovom „Lesno delavstvo v Zadrečki dolini je uredilo svoje delovne pogoje“. Takole so zapisali:

„V torek 28. avgusta je bila na okrajnem glavarstvu poravnalna razprava med JSZ in delodajalci lesne stroke iz Zadretske doline. Na tej razpravi, ki jo je vodil g. dr. Strehovec je bil sklenjen sporazum med delavci in delodajalci. Podpisan je bil zapisnik, ki ureja delovne pogoje. Delavstvo v Zadretski dolini se je že dalj časa borilo za ureditev delovnih razmer, posebno, ker so bile te za dolino ob Savinji zlasti v Ljubnem že urejene. Delavstvo v Ljubnem, v Radmirju in v okolici je že več let v organizaciji in so zato tudi razmere nekoliko ugodnejše kakor v Zadretski dolini. Tudi sklenjeni sporazum še ne določa tako ugodnih pogojev kakor so v Ljubnem, vendar je tudi podpisan sporazum lep napredek in uspeh lesnih delavcev Zadretske doline. Plače so v Zadretju že od nekdaj posebno za splavarje nekoliko nižje kakor okrog Ljubnega.

Najvažnejše določbe sklenjenega zapisnika so: Plače splavarjev za vožnjo od Kroke do Rugjice 375 din, plače tesačev za kubični meter 40 din, za ostale delavce I. razreda 50 din na dan.

Nadure se plačujejo s 50 odstotnim pribitkom, prav tako se z istim pribitkom plača tudi delo ob nedeljah in praznikih. Za lovljenje lesa ponoči se plača 100% pribitek.

Sedaj je največja dolžnost delavcev v Zadretski dolini, da bodo skrbeli, da se bo sporazum, ki je bil podpisan, tudi v resnici izvajal. Izvajal se bo samo tedaj, če bo delavstvo organizirano in enotno.

Naloga delavstva je, da se v celoti organizira v JSZ in naj vsak že organiziran tovariš pritegne v organizacijo še svoje tovariše. Delavstvo naj svoje obveznosti do organizacije vestno izvršuje in plača članarino. Širimo in čitajmo tudi našo „Delavsko pravico“. Iz nje se bomo marsikaj naučili. Tako bomo delali za našo delavsko stvar in nam bo ta naša prva in največja briga.”

Obzornica

Tri člani naše skupine sta bili na sestanek vabljeni na pismo saj ki se mori
29. 1. m. ob 2 uri popoldne pri Lojzcu.

Dnevi redi:

1. Poročilo predsednika
2. Poročilo tajnika
3. Poliranje zastave članarine
4. Skicajnosti

Udeležba je obvešana vse članke, kateri se tega sestanka ne udeležijo, brez pravičnega izgovora smatra se da ni člani naše skupine.

1. Glehar Jože Ip. Kravac	18. Fitarin Anton L. Kravac
2. Brenesek Jože Smartno	19. Zidar Ivan
3. Feligjan Janez Ip. Kravac	20. Zehl Ivan F. Hebe L. Hebe Ivan
4. Gros Jannej F. Hebe Gros Jannej	21. Koren Franje M. Post. Koren Franje
5. Jurčič Jože Tulno	22. Kompare Anton D. Post. Kompare Anton
6. Jernina Anton Ip. Kravac	23. Kolenc Rafael L. Post. Kolenc Rafael
7. Kralj Jannej Post. Kralj Jannej	24. Laver Franjo Smartno
8. Kompare Franje F. Hebe	25. Rajter Martin Ip. Kravac
9. Krajnc Anton F. Hebe	26. Štok Franje F. Hebe
10. Krajnc Matija Post.	27. Tomič Jakob Smartno
11. Kropnik Ivan Smartno	28. Kompare Janez Ip. Kravac
12. Laver Martin Ip. Kravac	29. Slapnik Valter Post. Slapnik Valter
13. Pernic Anton D. Post. Pernic Anton	30. Prosimik Klada Ip. Kravac
14. Tkač Ivan F. Hebe	31. Ferinik Peter
15. Štadronik Franje Post. Štadronik Franje	32. Gortnik Jože F. Hebe
16. Štork Matija F. Hebe	33. Pirnat Jože
17. Turk Ivan Kravac	34. Glogič Ivan Kravac

Sporočilo članom skupine delavcev v Smartnem ob Dreti o sestanku. Vsi člani so s podpismi potrdili, da so o sestanku bili obveščeni

Delavci, zaposleni pri žagarskim gospodarju Klemenšku v Solčavi 1939

Odločni delavci

Draginja je bila tista, ki je delavce silila v ponovni boj za primerne plače. Takoj na začetku leta 1940 so preko organizacije zahtevali od delodajalcev začetek pogajanj. Kot je razbrati iz vesti, ki jo je objavila 11. številka Delavske pravice iz leta 1940, delodajalci o tem niso hoteli niti slišati. Tudi poravnava pred srezkim načelstvom ni bila uspešna. Delavci pa so bili v svojih zahtevah odločni in zaradi takšnega zadržanja gospodarjev razburjeni, kar je začititi tudi v tonu sestavka. Iz izjav še živečih in drugih lesnih delavcev je na dlani, da so bili pripravljeni takrat tudi štrajkati in tega niso skrivali. Prav to pa jim je tudi končno prineslo vsaj delen uspeh tembolj, ker so delodajalci imeli velika naročila lesa, ki se je dobro prodajal.

V Delavski pravici so zapisali:

„Kar se tiče nas delavcev, smo trdno odločeni, da bomo vztrajali do konca. Če bo treba, bomo šli tudi v bolj odločno borbo. Prepričani smo pa, da to ne bo potrebno in da bomo prišli do sporazuma. Na morebitno borbo se bomo pa najboljše pripravili s tem, da se še ostali organizirajo. Kajti le na ta način moremo napraviti dosledno in borbena delavsko armado.“

Zahteve delavstva niso sprejeli

Za boljše razumevanje mezdnega boja delavcev naše doline je prav, da priobčimo članek Delavske pravice, ki je izšel v 10. številki letnika 1940, saj najbolj ponazarja takratne razmere. Članek je izšel pod naslovom „Položaj žagarskih delavcev v Savinjski dolini“.

„Že v zadnji „Delavski pravici“ smo poročali o gibanju žagarskih delavcev v Savinjski dolini zaradi izboljšanja svojega gmotnega položaja. Razprava dne 15. februarja bi skoraj dovedla do sporazuma. Da še ni bil napravljen sporazum, nosita krivdo zastopnika žagarskih gospodarjev ob Dreti. Ko bi imela ta dva zastopnika toliko uvidevnosti kot npr. zastopniki iz Ljubnega, bi ne bilo nobenih težav. Ker tega ni, smo se 15. februarja razšli sprti.“

Na pobudo Delavske zbornice se je vršila ponovna razprava v soboto dne 24. februarja v Radmirju pri Majcenoviču. Na strani delavcev je bila največja pripravljenost. Zelo smo se pa začudili, ko je sporočil g. Kolenc Stanko, predsednik odbora združenja žagarskih gospodarjev, da se člana odbora g. Gojek Ivan in Zidarn Martin ne bosta udeležila razprave, češ da ne moreta razpravljati o višji plači kot 70 din od splava pri gospodarjevi hrani, ker nimata za to pooblastila.

Tako poročilo gotovo ni moglo vplivati na dobro razpoloženje delavstva. Na razpravi, ki je trajala več ur, nismo mogli priti do sporazuma. Končno je stavila delavska delegacija naslednji končnoveljavni predlog: Delavstvo zahteva, da dobi pri lastni hrani za žagin splav 95 din, pri gospodarjevi hrani pa 75 din. Poleg tega, da ostanejo v veljavi vse ugodnosti, katere so imeli žagarji dosedaj. Če ne sprejmejo podjetniki tega predloga, smatrajo pogajanja za končana in prekličejo tudi to, na kar so pristali dne 15. februarja.

Ker podjetniki niso sprejeli tega predloga, so bila pogajanja zaključena kot brezuspešna. Centrala bo pač morala staviti okrajnemu glavarstvu v Gornjem gradu, da razpiše v smislu čl. 15 ponovno poravnalno razpravo.

Vprašanje je: Ali je postopanje dela žagarskih podjetnikov upravičeno?

Na to vprašanje moremo odgovoriti le, če upoštevamo dva momenta in sicer: Ali so žagarski delavci upravičeni, da zahtevajo višje plače, in ali so lastniki žag v položaju, da morejo ugoditi zvišanju plač?

Položaj žagarskih delavcev ni bil nikoli posebno dober. Prebivali so se pač iz dneva v dan, kolikor so pač znali. Sedanja draginja je pa nanje pritisnila tako težko, da so v resnici prišli v zelo težak položaj. Ker pa le delo ustvarja pogoje za življenje, kakor je zelo lepo utemeljil v uvodniku „Delavske pravice“ naš tovariš Jože Gostinčar, so žagarski delavci upravičeni, da iščejo višjih dohodkov tam, kjer puščajo svoje delovne sile.

Zahtevke po višjih plačah pa ni krivičen tudi iz razlogov, ki se tičejo podjetnikov samih. Upamo, da ne bodo tajili, da prodajajo izdelan les najmanj 40%, celo 50% višje kot so ga prodajali lansko leto. In to ne šele od danes, ampak že dalj časa. Žagarski delavci privoščijo svojim delodajalcem višje dohodke, želijo pa, da se poznajo ti dohodki tudi pri njihovih plačah.

Odklonilno stališče podjetnikov ni upravičeno iz stvarnih razlogov. Kje je torej vzrok tej nenaklonjenosti napram svojim delavcem,

Deloma v njihovi reakcionarnosti. Menijo, da živijo še v časih pred petdesetimi leti. Žagar mora biti njihov sluga, hlapec. Ne sme se prav nič pritoževati. Kar ukrene in odloči gospodar, je vse prav in v redu.

Deloma je kriva temu grabežljivost, pohlep po čim večjemu dobičku. Ta bo pa tem višji, čim nižje bodo plače.

Deloma je kriva zaostalost lastnikov žag. Tisti lastniki, ki so napredni in imajo žage v redu, so vedno pripravljeni na razgovore in kolikor toliko ugodijo zahtevi svojih delavcev. Zavedajo se, da zavisi njihov napredek tudi od storitve delavcev. Zadovoljnost delavstva igra tudi pri storitvi veliko vlogo.

Največja zapreka proti pametnemu urejevanju delovnega razmerja so nazadnjaški lastniki žag. Njihove žage so še predpotopnega izvora, zelo preproste in razbite. Zaradi tega je seveda tudi storitev temu primerna. Na taki žagi je žagar velik siromak. Dela noč in dan, zasluži pa nič. Ker hočejo lastniki teh žag konkurirati lastnikom dobrih žag, so proti vsakemu zboljšanju delavskega položaja in hočejo na vsak način ohraniti staro hlapčevsko razmerje med seboj in žagarji še naprej.

V korist javnosti in gospodarstva, pa tudi delavstva v Savinjski dolini je, da se take žage modernizirajo ali pa da izginejo. Take stare za ostale žage bodo vedno kamen spotike, dokler bodo obsto-

jale. Na eni strani bodo zahtevali taki nazadnjaški lastniki žag, da jih ščitijo oblasti in da se celo krši obstoječa socialna zakonodaja njim v prilog, na drugi strani bodo pa delavci zahtevali tudi svoje, kajti živ v zemljo ne more nihče iti. Stare, nesodobne žage so torej leglo stalnega nemira.

Kakšna bo pot žagarskih delavcev,

Med lastniki žag je veliko uvidevnih mož. S temi bodo napravili žagarji delovne pogodbe, kakor se je to že zgodilo s podjetnikoma gg. Bačunom in Kolencem. Pri ostalih pa naj govori zakon.

Sedanje gibanje žagarjev v Savinjski dolini dokazuje, kako potrebno je, da se organizacija žagarskih delavcev izvede do zadnjega moža. Kajti le na ta način bo mogoče ustvariti enotno postopanje v boju za svoje pravice in to enotnost vzdrževati do konca, pa četudi traja boj še tako dolgo. Kajti če stopi delavstvo v boj za svoje pravice, mora vzdržati boj do konca, sicer je bolje, da ga ne prične. Tak boj pa more vzdržati le organizirano delavstvo.

Naš boj bo pa prinesel razčiščenje tudi v delodajalskih vrstah. Kakšnega osebnega nasprotstva med lastniki žag in delavstvom prav za prav ni. Kjer so podjetniki uvidevni, vlada med delavstvom in njimi prav za prav neko tovariško razmerje. Če nastanejo napete razmere, so jih zakrivili nazadnjaški lastniki žag.

Tudi iz tega stališča je gibanje žagarskih delavcev velikega pomena."

Lesni delavci v skupnem boju

Nekako v aprilu leta 1940 so skupno stopili tudi vsi lesni delavci, organizirani v JSZ v mezdno gibanje. Uspeli so po dveh mesecih prizadevanj. Delavska pravica je v številki 23/1940 poročala o tem uspehu v članku „Godznosplavarski delavci Gornje Savinjske doline urejajo s pomočjo organizacije svoj položaj“. Sestavek pove veliko in je zelo pomemben, saj so prav ti delavci zamujali v boju za boljše delovne in življenjske prilike. Povzemamo ga v celoti!

„Gozdni in splavarski delavci iz Ljubna ob Savinji in okolici, so se pred dvema mesecema organizirali v jugoslovanski strokovni zvezi. Organizacija je pokrenila takoj akcijo za zvišanje njihovih zaslužkov ter izvajanje socialne zakonodaje. V vlogi, ki jo je JSZ poslala v začetku aprila t. l. Plavičarski zadrugi v Ljubnem, je bila

postavljena zahteva, da se plače povišajo za 35% na plače, ki so jih delavci prejeli decembra lani.

Dne 2. junija se je vršila v občinski pisarni v Ljubnem ob Savinji tozadevna razprava, ki se je je za JSZ udeležil tov. Grošelj. Delavsko zastopstvo je z ozirom na ponovni porast draginje zvišalo svoje zahteve. Dosežen je bil povišek, ki znaša na zaslužek v lanskem letu 37%, tako da je plača za delavce I. razreda, ki je znašala lani 40 din, povečana za 15 din dnevno. Sestavljen je bil sledeči zapisnik, ki je bil tudi poslan v overovljenje sreskemu načelstvu v Gornjem gradu, ker so bila navedena pogajanja nadaljevanje prve poravnalne razprave, ki bi se morala vršiti že dne 25. maja v Gornjem gradu.

1. Za delavce I. razreda se določi plača za 11 urno dnevno delo na 55 dinarjev,

2. za delo preko 11 ur dnevno se plača 50% povišek na odgovarjajočo urno mezdo,

3. za delo ob nedeljah in praznikih se plača 50% povišek,

4. za lovljenje lesa ponoči se plača 100% povišek,

5. ostali delavci dobe odgovarjajoči kvalifikaciji nižje mezde od mezde pod točko 1. V ostalem veljajo tudi zanje določbe točke 2—4 tega dogovora, kakor tudi vse nadaljnje določbe tega dogovora.

6. Delavstvo ne odklanja akorda pri gozdnih delih pod pogojem, da je zagotovljen temeljni dnevni zaslužek.

7. Izplačilo plače se vrši po medsebojnem sporazumu, vendar imajo delavci pravico na predujem v približni višini njihovega zaslužka.

8. Začetek in konec dela, kakor tudi opoldanski odmor se določi sporazumno med podjetjem in zaposlenimi delavci.

9. Podjetniki bodo zavarovali delavce točno v smislu predpisov zakona o zavarovanju delavcev.

10. Glede sprejemanja in odpovedi delavcev, kakor tudi glede ostalega delovnega razmerja veljajo določbe obstoječe zakonodaje.

Poleg navedene plače dobijo delavci pri splavljenju dnevno liter vina, kot je to običajno, tudi še nadalje.

Delavstvo je začetnega uspeha, ki ga je doseglo potem JSZ, veselo. Je pa sedaj njihova dolžnost, da pazijo, da se bodo izvajale vse določbe socialne zakonodaje, kot tudi, da bodo v redu prijavljene pri OUZD, čeprav bi bili posamezni delodajalci mnjenja, da za krajši čas zaposlitve ni vredno prijavljati delavcev. Interes delavca je, da ne izgubi nobenega dneva zavarovanja, kar je važno za starostno zavarovanje. Začetnim uspehom bodo sledili še nadalj-

nji, ter bodo sedaj postali ti delavci res pravi delavci z istimi pravicami kot jih uživajo organizirani delavci.

Tudi za delavce v podjetju Klemenšek in Ikoč v Solčavi se je vršila dne 25. maja v Gornjem gradu poravnalna razprava. Dosežen je bil sporazum, glasom katerega se na Klemenškovi žagi določi akord, in sicer od kubičnega metra za okrogli les 25 din, za prizmirani pa 30 din za kubični meter. Na Ikočevi žagi se je določila urna plača, ki znaša od 4.25 do 5 din na uro. Za gozdne delavce se je določilo, da bodo deležni poviška v višini, kot je bil določen v Ljubnem.

Lesno delavstvo se čezdalje v večjem številu zbira v JSZ, ki z uspehom zastopa njegove interese."

Uspešen zaključek mezdnega gibanja 1940

Po dveh mesecih nenehnih pogajanj in razprav so končno dosegli sporazum o povišanju plač žagarskim delavcem v naši dolini. Vse zaključke je sporočila Delavska pravica v svoji 14. številki leta 1940 kot sledi.

„Dne 14. t. m. je bilo na okrajnem glavarstvu v Gornjem Gradu uspešno zaključeno mezдно gibanje žagarjev Gornje Savinjske doline. Mezдно gibanje je trajalo dva meseca. Ker je pa ta čas tudi cena lesa zelo porasla, so organizirani žagarji bili sedaj v svojih zahtevah bolj nepopustljivi, kot bi pa sicer bili v začetku mezđne akcije. Delodajalci so pa z ozirom na to, da je sedaj dobra konjunktura, končno le uvideli, da je nujna potreba, da pri sedanjem dviganju cen tudi žagar več zasluži za flos zrezanega lesa. Novi sporazum obsega sledeče besedilo:

1. Minimalne plače za žagin splav znašajo pri lastni hrani 100 din, če pa hoče dajati gospodar žagarju hrano, znaša plača za žagin splav 73 din.

2. Delodajalec in žagar se lahko medsebojno sporazumeta, da uživa žagar dosedanje ugodnosti, ki so v kraju običajne, še nadalje.

3. Na žagah, kjer sta zaposlena dva žagarja, plačata pomočnika vsak polovico, če ni krožne žage.

4. Žagarju, ki dela popravila na žagi več kakor eno uro, se plača na uro 3 din.

Z e p i s n i k

o poravnalni razpravi v smislu čl. 15 uredbe o določanju minimalnih mezd i. t. d. ki se je vršila dne 19. januarja 1941 na sreskem načelstvu v Gornjem gradu na uredbah Jugoslovanske strokovne zveze v Ljubljani.

Razpravi so prisostvovali:

1/ Dr. Strehovec Stanislav, zastopnik sreskega načelstva

2/ Zastopnik Jugoslovanske strokovne v Ljubljani

Grošelc Jože,

3./ Zastopnik delavske zbornice strokovni tajnik Jan
Leks

4/ Delodajalci in delojemalci Zadružke doline.

Poravnalna razprava je bila sklicana v namen, da se uredijo plače gozdnih delavcev, tesčev in plače za vožnjo splavov

Razprave so se udeležili skoro vsi pozvani. Prvo je bil stavljen predlog od delavskih zaupnikov in sicer predlog žagarjev, da bi se določila plača za žagin flos 120.--din ob gospodarjevi hrani. Predlog je bil stavljen v debato delodajalcev, ki niso pokazali niti najmanjši pristunek za takšen predlog. Delodajalci so se izgovarjali, da za njih še neredajne minimalne mezde, določene z zadnjo uredbo banske uprave in sicer din 4.50

Drugi predlog Jugoslovanske strokovne zveze se je nanašal na ureditev plač tesčev in sicer naj bi bilo plačilo torej 50 din od m³ mesto dosedanjih 40 din. Predlog je bil sprejet, tako od strani delodajalcev in delojemalcev.

Nadaljno vprašanje je bilo kakšna naj bo najnižja plača gozdnih delavcev in sicer skordna pri 11 urnem delavniku. Jugoslovanska strokovna zveza je stavila v sporazum z delavskimi zaupniki predlog naj bi znašala ta mezda 70.--din. Delodajalci so apriori odklonili, da bi se mogli na tej osnovi razgovarjati. Pomisleki delodajalcev so bili sledeči: Nikakor ni mogoče določiti oziroma dajati vsem delavcem pri gozdnih delih enake plače; kajti imamo boljše delavce, ki so fizično in praktično sposobnejši, za gozdna dela, imamo pa tudi take, ki so fizično in tudi praktično manj sposobni, zlasti pa je še mnogonedoraslih delavcev, tako rekoč takih, ki komaj zapustijo šolo in so že sprejeti v gozdna dela. Take bi bilo treba po mnenju delodajalcev napraviti več plačilnih razredov, na stičen način kakor in to vidimo v

Zapiski o poravnalni razpravi pred sreskim načelstvom Gornji grad, ko je šlo za mezde vseh delavcev v dolini

5. Žagar ne sme brez gospodarjevega dovoljenja prekiniti dela ali se odstraniti od žage tako, da bi delo na žagi stalo.

6. Zaradi sedanjega meznega gibanja ne bodo gospodarji napram žagarjem izvajali nobenih konsekvenc, pač pa ostanejo v veljavi dosedanji običaji glede sprejema žagarjev v službo.

7. Ta sporazum stopi v veljavo z dnem 15. marca 1940 in velja za eno leto, to je do 15. marca 1941. Če pa se prilike bistveno spremenijo, tako na eni ali drugi strani, imata obe stranki pravico ta sporazum odpovedati z enomesečnim odpovednim rokom.

8. Obe stranki, to je delodajalec in njihovi žagarji se zavežeta, da bosta izvajala ta sporazum iskreno in pošteno.

Plače so torej zvišane za flos zrezanega lesa od 75 na 100 din pri lastni hrani in od 60 do 73 pri gospodarjevi hrani. Ugodnejše je za žagarje sedaj tudi to, da imajo v primeru z lanskim sporazumom sedaj določeno, da dobe plačo za popravilo, ki se vrši dalj kot eno uro. V tem primeru torej dobi žagar za vsako uro popravila 3 din. Ostalo besedilo sporazuma je v glavnem isto kot je bilo lani.

Uspeh, ki je bil dosežen, bo žagarje še bolj trdno povezal v organizacijo. To so pokazali že ob priliki sestanka, ki se je vršil naslednjo nedeljo v Ljubnem, na katerem je tov. Grošelj poročal o poteku meznega gibanja. Na tem sestanku je pristopilo naenkrat 38 novih lesnih delavcev v JSZ. Sledijo pa še nadaljnji pristopi, kar je najbolj veran dokaz o uspeli borbi, ki jo JSZ vrši za lesno delavstvo."

Prizadevni Franc Nareks

Le malokdo se v zapisu tolikokrat omenja kot Franc Nareks z Ljubnega. Zato kaže o njem povedati nekaj več.

Rodil se je kot sin delavca na Polzeli. Ko je bil star komaj 12 let so mu umrli starši in moral je s trebuhom za kruhom. Najprej je delal kot pastir, pozneje pa si je našel delo na žagah v naši dolini. Postal je iskan žagar zaradi svojega znanja, manj pa zaradi svoje izredne vneme pomagati delavcem v njihovem boju za boljšo bodočnost. Že v prvih tridesetih letih se je povezoval z organiziranimi delavci. To ga je privedlo do tega, da je tudi v svojem kraju zbral delavce v sindikalno organizacijo.

Uspevalo mu je pridobiti delavce za boj proti izkoriščanju, vendar pa si je zato nakopal sovraštvo delodajalcev, ki so ga povsod zapostavljali. Bil je večkrat brez dela.

V okviru Jugoslovanske strokovne zveze je ustanovil strokovne skupine lesnih delavcev na Ljubnem in v Zadretju. Bil je neumoren pisec člankov, ki so ponazarjali razmere lesnih delavcev v Gornji Savinjski dolini.

Kmalu po prihodu okupatorja se je vključil v osvobodilno gibanje in se povezal s prvimi organizatorji na območju Ljubnega. Po razbitju prvega odbora OF na Ljubnem je Vipotnik—Strgar postavil novega v katerem je Nareks že delal. Ko je bil zaradi političnega dela ogrožen se je vključil v enote NOV. Med osvoboditvijo Gornje

Savinjske doline je zelo prizadevno politično deloval. Zato je bil na prvih svobodnih volitvah leta 1944 izvoljen kot ljudski odposlanec. Izvoljen v okrajni plenum je delal kot podpredsednik NOO Gornji grad. Po osvoboditvi je bil izvoljen za predsednika izvršnega odbora okrajnega NOO. Kot znan družbenopolitični delavec je tudi po upokojitvi živel in deloval na Ljubnem.

Politični delavec Franc Levar

Franc Levar, tesač iz Šmartnega ob Dreti, je bil odločen pobornik delavskega gibanja. V JSZ se je vključil prve mesece leta 1937. Bil je tudi v upravnem odboru Splavarske zadruge na Rečici in eden najprizadevnejših članov Društva kmečkih fantov in deklet v Šmartnem ob Dreti. Opravljal je povezovalno delo med strokovnimi skupinami lesnih delavcev v Gornji Savinjski dolini. Zaradi tega delovanja so ga pričeli preganjati in je bil često brez dela. Že leta 1942 se je vključil v osvobodilno gibanje, vendar je po nalogu OF delal v domačem okolju. Od leta 1944 dalje je bila njegova hiša sprejemališče za bolnišnico v Štrukljevih pečeh. Maja 1944 je postal član KO OF Šmartno ob Dreti. Ko je bilo območje Gornje Savinjske doline osvobojeno, je organizacijsko deloval na pripravah za prve svobodne volitve jeseni 1944. leta. Izvoljen je bil v ONOO Gornji grad, postal pa je tudi član izvršnega odbora ONOO v katerem je opravljal naloge referenta za socialno skrbstvo in zdravstvo. Takoj po osvoboditvi je bil izvoljen za sekretarja KO OF

Šmartno ob Dreti. Že februarja 1946 se je preselil v Radgono, kjer je opravljal odgovorne družbene naloge vse do svoje smrti leta 1959.

Verjetno bi premalo povedali o Francu Levarju, če bi se zadovoljili samo s povedanimi dejstvi.

Kot sin gozdnega delavca je že z 12 leti pomagal očetu pri delu v graščinskih gozdovih. Ko je bil star komaj 13 let se je v gozdu ponesrečil in ostala mu je poškodovana noga. Ni bil zavarovan, zato je ostal brez vsake odškodnine. Priučil se je žagarskega poklica, ko pa je na žagah zmanjkovalo dela se je lotil tesarjenja, ker je stavbni les še vedno bil iskan.

Njegova sestra Marija, ki živi v Radgoni nam je povedala, da je Franc Levar bil zaradi pripadnosti sindikatu še tik pred vojno večkrat brez dela, medtem ko so drugi imeli kaj delati. Njegova nesebična pomoč zatiranim delavcem je bila trn v peti delodajalcem.

Splavarska zadruga na Rečici

V zapuščini listin Franca Nareksa, ki nam jih je odstopila vdova po Nareksu, smo našli na posebne zanimivosti, ki v marsičem razkrivajo položaj lesnih delavcev pred drugo vojno.

Med listinami izredne pomembnosti za proučevanje razvoja delavskega gibanja v naši dolini je nedvomno „imenik prosilcev — splavarjev Savinjske doline“. To je v bistvu seznam vseh članov nekdanje Zadruga splavarjev Savinjske doline, ki je bila leta 1935 ustanovljena na Rečici. V njem je vključenih 425 splavarjev z vsemi osebnimi podatki. Domnevati je treba, da so ustanovitev zadruga pripravljali že kako leto prej, vendar je seznam potrjen od takratnih občin Rečica, Ljubno, Mozirje in sreza Gornji grad v februarju 1935 (14. februarja 1935). Župani so seznam podpisali s priporočilom, da se splavarjem ugodno zaprošen popust na železnici, župani: Franc Rakun, Rečica, Franc Šerbela, Ljubno, Anton Žehelj, Bočna, in Mikek za občino Mozirje — okolica. Zanimiv je pripis občine Rečice: „Podpisana občinska uprava potrjuje, da so vsi iz področja te občine v imeniku vpisani člani zadruga resnično delavci—splavarji. Socialni položaj teh delavcev — splavarjev je vsled današnje gospodarske stiske — zmanjšanja zaslužka in neredne zaposlitve

— zelo težak, ter se priporoča vsem oblastem, da gredo njihovim težnjam v vsakem oziru na roko." Dovolj značilno za oris takratnega položaja lesnih delavcev.

Na omenjeni listini so podpisani kot tajnik zadruga Jože Jeraj in kot načelnik Jože Žunter, namestnik načelnika pa Jože Juvan.

Zadruga je bila v bistvu organizacija, ki je zastopala zahteve delavcev, članov napram državnim železnicam. Kot piše Franc Nareks v svojih zapisih, „... položaj lesnih delavcev je bil tako slab, da proti temu zlu ni bilo mogoče ostati ravnodušen.

Splavarska zadruga je bila nekaka protiutež Plavičarski zadrugi v Radmirju, ki je zastopala delodajalce. Ti so na svojih sestankih urejali in zniževali plače delavcem. Splavarska zadruga je zarezala globoke brazde v ledino takratnega delavskega gibanja. Ustanovni občni zbor je bil v gostilni pri Brinovcu v Spodnji Rečici. Z Ljubnega sva bila v odboru Jože Juvan in jaz. (Franc Nareks). Zadnji dve leti sem bil predsednik... Arhiv je zaplenil okupator, rešil sem le seznam članstva...”

Iz vsega, kar je na voljo zapisanega, bi lahko sklepali, da zadruga na Rečici ni le zagotavljala članom znižano vožnjo na železnici, kar jim je bilo potrebno za prevoz domov, ko so splavarili, temveč je očitno predstavljala svoje člane tudi v prizadevanju za boljši delovni položaj.

Število članov zadruga je stalno naraščalo. Leta 1937 je štela 643, leto kasneje pa že 773 članov. Da je zadruga skrbela tudi za dobrobit članstva, je dokaz v tem, da je leta 1937 s posebno vlogo na banovinsko upravo zahtevala socialno zavarovanje za splavarje. Torej velja ugotovitev, da tudi splavarji niso bili vedno zavarovani, kot je to predvideval zakon.

Leta 1937 so pri Splavarski zadrugi ustanovili lasten bolniški in podporni fond”. Tudi to kaže na težave, s katerimi so se morali spoprijeti bolni, oz. oboleli splavarji.

Da so gospodarji krepko izkoriščali vrzeli v zakonu, je razvidno iz zahteve Splavarske zadruga na ministrstvo za socialno politiko Jugoslavije z dne 31. 1. 1937 „da naj se tudi splavarji Sav. doline, ki so ostali jedini še nezavarovani, za slučaj bolezni ali nesreče zavarujejo...” (A. Baš). Seveda je bilo stanje okoli „starostnega in onemoglostnega zavarovanja” še mnogo slabše. O tem sploh niso razmišljali.

Volitve delavskih zaupnikov 1940

Na temelju Navodil ministrstva socialne politike za volitve delavskih-nameščenskih zaupnikov iz leta 1927 so v Delavski zbornici razpisali volitve za leto 1940. S posebnim pozivom je strokovna organizacija (JSZ) v vseh podjetjih, kjer je delovala ta sindikalna organizacija pozvala k pripravam in samim volitvam. Takšne volitve so torej imeli že leta poprej, žal pa imamo na voljo samo listine za leto 1940, kako so potekale. Najprej je JSZ objavila razglas v katerem je navedeno število zaposlenih, podjetje in koliko se bo volilo zaupnikov. Hkrati je bil ta razglas obvestilo o zborovanju delavstva na katerem so najprej ugotavljali, če ima delavstvo, oziroma delodajalec kaj proti volilnemu postopku. Nato so sprejeli kandidatno listo. Zbor je vodil dotakratni delavski zaupnik. Nato so objavili dan volitev na katerih je služila kot volilni imenik zadnja plačilna lista. Volilno pravico so imeli delavci, ki so dopolnili 18 let. Največkrat so na tem zborovanju bile opravljene kar volitve, posebno v manjših podjetjih. Izidi so se morali sporočiti inšpekciji dela in Delavski zbornici v Ljubljano. Delavska zbornica je nato obvestila o imenih izvoljenih banovinsko upravo v Ljubljani. Na samih volitvah so postopek zapisali v „zapisnik o skrajšanem postopku pri volitvah delavskih nameščenskih zaupnikov.“ Volitve za leto 1940 so potekale v mesecu februarju.

Po ohranjenih virih so bili takrat v naši dolini izvoljeni tile delavski zaupniki:

Marijograd Nazarje: Jože Urtelj, starešina, Anton Hren, Anton Miheličnik, Ivan Kos, Jože Rakun, Alojz Uratnik in Viktor Krč. Za namestnike so bili izvoljeni Anton Fale, Franc Hren, Karl Hofbauer, Ivan Poznič, Stanko Fekner, Jakob Velan in Ivanka Praznik.

Žaga Klemenšek v Solčavi — Gregor Krumpačnik in Anton Knez, kot namestnik

Žaga Ikoč v Solčavi — Peter Štebe

Seveda za sedaj nimamo vseh podatkov na voljo, tako tudi ni mogoče ugotavljati kje so še imeli volitve in kdo je bil še takrat izvoljen kot delavski zaupnik.

Da so oblasti potek volitev in imena izvoljenih budno spremljale, je razvidno iz obvestila Delavske zbornice v Ljubljani, ki je z dopisom obvestila centralo JSZ v Ljubljani o tem, da je „vzela banovinska uprava izvolitev N. N. zaupnika na znanje”. To pomeni, da bi banovina lahko že izvoljenemu zaupniku odvzela mandat, če bi smatrala, da je politično neprimeren. Šlo je za neke vrste oblastno potrditev volje delavcev.

Za boljše razumevanje poteka volitev bi kazalo povedati, da so bili predpisi glede tega dokaj natančni. Izvoljen je bil lahko le tisti, ki je dopolnil 21. leto starosti. V podjetjih do 20 delavcev so izvolili 1 zaupnika. Za večja podjetja je veljal poseben ključ. Kolektivi do 50 delavcev so volili 3 do 100 4, do 150 5 in do 450 zaposlenih delavcev 6 delavskih zaupnikov. Podjetja nad 451 delavcev so na vsakih 50 izvolili po 1 zaupnika. Vendar je smelo biti največ 16 izvoljenih zaupnikov. Ti so imeli namestnike, prav tako izvoljene. Na čelu zaupnikov je bil „starešina”.

Žaganje na „martre” je zahtevalo veliko truda in znoja

Spomini nekaterih še živečih lesnih delavcev

Že je bilo omenjeno, da so zasebni delodajalci z vsemi sredstvi preprečevali povezovanje delavcev v delavsko organizacijo. Zato so zanimive izjave nekdanj dejavnih žagarjev v JSZ. Seveda se te ne nanašajo zgolj na delavsko gibanje, ampak je iz njih razviden splošen položaj delovnega človeka v naši dolini.

Anton Presečnik, Bočna - Krova, star 82 let, lesni delavec, splavar in žagar okoli 28 let, borec NOV.

„Okoli 1938 smo bili žagarji plačani okoli 85 din na splav. To velja za območje Bočne in Gornjega grada. V porečju Savinje so bili boljše plačani, ker so bili že prej organizirani. v tem koncu ni bilo organizacije, medtem ko so bili v sosednjem Šmartnem dobro povezani in organizirani. Zakaj je bilo glede organizacije pri nas tako, ne vem. Mislim pa, da nismo imeli pravega med nami, ki bi imel toliko odločnosti in pričel s povezovanjem.

Delal sem pri bratu na žagi. Ko sem zvedel, da plačujejo za enako delo v Savinjski dolini 100 din (na flos), sem bratu postavil pogoj, da hočem biti tako plačan, sicer bom delo zapustil. Imel sem tri otroke in ženo, življenje pa je postajalo zelo drago. Splavarji so bili boljše plačani, vendar tudi ne toliko kot v sosednji dolini. Brat se je takoj posvetoval z drugimi gospodarji v okolici in se vrnil ter mi zagrozil, da lahko grem, če mi pogoji niso všeč. Spominjam se, da je po tem prišel k meni na žago stari Kolenc iz Gornjega grada, ki je bil tudi gospodar. Rekel mi je, da mi svetuje, da delam naprej, ker bodo sicer gospodarji sklenili dogovor, da bomo na žagah delali le še za hrano. To me je zmedlo, ker sem vedel, da so se gospodarji vsakoletno dogovarjali v okviru svoje plavičarske zadruga* v Radmirju o naših plačah in drugih odnosih do delavcev. Bili so trdni v sklepih. Vedeti je treba, da je takšna plača brez hrane pomenila zelo malo, če bi bila pa še nižja, bi se sploh ne splačalo več delati.

To so si gospodarji lahko privoščili, ker nismo bili povezani in ker je bilo žagarjev v Zadretju na pretek, dela pa malo, zato so izko-

*V tej zadrugi so se združevali žagarski gospodarji in lesni trgovci.

Anton Presečnik

Alojz Cigale

riščali nemoč delavcev. Takrat smo na žagah delali od 4. do 21. ure. Večerjo so zaradi tega kuhali tako pozno, da se je delo potem zavleklo, če si bil pri gospodarju na hrani. Zaradi tega je postal tak delavnik na vseh žagah pravilo. Kot vem, so si v Šmartnem izborili druge delovne prilike.

Splavarji so imeli določeno količino pijače in plačo oboje odvisno od dolžine poti, ki so jo opravili. Postaje za te meje so bila mesta: Celje, Radeče in Rugvica.

Pred vojno je bilo na Dreti 34 jezov, žag pa le trideset in to od Nove Štife do Žlaborja."

Alojz Cigale, Potok 18, žagar in eden organizatorjev JSZ, pozneje je sodeloval v NOB. Nazadnje je delal pri Ivanu Glojeku v Spodnjih Krašah. Spominja se, da so začeli bolj organizirano delovati v okviru JSZ leta 1935. Z Ljubnega se je organizacija razširila v okolico Šmartnega, kjer je potem nastala razmeroma močna skupina lesnih delavcev. „Bilo nas je kakih 60. Tajnik je bil Jože Purnat iz Vologa, ki je bil odličen tesač. Zato so najbrž tudi pri tesačih v začetku imeli največ odziva. Pozneje so se združili še gozdni delavci in žagarji, pa tudi splavarji. Z Ljubnega je prihajal Franc Nareks, ki je bil po vojni v službi na občini Mozirje. Pred vojno je bil žagar in dobro povezan s predstavniki JSZ iz Ljubljane. Kot že

rečeno, je bila močna skupina v Šmartnem, tudi zaradi tega, ker je tam bilo največ lesnih delavcev. V Zadretju sva bila delavska zaupnika JSZ Anton Levar in jaz (Cigale). Spominjam se hudih bojev za mezde v letu 1938, ko smo se na zahtevo naše organizacije zbrali pri srezkem načelniku v Gornjem gradu skupaj s predstavniki gospodarjev. Bili so tudi predstavniki Delavske zbornice iz Ljubljane in JSZ iz centrale. Slednji so tudi dosegli pri srezkem načelstvu obravnavo za zvišanje mezd lesnim delavcem. Spominjam se, da sta iz Ljubljane bila Grošelj in Brtoncelj, če sem si imena prav zapomnil. Naše prvo srečanje z gospodarji je vodil namestnik srezkega načelnika, ki pa ni bil kos nalogi. Prišlo je do medsebojnega obtoževanja in splošnega nasilja s strani gospodarjev. Delavci sploh niso prišli do besede. Gospodarji so nato samovoljno zapustili prizorišče. Takoj sem opozoril srezkega uradnika, da tako ne gre, saj nismo mi še nič povedali. Osvestil se je in stekel za odhajajočimi lastniki žag in jih je pripeljal nazaj. Ob tej priliki smo sklenili, da se ponovno dobimo. V drugo pa je vodil pogajanja srezki načelnik m. Mlinar—Cigale, ki nam je očitno bil naklonjen. Oziroma bolje, bil je naklonjen našim pravičnim zahtevam. Na tej razpravi je vladal red in vsakdo je moral prositi za besedo načelnika. Naša zahteva je bila, da se nam plača za flos 100 din. Pred leti smo zanj dobili le 50, pozneje na našo zahtevo 80 din. Dalje smo zahtevali, da se popravi žage, ki traja nad dve uri, plača. To je prej šlo vse v breme žagarja, pa naj je trajalo več dni! Delodajalci so se močno upirali in nas žalili, vendar srezki načelnik tega ni dopustil. Končno so popustili, tudi na prigovarjanje srezkega načelnika, češ, da je naša zahteva pravična. Podpisala se je kolektivna pogodba. Dobili smo 100 din za flos žaganega lesa in dosegli, da je šlo popravo žag nad dve uri v breme gospodarja.

Vem, da nekateri delodajalci niso hoteli priznati določil kolektivne pogodbe in so celo odpuščali delavce, vendar je organizacija dosegla pri sodišču upoštevanje določil in povračilo škode delavcem, ki so bili protipravno odpuščeni. Zmaga delavske organizacije je bila res velika.

Spominjam se še podrobnosti s prvega srečanja z gospodarji v Gornjem gradu. Očitali so nam pitje na njihov račun. Takrat je vzrožil Levar in dejal, da se pa oni po naših žuljih vozijo z avtomobili. Vem, da je takrat najbolj nasprotoval sporazumu gospodar Poznič—Kveder iz Šokata.

Posebno burko so si privoščili gospodarji z nami, ko so povabili k razpravi tudi lesnega trgovca Jožeta Flereta iz Kokarij, ki je bil znan kot dober govornik in neke vrste podbornik za neuresničitev delav-

skih zahtev. Ta je takrat močno „tolkel“ po nas, vendar zaman. Prav takrat je nameraval postaviti parno žago, to se je vedelo povsod.

Žal je bilo med delavci še veliko omahljivcev, ki niso zaupali delavski enotnosti in slogi. Kmalu je prišlo do vpoklicev v vojsko - vojna je potem vse prekinila.”

Anton Levar, žagar, star 78 let, Spodnje Kraše, nekdanji delavski zaupnik Jugoslovanske strokovne zveze v Zadretju in borec NOV.

„Nazadnje sem delal kot žagar pri Jožetu Glojeku v Spodnjih Krašah. Ko smo začeli misliti na organiziranost delavcev, je prihajal z Ljubnega, če se prav spominjam Peter Trbovšek. Tajnik skupine lesnih delavcev za tá predel (Smartno) je bil Jože Purnat, ki je bil odličen organizator in dosleden borec za delavske pravice v stari državi. Zaradi organiziranosti so nas mnogi kmetje in gospodarji zelo sovražili. Imeli so nas za komuniste. Tako je meni gospodar dejal, da sedaj ko sem organiziran, pa lahko kar grem... Če bi takrat ne nastopil njegov sin Ivan Glojek, bi bil zagotovo brez kruha. Organizacija nam je prinesla nekoliko več zavesti in odločnosti. Žal je bilo med nami mnogo neukih, ki so bili dvorezni in so se radi udingali gospodarjem za vsako ceno. Ti so kvarno delovali. Spominjam se pogajanj na srezkem načelstvu v Gornjem gradu. Takrat so bili tudi delavski zastopniki iz Ljubljane navzoči. Sploh so po potrebi vedno prišli in nas podučili, kako se je treba ravnati. To nam je veliko pomagalo. Mislim, da sta med njimi bila tudi Grošelj in Brtoncelj. V drugo smo v Gornjem gradu uspeli, saj prvi sklic ni bil uspešen, ker so delodajalci na vse načine kazali nejevoljo do sporazuma. Sploh so smatrali, da naša organiziranost presega meje dovoljenega! Prav zato je bilo po tem mnogo odpustov, vendar je naša organizacija na sodišču v vseh primerih uspela priboriti pravico za delavce, ki so takrat bili vsestransko izkoriščani. Glede začetka trdne povezave med delavci, mislim, da smo organizacijo postavili na noge nekako 1937, čeprav smo se že prej sestajali in dogovarjali. V našem koncu smo bili na čelu Cigale, Purnat in jaz. Purnat pa je bil zadolžen za pismene stike z Ljubljano. Od tam je prihajal Stane Kovač, ki je občasno tudi govoril na sestankih.

Kako trdo so žagarji delali, se vidi iz dejstva, da so okoli 1934, ko je bila kriza na višku, dobili za flos 32 din. Krizo so hoteli gospodarji prenesti na dan največ 12 din. Lesni delavci v Nazarjah so bili bolj plačani. Izkoriščanje s strani lesnih trgovcev je bilo nezaslišano, zato so mnogi naši ljudje iskali kruha v Franciji. Nekateri so se potem vrnili, vendar jih je mnogo ostalo.

Anton Levar

Karl Brezovnik

26 let je delal kot žagar in ne pomni, da bi štrajkali. Ko so se organizirali, so imeli občutek manjše brezpravnosti, ki je bila sicer v veljavi, posebno v Zadretju."

Karl Brezovnik — Lipičnik iz Bočne 144, lesni delavec, ki je že v rani mladosti moral iskati delo kot drvar, splavar in žagar v zadretju. Najprej je drvaril pri upravi veleposestva (škofovskega) v okolici Homa. Ta predel je spadal pod upravo Gornjega grada, kjer je bil vodja Pariš, gozdarji pa so bili Markuš, Benedik in občasno tudi Zupanc. Tu se je zaposlil leta 1937.

„Kakršnegakoli zavarovanja nismo poznali, sploh nismo vedeli, da bi morali biti zdravstveno oziroma nezgodno zavarovani. Delal sem po „šihatih“ in dobil plačilo v višini 20 din na šiht. časovno nismo imeli postavljene delovne obveznosti. Če je naneslo, smo delali preko 10 ur, največkrat pa nad 8 ur dnevno. Leta 1939 sem se „učil“ za žagarja. To je bilo neke vrste delovno usposabljanje za dela na žagi. V času uka nisem nič zaslužil. Delal sem na žagi Alojza Zakrajška v Lačji vasi. Določene učne dobe ni bilo, vendar je vsakdo stremel za tem, da se dela čimpreje navadi. Torej, dokler sem se učil, sem imel od gospodarja le hrano in če se prav spominjam, je takšno stanje trajalo kakih 6 mesecev. Nato sem delal že kot žagar pri Ježovniku (Govek) v Kokarjah. Plačilo je bilo

od žagarskega flosa, ki je vseboval 200 žagarskih stropnic (21 mm debele deske), ali 150 colaric ali 50 plohov 50 mm debelih in 11 col širokih. 16 mm debele deske so imenovali „gmajnšce“. Spominjam se, da sem za žagarski flos ob gospodarjevi hrani prejel 50 din plačila. Seveda je bilo žagarjevo delo veliko odvisno od zmogljivosti žage, oziroma od njene kakovosti ter tehnične opreme. Nasploh smo na žagah delali od zore do mraka, ker pomeni 16 ur. Manjša popravila smo sami opravili, to je seveda zmanjšalo naš zaslužek. Zato je pač vsak žagar rad delal na dobri in močni žagi. Gospodar ni postavljajl zahteve po količinah, ki naj jih pripravimo, k delu nas je silil zaslužek! Spominjam se, da sem v dobri žagi naredil do tri flose tedensko. Seveda smo delali tudi ob sobotah, morda res za nekaj ur manj od drugih dni. Na sploh je bilo delo žagarja trdo in zahtevno, zato je vsakdo rad splavariil, ko je bilo to mogoče. Tudi zaslužki na splavih so bili boljši.

Glede delodajalcev pa bi lahko rekel, da so mnogi med njimi bili do delavca uvidevni, seveda pa so se našli tudi veliki izkoriščevalci med njimi. Ko so nas vabili v delavski sindikat, so gospodarji na sploh temu nasprotovali, vendar pa spet ne vsi. Vem, da so oblasti nerade gledale zborovanja delavcev in so jih občasno razganjale. Mislim, da so tako ravnali zato, da bi delavce ustražovali. Vendar so slednji bili proti koncu stare države že dobro organizirani in na sploh niso kazali več bojazni zaradi sindikata.”

Anton Miklavc iz Šmartnega ob Dreti je bil več kot tri desetletja delavec na žagah. Delal je izključno v Zadrecki dolini. Po okupaciji je bil poslan na razna dela v avstrijske kraje, odkoder je pozneje pobegnul in se vključil v NOB.

Delal je na večih žagah zasebnih lastnikov in se spominja težkega življenja takratnih delavcev v dolini. Bili so nepovezani in zato lahek plen izkoriščanja. Delovne razmere so bile izredno težke, ker se takrat ni gledalo na človeka, posebno ne, če je šlo za delavca. Teh je namreč bilo preveč, dela pa sorazmerno malo, zato so bile tudi mezde po volji delodajalcev in nikakor ne plačilo za težko delo, bodisi v gozdu ali na žagah.

Pobudo za organizacijo lesnih delavcev v Šmartnem ob Dreti je dal Franc Nareks z Ljubnega. To je zvedel iz razgovora z žagarjem Ivanom Fedranom, ki je pobudo prenesel med delavce v okolici Šmartnega. Tako se je znašel Miklavc poleg Fedrana med prvimi, ki so opozarjali delavce na potrebo po združevanju, ker sicer ne bodo dosegli željenih najskromnejših gmotnih razmer. Vsekakor je bil na čelu dogajanj Franc Nareks. K njemu so hodili po nasvete, prihajal pa je tudi pogosto na njihove sestanke. Uspeli so postaviti na noge

Anton Miklavc

svojo „strokovno skupino lesnih delavcev JSZ“ v Šmartnem. Največkrat so imeli sestanke pri Cigaletu v Šmartnem, vodil jih je običajno Ivan Fedran, včasih pa tudi Franc Nareks. Delavci so se vključevali v organizacijo, dokler niso pričeli delodajalci z ustrahovanjem in grožnjami z odpustom. Takrat je nekoliko zastalo gibanje, ki pa ni več zamrlo. Sčasoma so delavci uvideli, da so združeni močnejši, kot pa če jim nihče ne stoji ob strani. Organizacija je pridobivala na ugledu in končno so se čutili tudi uspehi, v boljših delovnih razmerah. Ko je Miklavc delal kot žagar na neki žagi v Zadretju sta se z delodajalcem pogodila za plačo, vendar je slednji, ko je zvedel za dejavnost Miklavca v sindikatu uredil tako, da ni bilo več dela, plačal pa je le del obljubljenega. Zato je Miklavc poiskal pomoč v organizaciji. Nareks je takrat napisal v imenu JSZ opomin delodajalcu in zagrozil s tožbo, če bi se upiral plačilu obljubljenih mezd. Ko so drugi delavci zvedeli, da je delodajalec zaradi tega popustil in plačal ostanek Miklavcu so še bolj strnili vrste JSZ.

V Okonini na Četari so sklicali sestanek vseh delavcev iz Zadretja in Savinjske doline. Mnogo se jih je udeležilo tega zbora. Seveda pa so se nekateri tudi ustrašili groženj delodajalcev in so izostali. Komaj se je sestanek pričel, vodil ga je Franc Nareks, so na vrata potrkali orožniki in zahtevali razpust sestanka. Vendar se je Nareks postavil po robu, češ da je sestanek dovolila oblast. Seveda je bilo

na dlani, da so bili orožniki nahujskani od delodajalcev, ker so morali vedeti za prijavljen sestanek.

Vseskozi je delavcem škodovalo, da niso bili kvalificirani. To so jim očitali delodajalci ob vsaki priliki, ko so zahtevali boljše mezde. Zato je Franc Nareks dal pobudo, da se v okviru JSZ pripravi izpit za pridobitev kvalifikacije, oziroma naziva „kvalificiran žagar“. Zbrali so se na Meglačevi žagi na Ljubnem. Iz Zadretja jih je bilo kakih 6, drugi so se zbal delodajalcev, ki so tudi tokrat nasprotovali delavcem. Koliko je bilo vseh delavcev prijavljenih za izpite se Miklavc ne spominja, vendar pa meni, da jih je bilo kar veliko. Pred ustrezno komisijo so torej opravili izpit in pridobili kvalifikacijo, kar jim je kasneje veliko pomenilo. Seveda so tako svojo delavsko organizacijo še bolj cenili!

Protestni pohod na Gornji grad

Zavlačevanje urejanja mezdnih vprašanj po takratnem sreskem načelstvu v Gornjem gradu je delavce do kraja razburilo. Že večkrat so namreč doživeli, da je ta urad kljub zakonskim določilom zavlačeval s sklici poravnava med delodajalci in delavci. Mezdni spor v letu 1938 se je dokazano zavlekel po krivdi srezkega načelstva skoraj leto dni, kar je imelo za posledice veliko izgubljenega denarja za delavce.

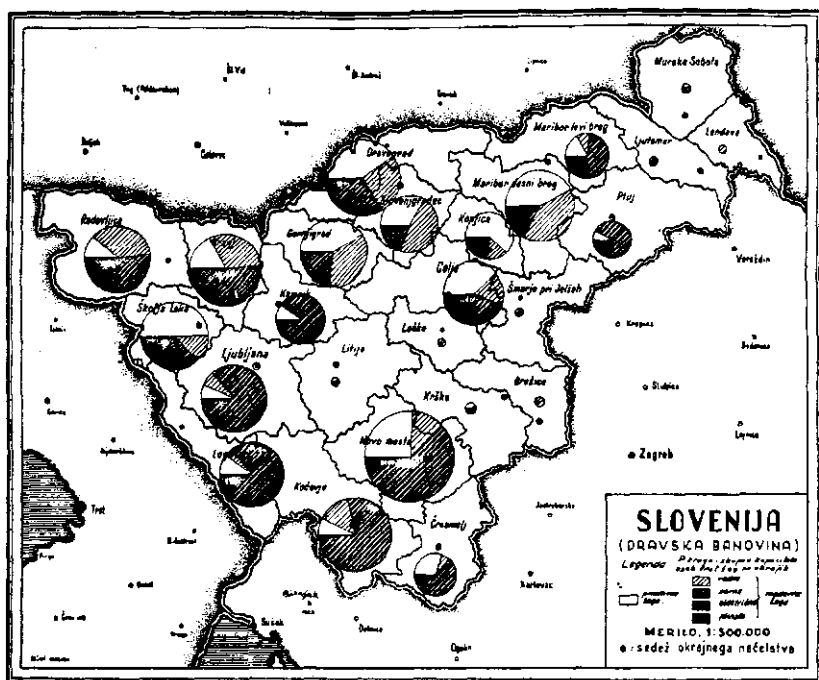
Tik pred drugo vojno so cenovne razmere bile nemogoče in mezde lesnega delavstva zdaleka niso dohajale vsaj približno cen življenjskih stroškov. JSZ je sproti poskušala urejati mezde za lesne delavce, seveda pa spričo nerazumevanja pri oblasteh marsikaj ni šlo lahko. Ko so organizirani delavci v dolini smatrali, da je njihovega potrpljenja konec, so se poslužili sredstva, ki sicer v tistih časih ni bilo pogosto. Pripravili so protestni pohod na sedež najvišje oblasti v dolini — srezko načelstvo v Gornjem gradu. o tem je v zapisih Franca Nareksa najti tudi tole:

Pohod je bil marca 1941. leta. Po njegovem je bilo veliko število delavcev iz Zadrečke pa tudi iz Savinjske doline. Zahtevali so razgovor s srezkim načelnikom, ki pa se je baje skrtil pred množico razburjenih delavcev. Pohod je imel namen opozoriti na resnost položaja delavstva. Seveda dostop do predstavnika oblasti.

Opremljenost naših žag

Inž. Lojze Žumer piše v raziskavi Delavske zbornice iz leta 1939 v sestavku „Delovne razmere našega gozdnega delavstva“ tudi o tehnični plati naših žag, saj je od opreme odvisna zmogljivost. Med drugim tudi opredeljuje posamezna dela lesnih delavcev takole:

„K drvarjem bi šteli še tesače in pa splavarje po Savinji in Dravi. Popolnoma pa kaže za sedaj ločiti od drvarjev žagarske delavce in delavce, zaposlene v lesni industriji, ker so ti po značaju dela in ureditve njihovega položaja že iztrgani iz prvotnega drvarskega dela, posebno poglavje pri slednjih pa tvorijo še žagarji na primitivnih venecianskih žagah, glede katerih bo težko v socialnem oziru

doseči šablonsko izboljšanje, ker je večina teh obratov le preveč zastarela in nezmožna konkurence. Zato kaže te žagarje obdržati v kategoriji drvarjev."

Grafikon, objavljen v raziskavi o kateri je govor, nazorno kaže, da so bile žage našega območja med tehnično najslabšimi v Sloveniji.

Kakšne so bile žage?

Že inž. Lojze Žumer je v nekaterih svojih objavah in izjavah v 30. letih poudaril, da so žage v naši dolini pretežno zastarele in da je zatorej delo na njih težko in zamudno, zaslužki pa vsled tega slabi.

Karl Brezovnik—Lipičnik iz Bočne, nekdanji žagar, se spominja dela na žagah in njihove tehnične opremljenosti takole: „Kmečke žage so bile na sploh slabše od tistih, ki so jih postavljali obrtniki in lesni trgovci. Pa tudi med slednjimi so bile občutne razlike. Žagarji smo rekli, da radi delamo na „močnih“ žagah, to je pomenilo tiste, ki so zmogle več, kar pa je bilo v glavnem odvisno od tehnične izvedbe in njenih naprav. Med nami so bile znane „triberce“, ki so imele za prenosno gred od vodnega kolesa na pogonsko kolo (kamprad) neke vrste osovino „preslco“. Pogonsko kolo je bilo v bistvu zobato in je imelo 81 lesenih zobcev. To so bile dobre žage s številnimi obrati in na njih se je uspešno delalo, če so bile vodne razmere primerne. Sicer so te vplivale na vse vrste vodnih žag!

Poznali smo tudi „vretenke“. Značilno za nje je bilo manjše vodno kolo (vreteno). Takšna žaga je imela manj obratov, vendar je bila tudi med „močnimi“. Vodo na vodna kolesa so dovajali v žlebovih. Za vretenko je bil značilen žleb, nameščen neposredno pred vretenom. Imenovali so ga „strmenc“ in od njegovega naklona je bila odvisna tudi moč vode na pogonskem delu žage. Pri žlebovih v teh žagah je bil še „zglavnik“, to je iz bukovine narejen polokrogli del, nameščen kot pregib med glavnim žlebom in strmencem, ki se je dal v nagibu ustrezno naravnati. Vretenke so imele še posebno natančno izdelan bukov žleb „koritnik“, ki je bil nameščen pod samim vretenom zelo tesno, saj je od tesnosti bila odvisna izkoriščenost vodne sile. Kolikor je mogoče stanje ponazoriti, je šlo le za nekaj milimetrov vmesnega prostora, pač toliko, da kolo ni drsalo ob koritniku. Treba je pri opisovanju pripomniti še to, da so

žagarji rekli, da voda „udira“ po strmcu. Izrazoslovje je lepo in le malo je v njem primesi tujega.

Seveda so bili prenosí vodne sile na samo žago že takrat zelo različni. Ponekod so imeli prenosne jermene in razne druge oblike izvedb.

Prva turbinska žaga je bila v Zadretju postavljena leta 1937 in to pri Stanku Žmavcu v Bočni. Imela je 9-metrski padec vode in je lahko zmogla 5 konjskih moči. Seveda ni sodila med najmočnejše tovrstne turbine, ki jih je izdeloval Šneider iz Škofje Loke. Leta 1939 so pri Antonu Levarju—Erjavcu v Bočni postavili turbinsko žago z močjo 16 konjskih sil, ki je bila takrat v Zadretju najmočnejša. V tistem času so ob Savinji že delale močnejše turbinske žage, tako so v Varpolju pri Žuntarju imeli 30 KS močno.

Uporabljeni viri

Poleg v zapisu navedenih virov so bile uporabljene še listine JSZ, ki jih hrani Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Svoje gradivo je dal na voljo Jože Rozman iz Jesenic. Literatura, navedena v zapisu je iz Knjižnice Edvarda Kardelja v Celju in iz Univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Za podatke o prebivalstvu sta bila uporabljena krajevna leksikona za Štajersko — Dunaj 1910 in 1905, dalje zapis Filipa Uratnika, Prebivalstvo in gospodarstvo Slovenije — Maribor 1930. Cene lesa so povzete iz revije Les, 1959 (Anton Seliškar). Uporabljena je bila tudi knjiga Savinjski splavarji (Angelos Baš), Ljubljana 1974. Pomembni podatki izhajajo iz F. Uratnika Poledelsko delavstvo v Sloveniji — 1938, zapisa Hrvoj Mojster—F. Uratnik, Socialni problemi slovenske vasi — 1938 in zapisa Naši gozdovi in žage — 1939.

O takratnih dogodkih so pripovedovali v zapisu navedeni ljudje, veliko je pomagal pri tem Miha Cajner iz Nazarij, Stanko Miklavc z Ljubnega, Marika Šerbela z Ljubnega, ki je prispevala dragoceno slikovno gradivo, Ciril Sem iz Mozirja pa je poskrbel za preslikavo raznih objavljenih slik. Pomembno gradivo je prispeval še Ivan Purnat iz Vologa. Tipkopis so pred objavo prebrali in s svojimi pripombami obogatili vsebino prof. dr. Jože Goričar, Stane Kovač, nekdanji strokovni tajnik JZS in organizator OF na Štajerskem, Milan Venišnik, Vlado Miklavc, Lojze Plaznik in Muzej Revolucije v

Celju. Posebno prof. Emil Lajh, ravnatelj Muzeja revolucije si je prizadeval za vsestransko pomoč pri delu za ohranitev dogodkov v delavskem gibanju.

Priznanje gre tudi Občinskemu sindikalnemu svetu, ki je z velikim razumevanjem omogočil izid tega zapisa.

Kaj pomenijo kratice? V zapisu naletimo na nekatere kratice, ki so v glavnem znane, vendar ni odveč, da jih še dodatno pojasnimo. **JSZ** — Jugoslovanska strokovna zveza, **ZZD** — Zveza združenih delavcev, **SLS** — Slovenska ljudska stranka, **JRZ** — Jugoslovanska radikalna zajednica, **JNS** — Jugoslovanska nacionalna stranka, **JUGORAS** — Jugoslovanski radnički savez, **ONOO** — Okrajni narodno-osvobodilni odbor, **IS** — Izvršni svet, **NOB** — Narodno-osvobodilni boj, **NOV** — Narodno-osvobodilna vojska, **NOG** — Narodno-osvobodilno gibanje.

Kazalo

Drvarska	7
Uvod	8
Kako je bilo v tridesetih letih	15
Življenjske razmere lesnih delavcev	19
Gospodarski položaj delavstva	22
Zaslужki lesnih delavcev	25
Mezde gozdnih delavcev v Sloveniji	28
Še o zasluških drvarjev	34
Delovni čas	36
Škorjevka — bivališče gozdnih delavcev	37
Povezovanje delavcev	40
Jugoslovanska strokovna zveza	42
Nazarje delavsko središče	45
Ustanovitev Jugoslovanske strokovne zveze v Nazarjah	48
Delavska hranilnica in posojilnica v Nazarjah	49
Delavski konzum v Nazarjah	51
Protest proti šestojanuarski diktaturi	52
Postopna rast delavske zavesti	53
Spomini nekdanjih delavskih zaupnikov Marijingrada	56
Razdiralno delo ZZD v Nazarjah	58
Nazarski delavci v času krize	59
Volitve delavskih zaupnikov 1934	61
Ustanovili planinsko društvo Skala	62
Kulturniško delo delavcev	63
Mezdno gibanje leta 1936	63
Splošna delavska zveza v Bočni	64
Rokodelski pomočniki na Ljubnem	66
Organizatorji JSZ o delavskem gibanju v dolini	67
Organizacija delavcev v dolini	69
Ljubenska organizacija 1935	70
Mezdno gibanje leta 1938	71
Poglobljeno delovanje delavstva v dolini	77
Jugoslovanska strokovna zveza v Solčavi	79
Jugoslovanska strokovna zveza na Ljubnem	80

Vodstvo JSZ na Ljubnem leta 1940	83
Delavska organizacija v Šmartnem ob Dreti	84
Preganjanje delavstva v Zadretju	85
Znani dogodki v boju za boljše razmere	87
Tudi uvidevni podjetniki	90
V času draginje 1940	91
Ponovno v boju za boljše mezde	93
Končno so tudi zadrečki delavci dosegli svoje	95
Odločni delavci	97
Zahteve delavstva niso sprejeli	98
Lesni delavci v skupnem boju	100
Uspešen zaključek mezdnega gibanja 1940	102
Prizadevni Franc Nareks	105
Politični delavec Franc Levar	106
Splavarska zadruga na Rečici	107
Volitve delavskih zaupnikov 1940	109
Spomini nekaterih še živečih lesnih delavcev	111
Protestni pohod na Gornji grad	118
Opremljenost naših žag	119
Kakšne so bile žage?	120
Uporabljeni viri	121

Izdajatelj Občinski sindikalni svet Mozirje, zanj Franjo Gerdina. Na podlagi 7. točke 1. odstavka 36. člena zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu je knjiga oproščena temeljnega davka od prometa proizvodov. Tiskano v 4000 izvodih v DITC Novo mesto.

